

บทที่ 5

การสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรม วัดอรัญญิก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

จากบทที่ 3 ที่ได้กล่าวถึงการศึกษาสภาพปัจจุบันของสถาปัตยกรรมในเขตพุทธาวาสของวัดอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก ทำให้ทราบว่ามีการก่อสร้างต่างๆ ประกอบด้วย พระเจดีย์ช้างล้อม พระวิหาร พระอุโบสถ คันธกุฎี พระระเบียงคด และ เจดีย์ราย ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้าง หรือ ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในยุคสมัยที่ต่างกัน

ดังนั้นการที่จะทำการสันนิษฐานรูปแบบจึงจำเป็นต้องทำการศึกษาถึงพัฒนาการของผังบริเวณวัดอรัญญิกโดยทำการวิเคราะห์ และ เปรียบเทียบกับผังบริเวณวัดสำคัญในอาณาจักรสุโขทัย เพื่อให้ทราบว่าอาคารเหล่านั้นสร้างขึ้นในยุคสมัยใด เพื่อนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบกับสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบที่มีความใกล้เคียงกัน และ ทำการสังเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรมในอดีตขึ้นมา

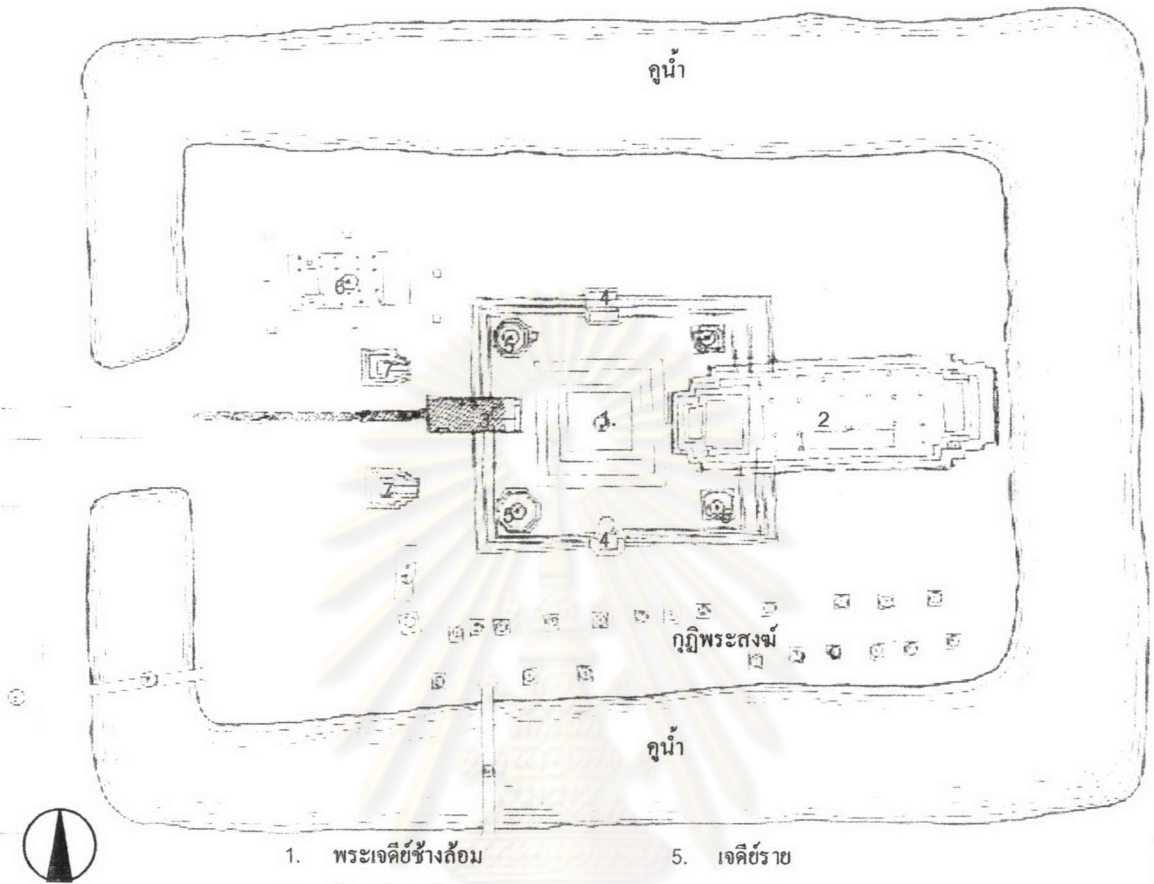

รูปที่ 5.1.1 สภาพปัจจุบันของวัดอรัญญิก เมืองพิษณุโลก

5.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบพัฒนาการของผังบริเวณวัดอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก และ วัดสำคัญในอาณาจักรสุโขทัยในยุคต่างๆ

เขตพุทธาวาสของวัดอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลกมีคูน้ำล้อมรอบทั้งสี่ด้าน ภายในเขตพุทธาวาสมีพระเจดีย์ช้างล้อมทรงลังกาเป็นเจดีย์ประธาน ด้านหน้าทางทิศตะวันออกขององค์พระเจดีย์มีวิหารขนาดใหญ่ตั้งอยู่ โดยวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ส่วนด้านทิศตะวันตกมีวิหารทิศหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ด้านทิศเหนือและทิศใต้ขององค์พระเจดีย์มีขุมพระขนาดใหญ่ทั้งสองด้าน กลุ่มอาคารทั้งหมดเชื่อมต่อกันด้วยพระระเบียงคด ภายในพระระเบียงคดมีเจดีย์ราย 4 องค์ ตั้งอยู่ที่มุมทั้งสี่ขององค์พระเจดีย์ประธาน เจดีย์รายคู่หน้าทางทิศตะวันออกเป็นเจดีย์ฐานย่อมุม ส่วนเจดีย์รายคู่หลังทางทิศตะวันตกเป็นเจดีย์ฐานแปดเหลี่ยม

ถัดออกมาภายนอกพระระเบียงคดมีพระอุโบสถหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ซึ่งพระอุโบสถนี้ตั้งอยู่นอกแนวแกนหลักมาทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์พระเจดีย์ ส่วนด้านทิศตะวันตกนอกพระระเบียงคด หรือทางขวามือของพระอุโบสถมีอาคารลักษณะคล้ายคันธกุฎีอยู่ 2 หลังหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเช่นกัน

1. พระเจดีย์ช้างล้อม	5. เจดีย์ราย
2. วิหารทิศตะวันออก	6. พระอุโบสถ
3. วิหารทิศตะวันตก	7. กันธกู่
4. พระระเบียงคดและซุ้มพระทิศเหนือและทิศใต้	

ศูนย์วิทยพัทธยากร

ภาพลายเส้นที่ 5.1.1 แผนผังเขตพุทธาวาสวัดอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก

ที่มา: กรมศิลปากร

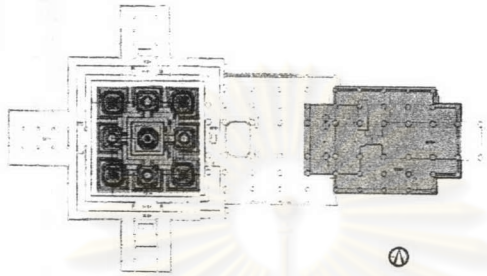
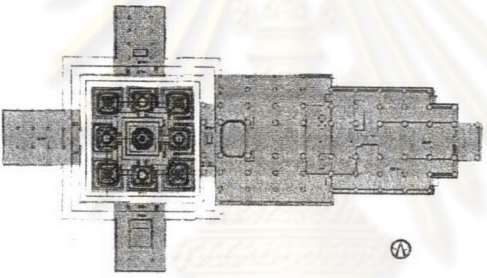
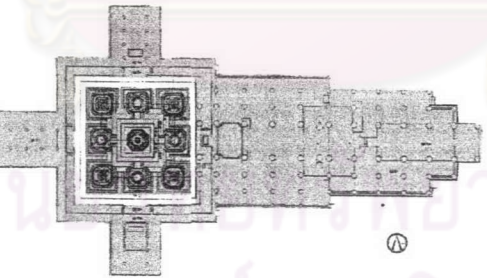
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัดสำคัญในสมัยสุโขทัยที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์เปรียบเทียบพัฒนาการของผังบริเวณได้มีดังนี้คือ วัดมหาธาตุ วัดช้างล้อมทิศตะวันออก วัดสระศรี ทั้ง 3 วัดนี้ตั้งอยู่ในเมืองสุโขทัย วัดเจดีย์เจ็ดแถวตั้งอยู่ในเมืองศรีสัชนาลัย วัดพระแก้วเมืองกำแพงเพชรตั้งอยู่ในเมืองกำแพงเพชร และ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ในเมืองพิษณุโลก

5.1.1 การเปรียบเทียบผังบริเวณวัดสำคัญในเมืองสุโขทัย

วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย

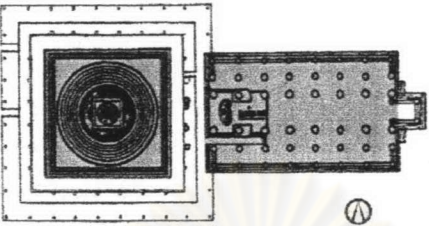
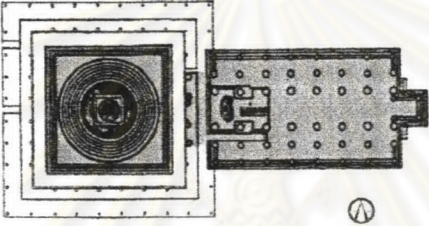
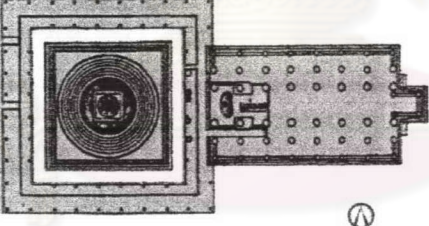
ตารางที่ 5.1.1 แสดงพัฒนาการของผังบริเวณเขตพุทธาวาสวัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย

ยุคสมัย	ผังบริเวณวัดมหาธาตุสมัยต่างๆ	พัฒนาการ
ยุคก่อนพระมหาธรรมราชาลิไท		มีการสร้างพระมหาธาตุ และ พระวิหารทางทิศตะวันออก
ยุคพระมหาธรรมราชาลิไท		มีการต่อเติมวิหารทางทิศตะวันออกและทำพระวิหารทิศทั้งสี่ด้าน
ยุคได้รับอิทธิพลจากอยุธยา		มีการเสริมฐานพระมหาธาตุเจดีย์ และทำพระระเบียงคดโอบล้อมเชื่อมพระวิหารทั้งหมด

หมายเหตุ: แทนบริเวณที่มีการก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยนั้น

วัดสระศรี

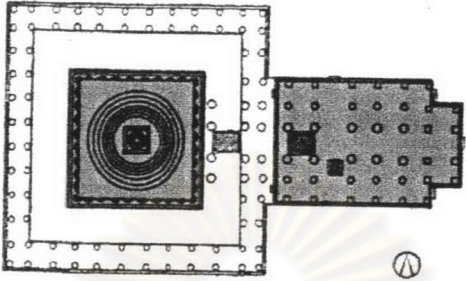
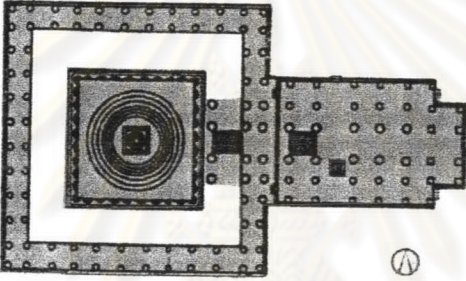
ตารางที่ 5.1.2 แสดงพัฒนาการของผังบริเวณเขตพุทธาวาสวัดสระศรี

ยุคสมัย	ผังบริเวณวัดสระศรีสมัยต่างๆ	พัฒนาการ
ยุคก่อนพระมหาธรรมราชาลิไท		มีการสร้างพระเจดีย์ประธาน และ พระวิหารทางทิศตะวันออก
ยุคพระมหาธรรมราชาลิไท		มีการต่อเติมวิหารทางทิศตะวันออกทั้งด้านหน้า และ ด้านหลังของพระวิหาร
ยุคได้รับอิทธิพลจากอยุธยา		มีการเสริมฐานพระมหาธาตุเจดีย์ และ ทำพระระเบียงคตโอบล้อมโดยรอบ

หมายเหตุ: แทนบริเวณที่มีการก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยนั้น

วัดช้างล้อมทิศตะวันออกเฉียง

ตารางที่ 5.1.3 แสดงพัฒนาการของผังบริเวณเขตพุทธาวาสวัดช้างล้อมทิศตะวันออกเฉียง

ยุคสมัย	ผังบริเวณวัดช้างล้อมสมัยต่างๆ	พัฒนาการ
ยุคพระมหาธรรมราชาลิไท(สร้างโดยพนมโศดำข้าราชการบริพารของพระมหาธรรมราชาลิไท)		มีการสร้างพระเจดีย์ประธาน และ พระวิหารทางทิศตะวันออกเฉียง
ยุคได้รับอิทธิพลจากอยุธยา		มีการต่อเติมวิหารทางทิศตะวันออกเฉียง และสร้างพระระเบียงคดโอบล้อม

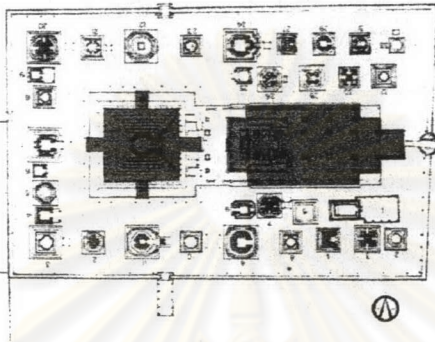
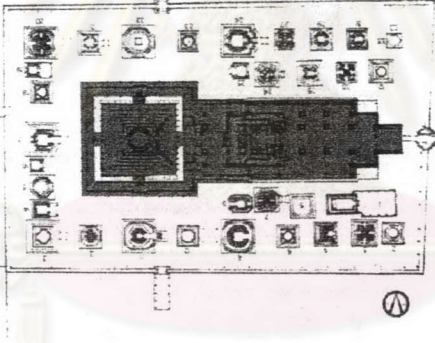
หมายเหตุ: แทนบริเวณที่มีการก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยนั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.1.2 การเปรียบเทียบผังบริเวณวัดสำคัญในเมืองศรีสะเกษ

วัดเจติยเจ็ดแถว

ตารางที่ 5.1.4 แสดงพัฒนาการของผังบริเวณเขตพุทธาวาสวัดเจติยเจ็ดแถว

ยุคสมัย	ผังบริเวณวัดเจติยเจ็ดแถวสมัยต่างๆ	พัฒนาการ
ยุคพระมหาธรรมราชาลิไท(สร้างโดยพนมไสดาข้าราชการบริพารของพระมหาธรรมราชาลิไท)		มีการสร้างพระเจติยประธาน และ พระวิหารทางทิศตะวันออก
ยุคได้รับอิทธิพลจากอยุธยา		มีการต่อเติมวิหารทางทิศตะวันออกและสร้างพระระเบียงคดโอบล้อม

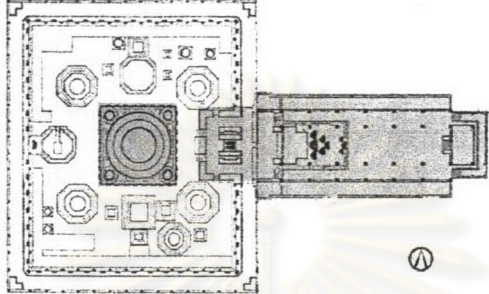
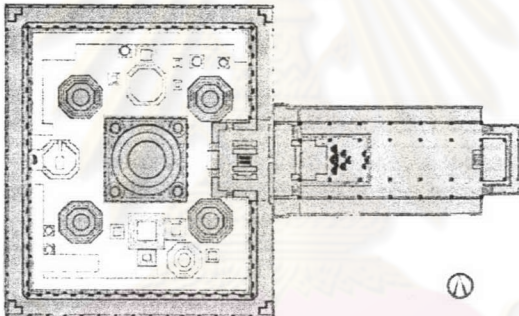
หมายเหตุ: แทนบริเวณที่มีการก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยนั้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.1.3 การเปรียบเทียบผังบริเวณวัดสำคัญในเมืองกำแพงเพชร

วัดพระแก้ว (เฉพาะส่วนพระเจดีย์ช้างล้อมและหมู่พระวิหาร)

ตารางที่ 5.1.5 แสดงพัฒนาการของผังบริเวณเขตพุทธาวาสวัดพระแก้วเมืองกำแพงเพชร

ยุคสมัย	ผังบริเวณวัดพระแก้วสมัยต่างๆ	พัฒนาการ
<p>ยุคพระมหารธรรม ราชาธิปไตย(สร้าง โดยพนมไสคำเจ้า ราชบริพารของ พระมหารธรรม ราชาธิปไตย)</p>		<p>มีการสร้างพระเจดีย์ช้างล้อม และ พระวิหารทางทิศตะวันออก</p>
<p>ยุคได้รับอิทธิพล จากอยุธยา</p>		<p>มีการสร้างพระระเบียงคดโอบล้อม และพระเจดีย์รายที่มุมทั้งสี่</p>

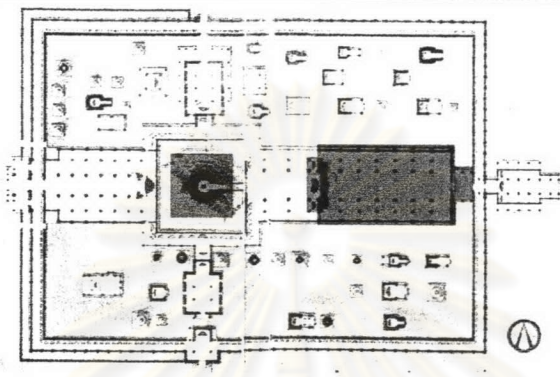
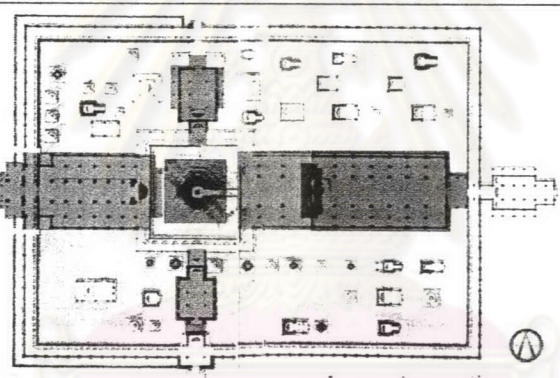
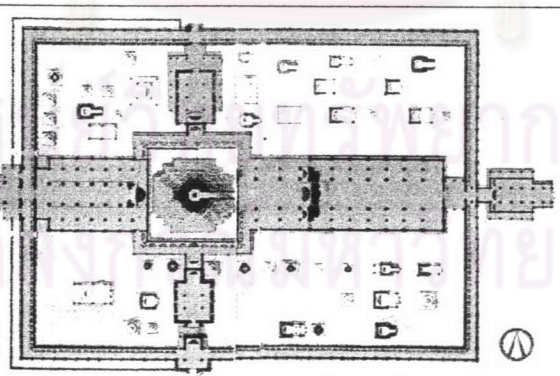
หมายเหตุ: ■■■■■ บริเวณที่มีการก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยนั้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.14 การเปรียบเทียบผังบริเวณวัดสำคัญในเมืองพิษณุโลก

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองพิษณุโลก

ตารางที่ 5.1.6 แสดงพัฒนาการของผังบริเวณเขตพุทธาวาสวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก

ยุคสมัย	ผังบริเวณวัดมหาธาตุสมัยต่างๆ	พัฒนาการ
ยุคก่อนพระมหาธรรมราชาลิไท		มีการสร้างพระมหาธาตุ และ พระวิหารพระอิฎฐารสทางทิศตะวันออก
ยุคพระมหาธรรมราชาลิไท		มีการต่อเติมวิหารทางทิศตะวันออก สร้างวิหารพระพุทธชินราช และ วิหารทิศเหนือและทิศใต้
ยุคได้รับอิทธิพลจากอยุธยา		มีการเสริมฐานพระมหาธาตุโดยเปลี่ยนเป็นทรงปราสาท ทำพระระเบียงคดโอบล้อมเชื่อมพระวิหารทั้งหมดทั้งรอบใน และ รอบนอก รวมทั้งสร้างวิหารทางทิศตะวันออกหน้าวิหารพระอิฎฐารส

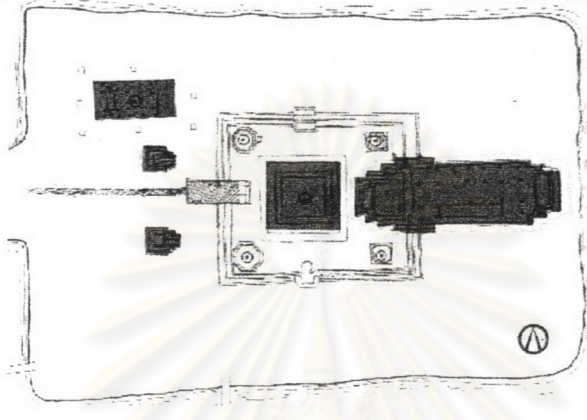
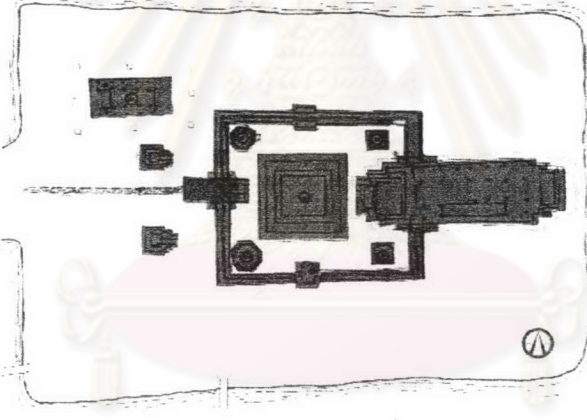
หมายเหตุ: แทนบริเวณที่มีการก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยนั้น

5.1.5 การวิเคราะห์เปรียบเทียบพัฒนาการของผังบริเวณวัดอรุณญิก จังหวัดพิษณุโลก

พัฒนาการเขตพุทธาวาสวัดอรุณญิกจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกรณีศึกษาข้างต้น

ตารางที่ 5.1.7 แสดงพัฒนาการของผังบริเวณเขตพุทธาวาสวัดอรุณญิก จังหวัดพิษณุโลก

ยุคสมัย	ผังบริเวณวัดพระแก้วสมัยต่างๆ	พัฒนาการ
ยุคพระมหา ธรรมราชาลิไท		มีการสร้างพระเจดีย์ช้างล้อม และ พระวิหารทางทิศตะวันออก ส่วนทางด้านทิศตะวันตกมีการสร้างพระอุโบสถ และ อาคารคันทกฏี
ยุคได้รับอิทธิพลจากอยุธยา		มีการเสริมฐานพระเจดีย์ สร้างพระระเบียงคตรอบในโอบล้อม โอบล้อมองค์พระเจดีย์ ที่มุมทั้งสี่ มีการสร้างพระเจดีย์ราย โดยรอบมีการสร้างวิหารทางทิศตะวันตก ชุ่มพระทิศเหนือ และทิศใต้พร้อมทั้งทำพระระเบียงคตรอบนอกเชื่อมอาคารทั้งหมด

หมายเหตุ: แทนบริเวณที่มีการก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยนั้น

ดังนั้นจากกล่าวได้ว่าเขตพุทธาวาสวัดอรุณญิกนั้นมีการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ใหญ่ๆด้วยกันสองสมัยคือในสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไท และ สมัยของพระบรมไตรโลกนาถ (ได้รับอิทธิพลอยุธยา) โดยอาจสรุปพัฒนาการของเขตพุทธาวาสวัดอรุณญิกจังหวัดพิษณุโลกได้ดังนี้

1. พระเจดีย์ช้างล้อม สร้างในสมัยสุโขทัย และ ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยอยุธยา
2. พระวิหารทางทิศตะวันออก สร้างในสมัยสุโขทัย และ ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยอยุธยา
3. พระอุโบสถ สร้างในสมัยสุโขทัย และ ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยอยุธยา
4. คันทกฏี สร้างในสมัยสุโขทัย
5. พระเจดีย์ราย สร้างในสมัยอยุธยา
6. พระวิหารทิศตะวันตก ชุ่มพระ และ พระระเบียงคต สร้างในสมัยอยุธยา

5.2 การสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมวัดอรุณญิก จังหวัดพิษณุโลก

5.2.1 พระเจดีย์ช้างล้อม

ลักษณะสภาพปัจจุบัน เจดีย์ประธานเป็นเจดีย์ช้างล้อม องค์พระเจดีย์มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงลังกาแบบสุโขทัยตั้งอยู่บนฐานเขียงสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 3 ชั้น ฐานชั้นล่างสุดเป็นฐานเขียงก่อด้วยศิลาแลงมีขนาด 24.80x24.80 เมตรสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 0.90 เมตร ปูผิวด้วยอิฐดินเผา บนฐานเขียงมีแนวก่ออิฐกว้าง 0.90 เมตรสูงประมาณ 0.45 เมตร ล้อมรอบองค์พระเจดีย์อยู่ ทางด้านทิศใต้มีการก่อลักษณะคล้ายหุ้มพระ ฐานชั้นถัดมาเป็นฐานที่ก่อด้วยศิลาแลงสูงจากระดับฐานชั้นล่างประมาณ 1.50 เมตร โดยรอบมีการประดับช้างปูนปั้นประมาณ 64 เชือกในลวดออกมาครั้งตัวบรรจุอยู่ในแนวช่องที่เสาที่แบ่งเป็นช่วงๆก่อด้วยอิฐที่พอกออกมาจากฐานศิลาแลง ตัวช้างที่เหลือให้เห็นมี 2 เชือก คือด้านทิศตะวันตก 1 เชือก และ ด้านทิศเหนืออีก 1 เชือก ส่วนช้างเชือกอื่นได้พังทลายเกือบหมดเห็นเฉพาะบริเวณเท้าช้าง ลักษณะของตัวช้างก่อด้วยอิฐยึดอยู่กับฐานแล้วฉาบปูนมีการประดับเครื่องทรงซึ่งมีลักษณะคล้ายกับช้างที่วัดเจดีย์ช้างล้อมเมืองศรีสขนาลัย และ วัดเจดีย์ช้างล้อมที่เมืองกำแพงเพชร ส่วนฐานชั้นที่ 3 เป็นฐานเขียงสี่เหลี่ยมก่อด้วยศิลาแลงสูงประมาณ 1.50 เมตร จากระดับฐานชั้นที่ 2 มีการพบ พระศิลาแลงหน้าตักกว้างประมาณ 80 เซนติเมตร และ ลวดลายปูนปั้นรูปเทพพนมบริเวณฐานชั้นนี้¹

ชั้นเรือนธาตุนั้นเป็นองค์ระฆังซึ่งได้พังทลายเหลือแกนกลางและปูนปั้นบริเวณบางส่วน มีบัวปากระฆังรองรับเรือนธาตุแต่ไม่พบชิ้นส่วนปูนปั้นของกลีบบัว

ชั้นของฐานที่รองรับเรือนธาตุขององค์พระเจดีย์นั้น ฐานชั้นล่างสุดเป็นฐานเขียงกลมซ้อนกัน 3 ชั้น ฐานชั้นถัดมาได้พังทลายลงเหลือแต่ส่วนแกน ชั้นบัวกลาปรากฏให้เห็นที่ความสูง 3.5 เมตรเหนือฐานเขียงทรงกลมชั้นบนสุด โดยบัวกลาซ้อนกัน 3 ชั้น จากนั้นจึงเป็นส่วนของบัวปากระฆังรับเรือนธาตุ

ส่วนยอดขององค์พระเจดีย์นั้นปัจจุบันองค์ระฆังได้พังทลายลงมาจนหมดมีส่วนของฐานบัลลังค์ย่อมุมไม้สิบสองอยู่บางส่วนเท่านั้น

รูปที่ 5.2.1 สภาพปัจจุบันของพระเจดีย์ช้างล้อมวัดอรุณญิก

¹ กรมศิลปากร, รายงานการขุดค้น ขุดแต่ง และ เสริมความมั่นคงโบราณสถานวัดอรุณญิก จังหวัดพิษณุโลก, (สุโขทัย: สำนักงานโบราณคดี และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 5 สุโขทัย กรมศิลปากร, 2542), หน้า 73

การเปรียบเทียบวิเคราะห์เทียบรูปแบบ จากการศึกษาพระเจดีย์ข้างล้อมวัดอรุณฯ จังหวัดพิษณุโลกและพระเจดีย์ข้างล้อมในอาณาจักรสุโขทัยทำให้ทราบว่าพระเจดีย์ข้างล้อมนั้นสามารถจำแนกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมได้ 3 ช่วงสมัยพร้อมกับการเข้ามาของพุทธศาสนา กล่าวคือ

สมัยที่ 1 ยุคพ่อขุนรามคำแหง เป็นช่วงที่รับเอาพุทธศาสนานิกายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชดังนั้นรูปแบบพระเจดีย์จึงมีลักษณะคล้ายกับพระมหาธาตุเจดีย์ที่นครศรีธรรมราชคือมีฐานรองรับองค์พระเจดีย์ชั้นล่างสุดเป็นฐานช้าง และฐานชั้นถัดไปมีขุมพระ นอกจากนี้ยังมีทับเกษตรคลุมรอบฐานของพระเจดีย์ ส่วนองค์พระเจดีย์นั้นเป็นทรงลังกาแบบสุโขทัย ซึ่งตัวอย่างที่เห็นเด่นชัดนั้นน่าจะได้แก่ พระเจดีย์ข้างล้อมกลางเมืองศรีสัชานาลัย และ พระเจดีย์ข้างล้อมที่วัดเชียงมั่นเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้แล้วยังมีพระเจดีย์ข้างล้อมที่วัดเจดีย์สี่ห้อง และ เจดีย์ข้างล้อมที่เมืองกุมภกามซึ่งมีลักษณะข้างหมอบคล้ายพระเจดีย์วัดเวฬุประเทศลังกาด้วย

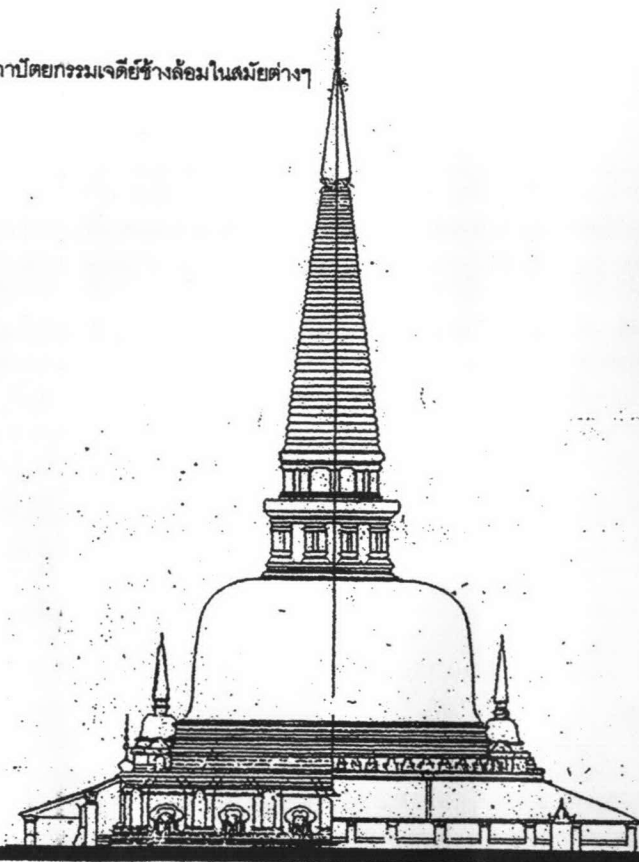
สมัยที่ 2 ยุคพระมหาธรรมราชาลิไท เป็นช่วงที่รับเอาพุทธศาสนานิกายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์จากเมืองพันท(อยู่ในประเทศพม่า) รูปแบบของพระเจดีย์ในช่วงนี้มีพื้นฐานรองรับองค์พระเจดีย์ชั้นล่างสุดเป็นขุมช้างเจาะเข้าไปในฐานเป็นห้องๆคล้ายพระเจดีย์ข้างล้อมในพม่า ตัวอย่างพระเจดีย์ข้างล้อมเหล่านี้ในเมืองสุโขทัยได้แก่ วัดข้างล้อมทางทิศตะวันออก วัดข้างล้อมทางทิศตะวันตก และ วัดสรศักดิ์เป็นต้น ส่วนพระเจดีย์ข้างล้อมเมืองอื่นได้แก่ วัดพระแก้วเมืองกำแพงเพชร และ วัดอรุณฯ จังหวัดพิษณุโลก

ในส่วนของพระเจดีย์ที่วัดข้างรอบที่เมืองกำแพงพม่าจะมีการต่อเติมในสมัยที่อยุธยาเข้ามามีอำนาจแต่ก็ยังคงหลงเหลือบางส่วนให้เห็นถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เข้ามาจากเมืองพันทโดยมีการทำขุมประตูทางเข้าทั้งสี่ทิศเหมือนกับเจดีย์ในพม่า และ วัดสวนดอกที่เมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้แล้วที่ฐานรองรับเรือนธาตุเป็นทรงกลมและมีการปั้นปูนเล่าเรื่องชาดกด้วย

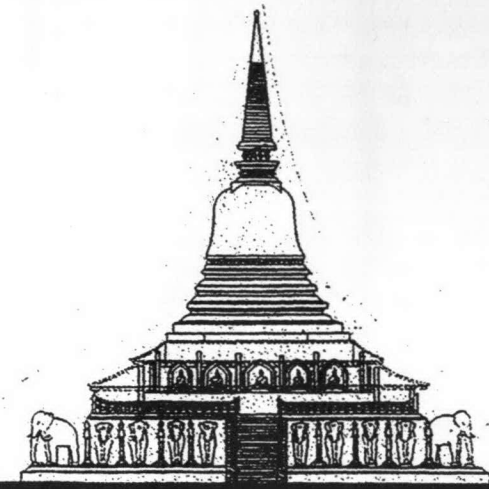
สมัยที่ 3 ยุคหลังพระมหาธรรมราชาลิไท เป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลจากอยุธยา และ ได้รับเอาพุทธศาสนานิกายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์จากคณะสงฆ์ของพระมหาคัมภีร์และพระมหาเมธังกรซึ่งเดินทางผ่านมาทางอาณาจักรอยุธยา อาณาจักรสุโขทัย และ ขึ้นไปยังเมืองเชียงใหม่ พระเจดีย์ข้างล้อมในช่วงนี้จึงมีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลศิลปะอยุธยา ที่ฐานรองรับองค์พระเจดีย์นั้นทำเป็นรูปช้างแต่ไม่เจาะเป็นขุม ฐานชั้นที่เหนือขึ้นไปมีการประดับปูนปั้นเป็นขุมพระ หรือ พระสาวก ตัวอย่างพระเจดีย์ที่เห็นได้ชัดในยุคนี้นี้ได้แก่ วัดนางพญาเมืองศรีสัชานาลัย วัดข้างเมืองกำแพงเพชร วัดป่าแดงหลวงเมืองเชียงใหม่ และ วัดเจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมัยที่ 1 ยุคทวารวดีตอนต้น

พระมหาธาตุเจดีย์เมืองนครศรีธรรมราช

วัดช้างล้อม เมืองศรีราชวณาลัย

วัดเจดีย์สี่ห้อง เมืองสุโขทัย

วัดเชียงมั่น เมืองเชียงใหม่

สมัยที่ 2 ยุคพระมหาธรรมราชาลิไท

วัดเจดีย์ช้างล้อมทางทิศตะวันออก เมืองสุโขทัย

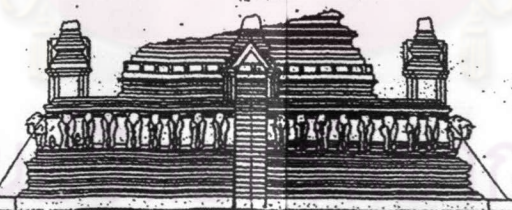
วัดเจดีย์ช้างล้อมทางทิศตะวันตก เมืองสุโขทัย

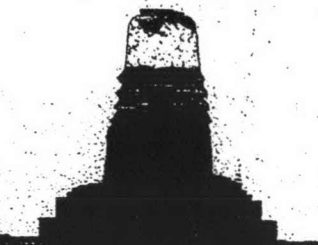
วัดศรีศักดิ์ เมืองสุโขทัย

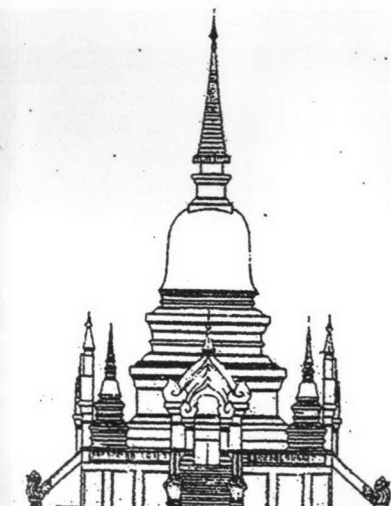
วัดพระแก้ว เมืองกำแพงเพชร

วัดช้างรอบ เมืองกำแพงเพชร

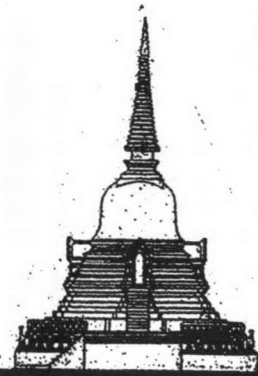

วัดอรุณภูมิ เมืองพิษณุโลก

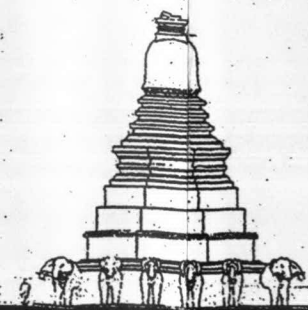

วัดสวนดอก เมืองเชียงใหม่

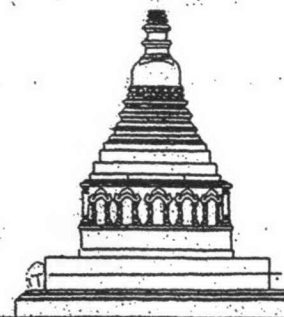
สมัยที่ 3 ยุคหลังพระมหาธรรมราชาลิไท

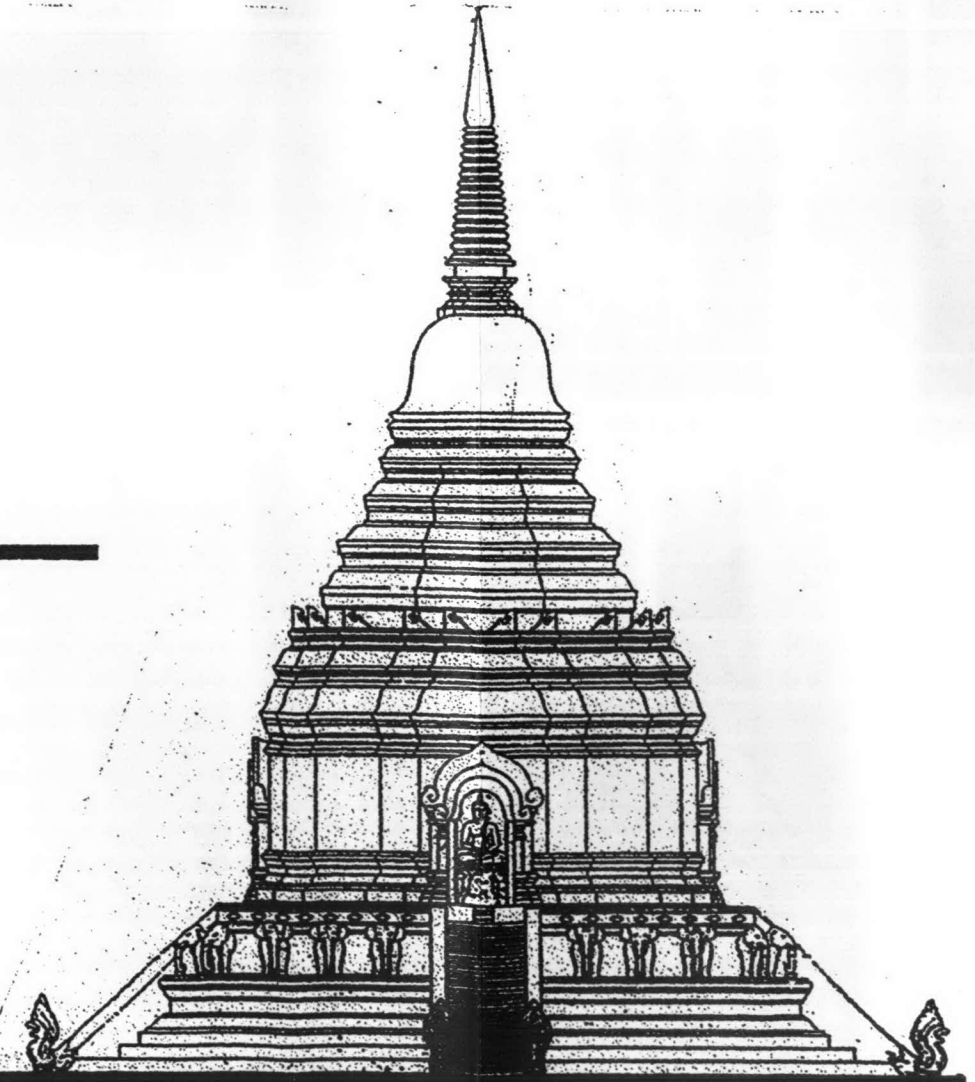
วัดนางพญา เมืองศรีราชวณาลัย

วัดช้าง เมืองกำแพงเพชร

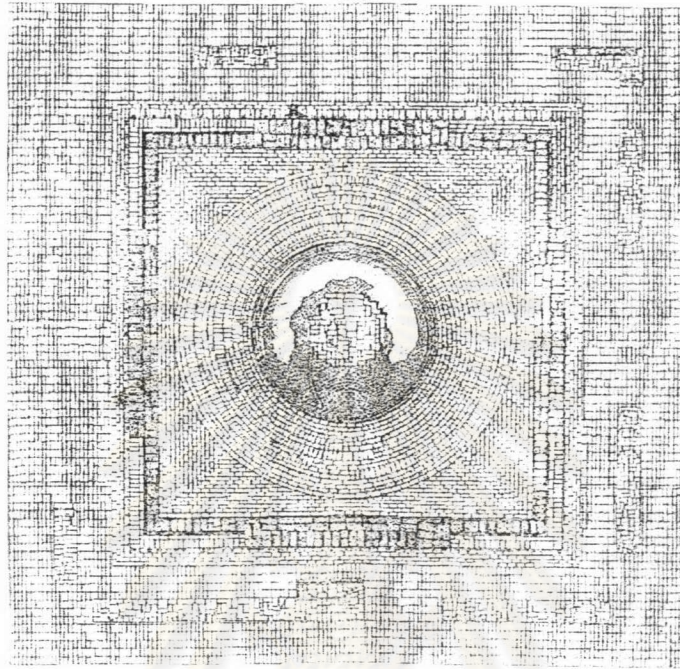
วัดป่าแดงหลวง เมืองเชียงใหม่

วัดเจดีย์หลวง เมืองเชียงใหม่

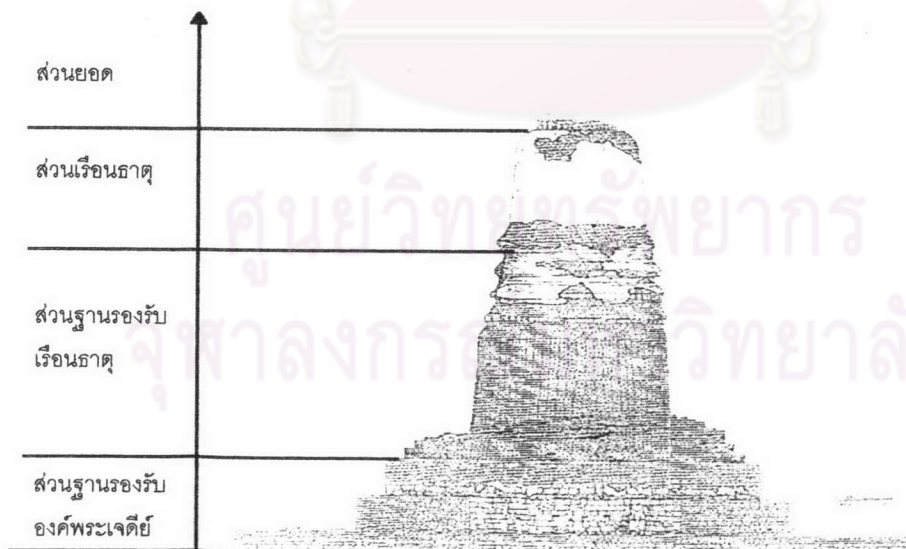
การสันนิษฐานรูปแบบพระเจดีย์ช้างล้อมวัดอรุณฯ

จากที่ทำการศึกษามาจะเห็นว่าพระเจดีย์ช้างล้อมที่วัดอรุณฯนี้น่าจะสร้างขึ้นในสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไท และ ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยที่ได้รับอิทธิพลของอยุธยา ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบรูปแบบขององค์พระเจดีย์โดยแบ่งเป็นส่วนต่างๆขององค์พระเจดีย์ได้แก่ ส่วนฐานรองรับองค์พระเจดีย์ ส่วนฐานรองรับเรือนธาตุ ส่วนเรือนธาตุ และ ส่วนยอด

ภาพลายเส้นที่ 5.2.1 ผังพระเจดีย์ประธาน(พระเจดีย์ช้างล้อม)

ที่มา: กรมศิลปากร

ภาพลายเส้นที่ 5.2.2 รูปด้านพระเจดีย์ประธานด้านทิศเหนือ

ที่มา: กรมศิลปากร

ส่วนฐานรองรับองค์พระเจดีย์

ส่วนฐานชั้นที่มีรูปช้างประดับ

จากการศึกษาและเปรียบเทียบฐานชั้นที่มีรูปช้างประดับขององค์พระเจดีย์ช้างล้อมทำให้ทราบว่า ฐานช้างนั้นมีลักษณะแตกต่างกันซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ยุคสมัยด้วยกันคือ

สมัยที่ 1 ยุคพ่อขุนรามคำแหง ลักษณะฐานช้างในช่วงนี้มี 2 ลักษณะคือ ฐานช้างประเภทแรกได้แก่ วัดช้างล้อมเมืองศรีสัตนาคนาน้อย ฐานชั้นล่างทำเป็นบัวคว่ำยกสูงขึ้นรองรับตัวช้าง ตัวช้างทำเป็นรูปลอยตัว วงช้างมีบัวรองรับ และประดับเครื่องทรงช้างด้วย นอกจากนี้ยังใช้ฐานช้างชั้นนี้เป็นฐานรองรับทับเกษตรซึ่งมีลักษณะคล้ายกับพระมหาธาตุเจดีย์ที่เมืองนครศรีธรรมราช

ส่วนฐานช้างอีกลักษณะหนึ่งคือที่วัดเจดีย์สี่ห้องเมืองสุโขทัย โดยทำเป็นรูปช้างหมอบอยู่บนฐานเขียง ตัวช้างปั้นปูนยื่นออกมาจากฐานครึ่งตัว ซึ่งช้างลักษณะนี้คล้ายกับรูปช้างหมอบที่เจดีย์วันเวลี ประเทศศรีลังกา และ ช้างหมอบที่เจดีย์ช้างล้อมเมืองกุมกาม นอกจากนี้ที่วัดเจดีย์สี่ห้องยังมีการทำรูปประดับสิงห์เหยียบอยู่บนตัวช้างและด้านข้างเป็นรูปเทวดาต่างๆยืนสลับด้วย

สมัยที่ 2 ยุคพระมหาธรรมราชาลิไท เป็นช่วงที่รับเอาพุทธศาสนานิกายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์จากเมืองพันท(อยู่ในประเทศพม่า) รูปแบบของพระเจดีย์ในช่วงนี้มีส่วนฐานรองรับองค์พระเจดีย์ชั้นล่างสุดเป็นฐานบัวที่มีการเจาะช่องเข้าไปในฐานเป็นห้องๆ ตัวช้างยื่นออกมาประมาณครึ่งตัว วงช้างมีการทำเป็น 2 แบบคือแบบที่ยาวจรดพื้นเช่นที่วัดสรศักดิ์ และ แบบที่ลอยเหนือพื้นเช่นที่วัดช้างล้อมทางทิศตะวันออก วัดพระแก้วเมืองกำแพงเพชร และ **วัดอรัญญิกจังหวัดพิษณุโลก**

ส่วนการประดับเครื่องทรงช้างนั้นพบอยู่สองที่คือที่วัดช้างรอบเมืองกำแพงเพชร และ **วัดอรัญญิกเมืองพิษณุโลก** ซึ่งที่วัดช้างล้อมเมืองกำแพงเพชรนี้มีการปั้นปูนเป็นลวดลายของต้นโพธิ์ที่ฐานด้านหลังองค์ช้างซึ่งอาจเป็นการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยหลังก็เป็นได้

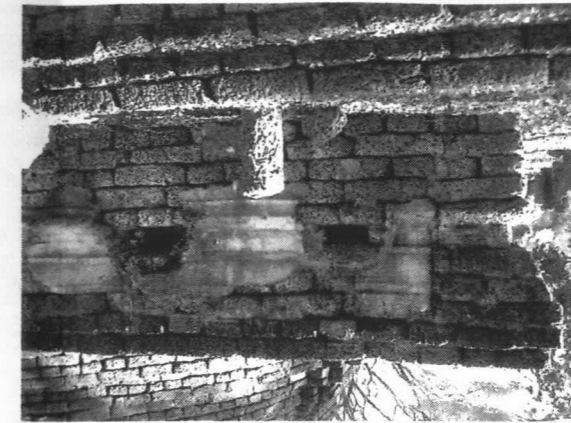
สมัยที่ 3 ยุคหลังที่ได้รับอิทธิพลของอยุธยา ฐานช้างในช่วงนี้มักทำเป็นฐานบัว หรือฐานหน้ากระดาน บางแห่งมีบัวลูกแก้วอกไก่เช่นที่วัดนางพญาเมืองศรีสัตนาคนาน้อย บางแห่งเป็นหน้ากระดานเรียบเช่นที่วัดช้างเมืองกำแพงเพชร ตัวช้างก่อยื่นออกมาครึ่งตัว เป็นช้างที่ไม่มีการประดับเครื่องทรงใดๆ นอกจากนี้ยังมี การประดับเสาดวงประทีบด้วยเช่นที่วัดนางพญาเมืองศรีสัตนาคนาน้อย รวมถึงฐานช้างที่พระเจดีย์ช้างล้อมวัดป่าแดงหลวง และ ที่วัดเชียงมั่น เมืองเชียงใหม่ด้วย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

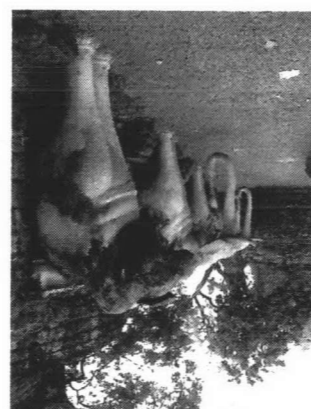
เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

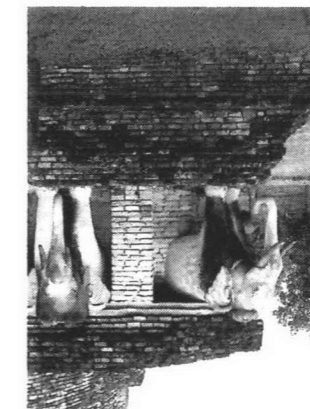
เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

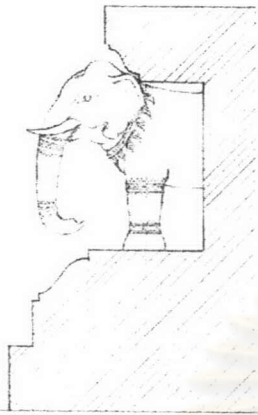
เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

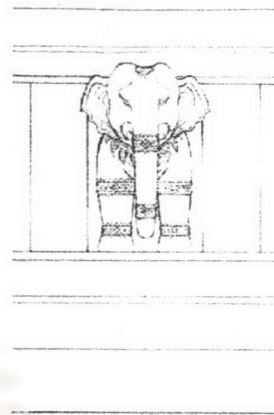
เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

เศพระนางนันทวัน
พระอุษาคเนย์

ดังนั้นในส่วนชั้นฐานข้างของพระเจดีย์ข้างล้อมที่วัดอรุณญิก จึงน่าจะทำเป็นฐานปัทม์และมีการเจาะเป็นช่องๆเข้าไปในฐาน แต่ละช่องมีรูปช้างก้อยื่นออกมาครั้งตัวคล้ายกับที่ และ มีการประดับตกแต่งเครื่องทรงเป็นลวดลายต่างๆ คล้ายกับช้างที่วัดข้างรอบเมืองกำแพงเพชร

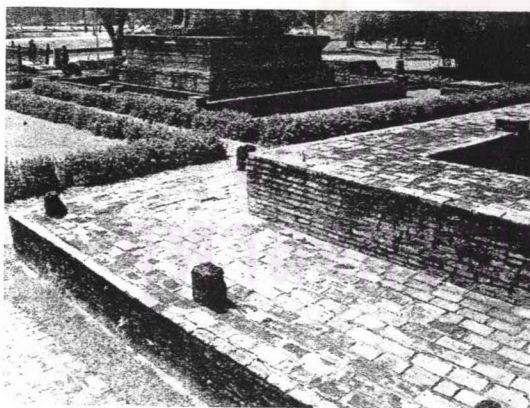

ภาพลายเส้นที่ 5.2.3 รูปด้านข้างฐานข้างวัดอรุณญิก จังหวัดพิษณุโลก

ภาพลายเส้นที่ 5.2.4 รูปด้านหน้าฐานข้างวัดอรุณญิก จังหวัดพิษณุโลก

ส่วนฐานระเบียงคดที่ล้อมรอบฐานข้างของพระเจดีย์ข้างล้อมวัดอรุณญิกจังหวัดพิษณุโลกนั้น น่าจะเป็นส่วนที่ต่อเติมขึ้นมาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยก่อเป็นฐานสี่เหลี่ยมล้อมรอบฐานเก่า มีแนวเสาซึ่งนำมีระยะพอดีกับระเบียงคดรอบนอก มีขุมพระทั้งสี่ทิศ ภายในพระระเบียงคดมีฐานพระพุทธรูปซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปหินทรายหน้าตักกว้าง 77 เซนติเมตร รูปแบบพระระเบียงคดที่โอบล้อมฐานพระเจดีย์นี้น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากอยุธยา ดังเห็นได้จากการต่อเติมฐานพระระเบียงคดรอบฐานองค์พระเจดีย์ในลักษณะเดียวกันนี้ที่ วัดสระศรีเมืองสุโขทัย และ วัดศรีสุคตเมืองพิษณุโลก เป็นต้น

รูปที่ 5.2.2 ฐานพระระเบียงคดวัดสระศรีเมืองสุโขทัยที่มีการก่อเพิ่มเติมในสมัยอยุธยา

รูปที่ 5.2.3 ฐานพระระเบียงคดวัดศรีสุคต เมืองพิษณุโลกที่มีการก่อเพิ่มเติมในสมัยอยุธยา

ฐานรองรับองค์พระเจดีย์เหนือฐานช้าง

ส่วนมากพระเจดีย์ช้างล้อมที่มีการยกชั้นฐานเหนือฐานช้างนั้นมักมีการประดับองค์ประกอบต่างๆ ทั้ง ชุ่มพระซึ่งได้แก่วัดช้างล้อมเมืองศรีสัตนาลัย หรือการประดับลวดลายปูนปั้นเช่น วัดช้างล้อมเมืองกำแพงเพชร มีการปั้นปูนแบ่งเป็นช่องๆ ทำเป็นรูปเล่าเรื่องชาดก และ วัดช้างเมืองกำแพงเพชรที่มีการปั้นปูนเป็นรูปพระสาวก เดินทักษิณาวัตร

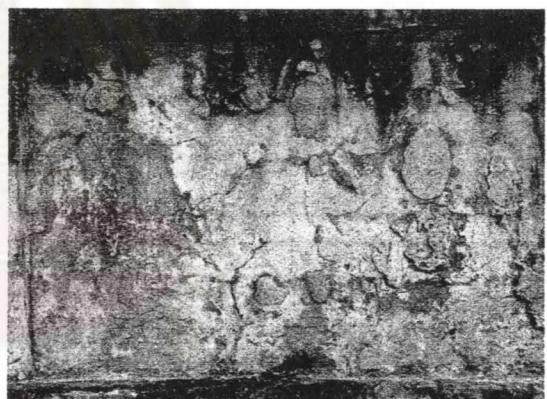
รูปที่ 5.2.4 ส่วนฐานรองรับองค์พระเจดีย์เหนือฐานช้างที่วัดช้างล้อมเมืองศรีสัตนาลัยมีการทำฐานชวงนี้เป็นชุมพระพุทธรูป

รูปที่ 5.2.5 ส่วนฐานรองรับองค์พระเจดีย์เหนือฐานช้างที่วัดช้างล้อมเมืองกำแพงเพชรเป็นภาพเล่าเรื่องชาดก

รูปที่ 5.2.6 ส่วนฐานรองรับองค์พระเจดีย์เหนือฐานช้างที่วัดช้างล้อมเมืองกำแพงเพชรมีการปั้นปูนประดับเป็นรูปพระสาวกเดินทักษิณาวัตร

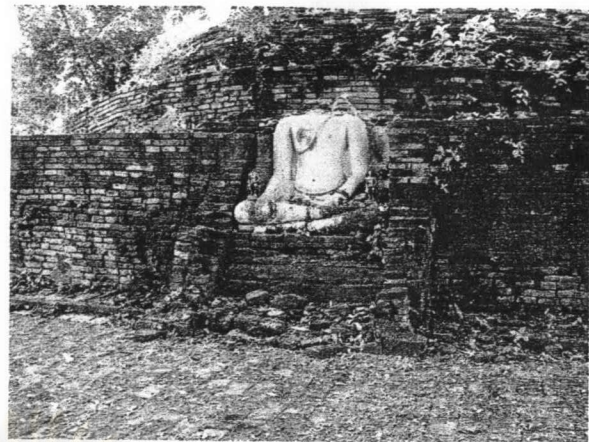

รูปที่ 5.2.7 ประติมากรรมปูนปั้นที่ฐานรองรับพระเจดีย์ที่วัดช้างล้อมเมืองกำแพงเพชร

ในส่วนของวัดอรัญญิกนั้นน่าจะมีส่วนฐานชั้นนี้เหมือนฐานรองรับพระเจดีย์ที่วัดถ้ำทาบบน และฐานรองรับพระเจดีย์ที่วัดศรีสุทศเมืองพิษณุโลกเพราะมีรูปทรงพระเจดีย์โดยรวมคล้ายคลึงกัน ดังนั้นจึงน่าจะมีการทำชุมพระทั้งสี่ทิศในฐานชั้นนี้ นอกจากนี้ด้านข้างของชุมพระบริเวณฐานหน้ากระดานน่าจะเป็นรูปเทพพนมบรรจุอยู่ตามช่องเพราะในการขุดค้นของกรมศิลปากรมีการพบลวดลายปูนปั้นชนิดนี้บริเวณฐานองค์พระเจดีย์ โดยรูปแบบนี้จะคล้ายคลึงกับฐานพระเจดีย์ที่บรรจุพระอัฐิของพระมหากษัตริย์ราชธานีที่วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย และที่ฐานพระเจดีย์ที่วัดพระพายหลวงเมืองสุโขทัยซึ่งน่าจะเป็นรูปแบบทางองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่นิยมประดับฐานองค์พระเจดีย์ในสมัยนั้น

รูปที่ 5.2.8 ส่วนฐานรองรับองค์พระเจดีย์ที่
วัดถ้ำหีบบนเมืองสุโขทัย

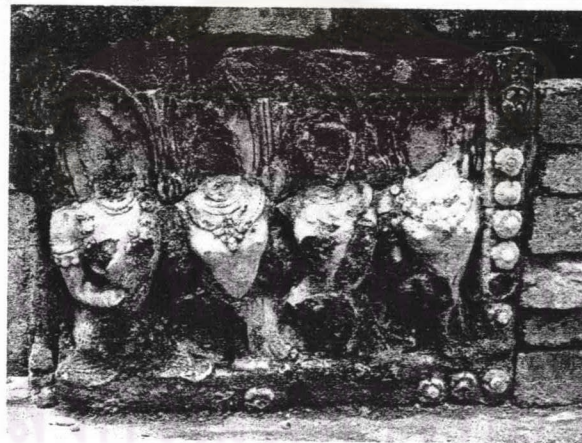
รูปที่ 5.2.9 ส่วนฐานรองรับองค์พระเจดีย์ที่
วัดศรีสุคตเมืองพิษณุโลก

รูปที่ 5.2.10 ชั้นส่วนปูนปั้นรูปเทพพนมที่พบที่ฐาน
เจดีย์วัดอรุณญิก เมืองพิษณุโลก

รูปที่ 5.2.11 รูปปูนปั้นเทพพนมที่ฐานเจดีย์บรรจุอัฐิ
พระมหาธรรมราชาลิไทที่วัดมหาธาตุสุโขทัย

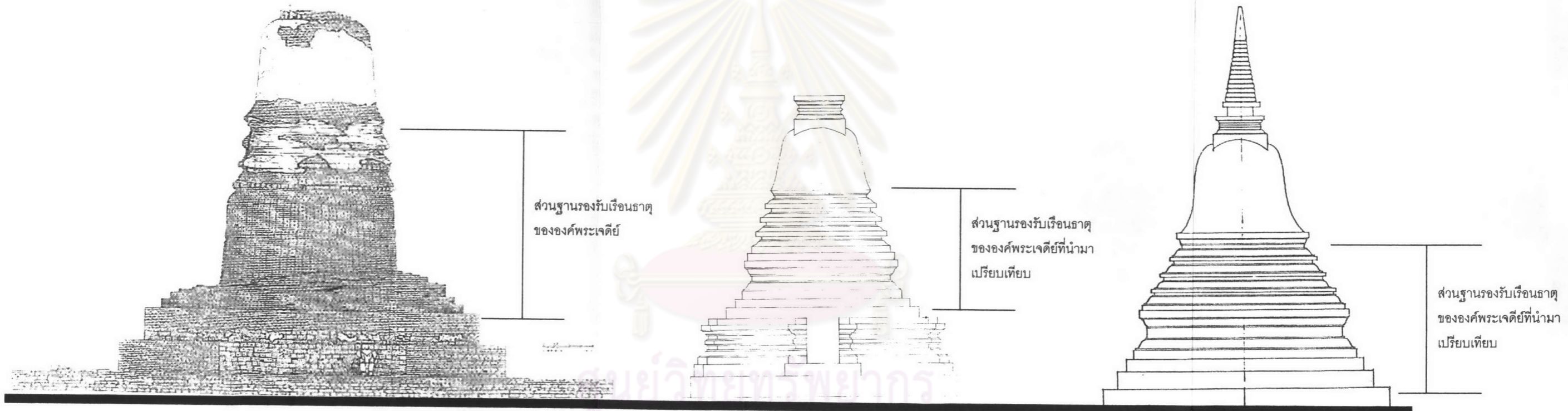

รูปที่ 5.2.12 รูปปูนปั้นเทพพนมที่ฐานพระเจดีย์
วัดพระพายหลวง เมืองสุโขทัย

ส่วนฐานรองรับเรือนธาตุ

ส่วนฐานรองรับเรือนธาตุของพระเจดีย์ข้างล้อมวัดอรุณญิกเมืองพิษณุโลกนั้น ชั้นล่างสุดเป็นฐานเชิงวงกลมซ้อนกันสามชั้น ชั้นถัดมาทั้งทลายหมดเป็นเหลือแต่แกนกลางซึ่งเว้นระยะสูงมาก จากนั้นจึงเป็นฐานชั้นบัวกลาซึ่งรองรับบัวปากกระสวย จากลักษณะดังกล่าวจึงได้ทำการสันนิษฐานรูปแบบโดยเปรียบเทียบกับฐานรองรับเรือนธาตุของพระเจดีย์วัดถ้ำหีบบนเมืองสุโขทัย พระเจดีย์รายที่วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย และ พระเจดีย์รายวัดสวนแก้วอุทยานน้อยเมืองศรีสัชนาลัยซึ่งมีลักษณะ และ สัดส่วนทางสถาปัตยกรรมใกล้เคียงกัน

แผนภูมิที่ 5.2.3 แสดงการเปรียบเทียบส่วนฐานรองรับเรือนธาตุขององค์พระเจดีย์

รูปด้านพระเจดีย์ข้างล้อมวัดอรุณภูมิ เมืองพิษณุโลก

รูปด้านพระเจดีย์วัดถ้ำทึบบน เมืองสุโขทัย

รูปด้านพระเจดีย์รายวัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนเรือนธาตุ

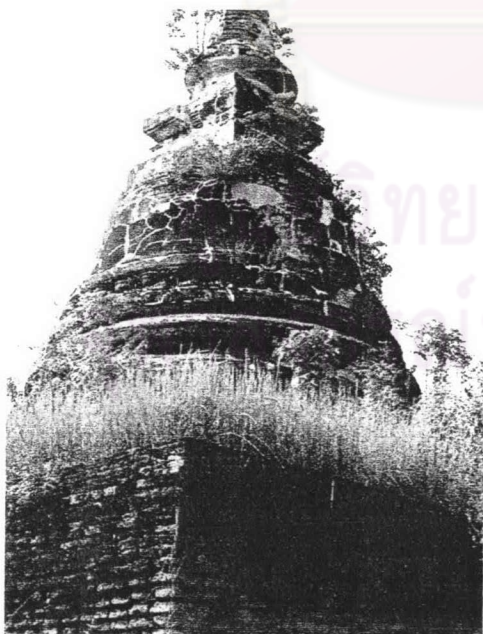
เป็นรูปแบบทรงระฆังแบบโอคว่ำ มีบัวปากกระสวยรองรับซึ่งในสมัยสุโขทัยน่าจะมีการทำเป็นกลีบบัวแบบสุโขทัย แต่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยอยุธยาจึงกลายเป็นบัวปากกระสวยอย่างปัจจุบัน ซึ่งส่วนเรือนธาตุขององค์พระเจดีย์ที่นำมาทำการเปรียบเทียบรูปแบบได้แก่ พระเจดีย์วัดช้างล้อมทางทิศตะวันตกเมืองสุโขทัย พระเจดีย์วัดเจดีย์งามเมืองสุโขทัย และ พระเจดีย์ช้างล้อมวัดช้างล้อมเมืองศรีสัชนาลัย

รูปที่ 5.2.13 ส่วนของเรือนธาตุที่วัดอรุณญิก เมืองพิษณุโลก

รูปที่ 5.2.14 ส่วนของเรือนธาตุที่วัดเจดีย์ช้างล้อมเมืองสุโขทัย

รูปที่ 5.2.15 ส่วนของเรือนธาตุที่วัดเจดีย์งามเมืองสุโขทัย

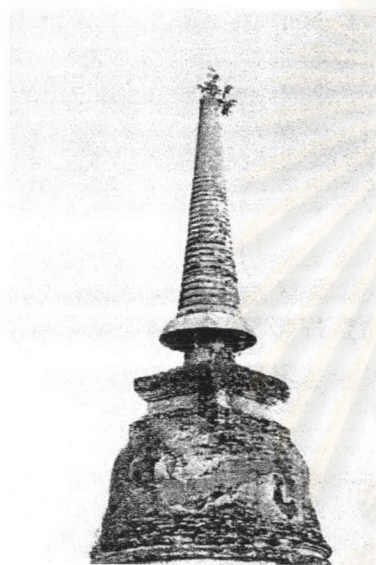

รูปที่ 5.2.16 ส่วนของเรือนธาตุที่วัดเจดีย์ช้างล้อมเมืองศรีสัชนาลัย

ส่วนยอดของพระเจดีย์

แต่เดิมน่าจะมีลักษณะคล้ายกับยอดของพระเจดีย์ในอาณาจักรสุโขทัย กล่าวคือมีบัลลังก์ตั้งอยู่บนองค์ระฆัง บัลลังก์มีลักษณะเป็นฐานปัทม์ มีลูกแก้วอกไก่คาดบริเวณฐานหน้ากระดาน ถัดขึ้นไปมีแกนฉัตรปักอยู่ ซึ่งแกนฉัตรนี้ไม่มีเสาด้าน แต่มีการปั้นปูนประดับเป็นรูปพระสาวกเดินทักษิณาวัตร ด้านบนมีบัวผัดมีวงอยู่ ถัดไปอีกเป็นชั้นของปล้องไฉน และ ปลียอด ซึ่งส่วนยอดขององค์พระเจดีย์ที่นำมาสันนิษฐานนี้ในเมืองสุโขทัย ได้แก่ วัดเจดีย์ข้างล้อมทิศตะวันออก วัดเจดีย์ข้างล้อมทิศตะวันตก วัดเจดีย์งาม และ วัดสระศรี เป็นต้น ส่วนเมืองศรีสัชนาลัย ได้แก่ วัดข้างล้อม และ วัดนางพญา เป็นต้น

ส่วนในสมัยอยุธยาที่น่าจะมีทำบัลลังก์ขึ้นมาใหม่จึงมีการใช้ลักษณะการย่อมุมเข้ามาซึ่งน่าจะเป็นการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ

รูปที่ 5.2.17 ส่วนยอดที่วัดเจดีย์ข้างล้อมเมืองสุโขทัย

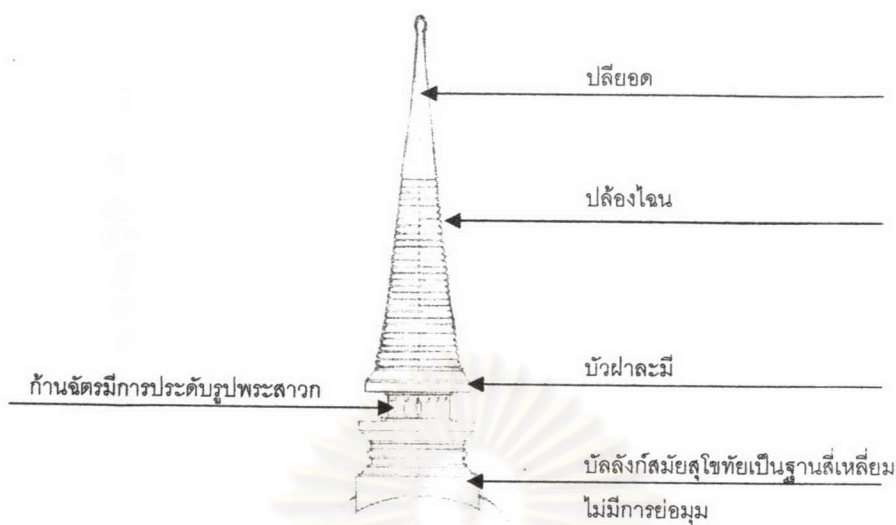
รูปที่ 5.2.18 ส่วนยอดที่วัดเจดีย์งามเมืองสุโขทัย

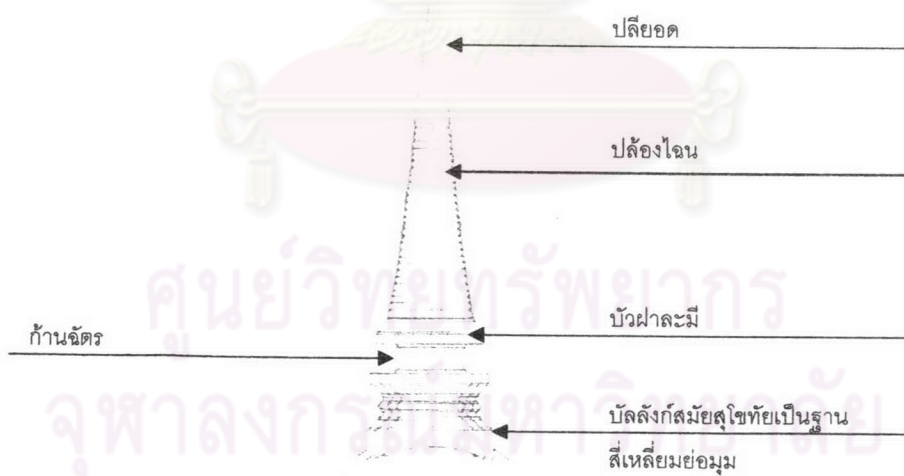
รูปที่ 5.2.19 ส่วนยอดที่วัดเจดีย์ข้างล้อม
เมืองศรีสัชนาลัย

รูปที่ 5.2.20 ส่วนยอดที่วัดนางพญาเมืองศรีสัชนาลัย

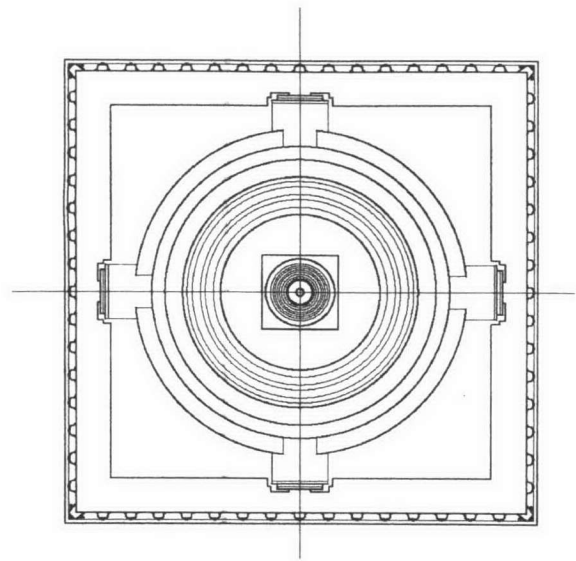

ภาพลายเส้นที่ 5.2.5 ภาพส่วนยอดขององค์พระเจดีย์วัดอรุณญิก
เมืองพิษณุโลกในสมัยสุโขทัย

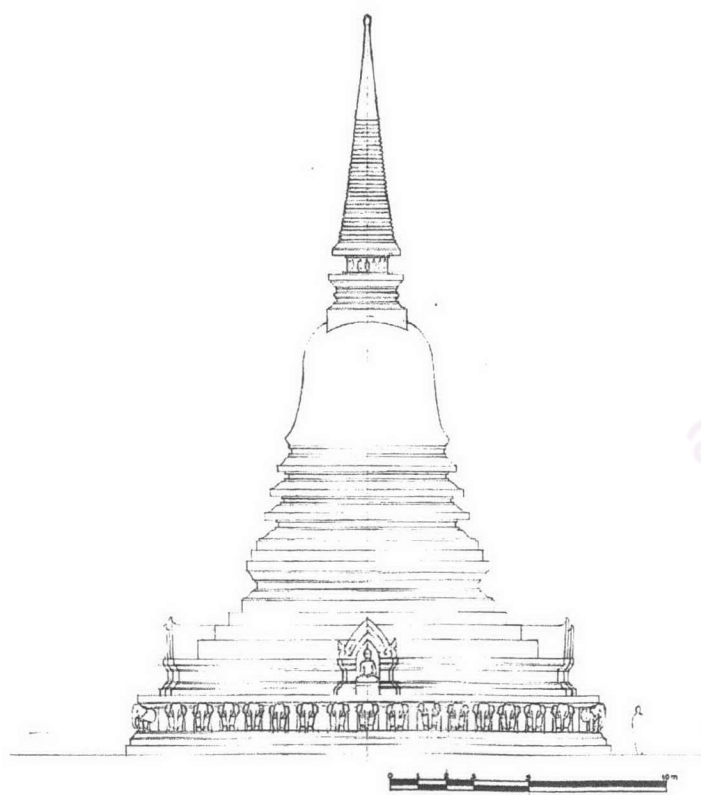

ภาพลายเส้นที่ 5.2.6 ภาพส่วนยอดขององค์พระเจดีย์วัดอรุณญิก
เมืองพิษณุโลกภายหลังที่ได้รับการบูรณะ
ปฏิสังขรณ์ในสมัยอยุธยา

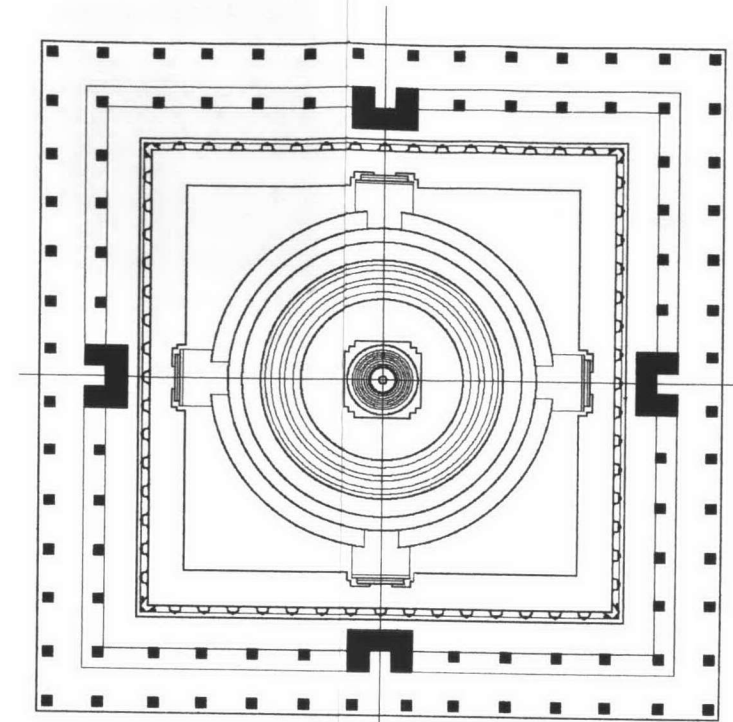
รูปแบบทางสถาปัตยกรรมองค์พระเจดีย์ช้างล้อมที่ได้จากการสันนิษฐาน

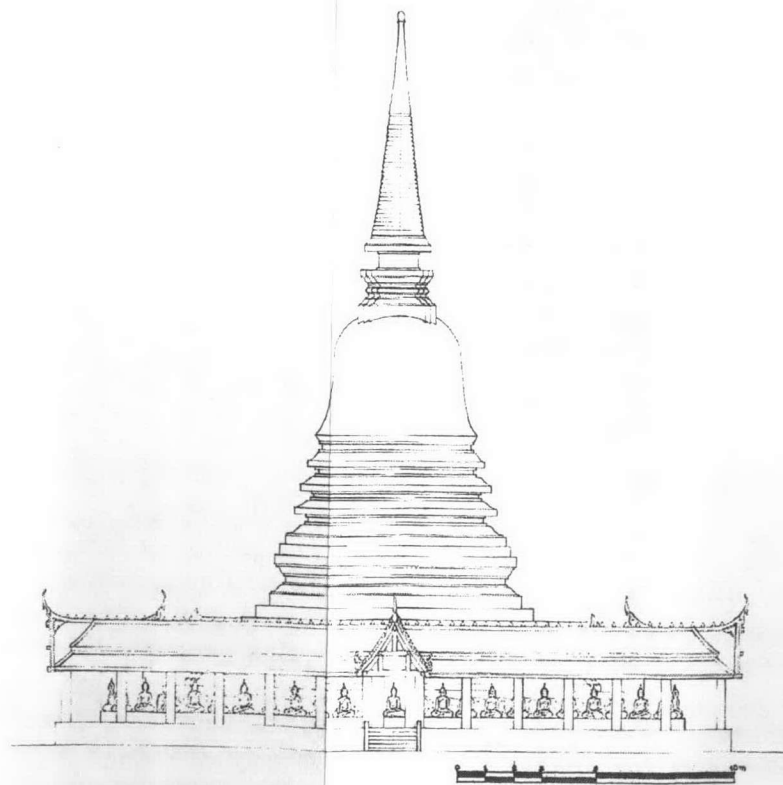
ภาพลายเส้นที่ 5.2.7 ผังพื้นของพระเจดีย์ช้างล้อมในสมัยสุโขทัย

ภาพลายเส้นที่ 5.2.9 รูปด้านของพระเจดีย์ช้างล้อมในสมัยสุโขทัย

ภาพลายเส้นที่ 5.2.8 ผังพื้นของพระเจดีย์ช้างล้อมในสมัยอยุธยา

ภาพลายเส้นที่ 5.2.10 รูปด้านของพระเจดีย์ช้างล้อมในสมัยอยุธยา

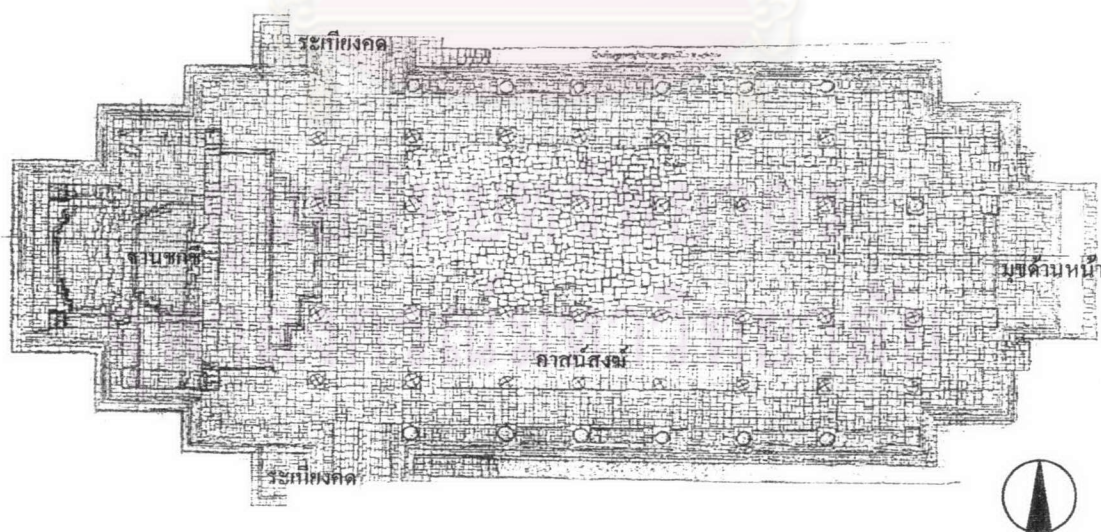
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.2.2 พระวิหารทางทิศตะวันออก

สภาพปัจจุบัน วิหารตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกขององค์พระเจดีย์หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีขนาดกว้าง 5 ช่วงเสา ยาว 10 ช่วงเสามีมุขหน้า และ มุขหลังอีกด้านละ 1 ช่วงเสา ด้านหน้าวิหารทางทิศตะวันออกมีบันไดทางขึ้นข้างมุขหน้า 2 ข้าง โดยประตูกว้างข้างละ 1.20 เมตร ห้องที่ 4 จากท้ายวิหารมีพระระเบียงคดต่อเชื่อม บริเวณสองห้องสุดท้ายรวมถึงมุขด้านหลังมีการก่ออิฐเป็นฐานชุกชีมีพระประธาน 2 องค์ หน้าตักกว้างประมาณ 4.80 เมตร โดยฐานชุกชีของพระประธานองค์หน้าสูงจากระดับดินประมาณ 2.90 เมตร ส่วนฐานชุกชีองค์หลังสูงจากระดับดินประมาณ 3.15 เมตร ทางด้านขวามือของพระประธานมีแนวอาสน์สงฆ์ระดับ 25 เซนติเมตรจากระดับพื้นวิหาร พื้นของวิหารมีการก่ออิฐแล้วปูหินทรายสีขาวขนาด 25x55 เซนติเมตรหนา 3 เซนติเมตรด้วย เสาภายในเป็นเสากลม นอกจากนี้ยังมีร่องรอยการบูรณปฏิสังขรณ์ ฐานบัวอาคารมีการก่อซ้อนกัน 2 ชั้น โดยฐานบัวด้านนอกสุดเป็นฐานบัวคว่ำวางบนฐานเชิงและขึ้นเป็นแนวผนัง ส่วนฐานบัวที่ถูกก่อกับไว้ นั้นเป็นฐานบัวที่มีทั้งบัวบน บัวล่าง และมีลูกแก้วก่อคอคดตรงกลาง แสดงให้เห็นว่าได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์วิหารโดยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม นอกจากนี้ด้านหลังของวิหารยังมีการก่อห้องปิดมุขด้านหลัง และ ทำทางเชื่อมต่อกับพระระเบียงคด

การสันนิษฐานรูปแบบพระวิหารทางทิศตะวันออก

ในส่วนการวิเคราะห์เพื่อหารูปแบบผังของพระวิหารเพื่อหารูปแบบของอาคารในแต่ละสมัยจึงจำเป็นต้องทำการเปรียบเทียบกับผังวิหารในสมัยสุโขทัยซึ่งเมืองสุโขทัยได้แก่ วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย เมืองศรีสัชนาลัยได้แก่ วัดช้างล้อม วัดน้อยจำปี และ วัดนางพญา เมืองกำแพงเพชรได้แก่ วัดพระแก้ว วัดพระนอนและเมืองพิษณุโลกได้แก่ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

ภาพลายเส้นที่ 5.2.11 ผังพระวิหารทิศตะวันออก

ที่มา: กรมศิลปากร

การตั้งพระพุทธรูปในศาลพระมเหศวร

การตั้งพระพุทธรูปในศาลพระมเหศวร

การตั้งพระพุทธรูปในศาลพระมเหศวร

การตั้งพระพุทธรูปในศาลพระมเหศวร

การตั้งพระพุทธรูปในศาลพระมเหศวร

การตั้งพระพุทธรูปในศาลพระมเหศวร

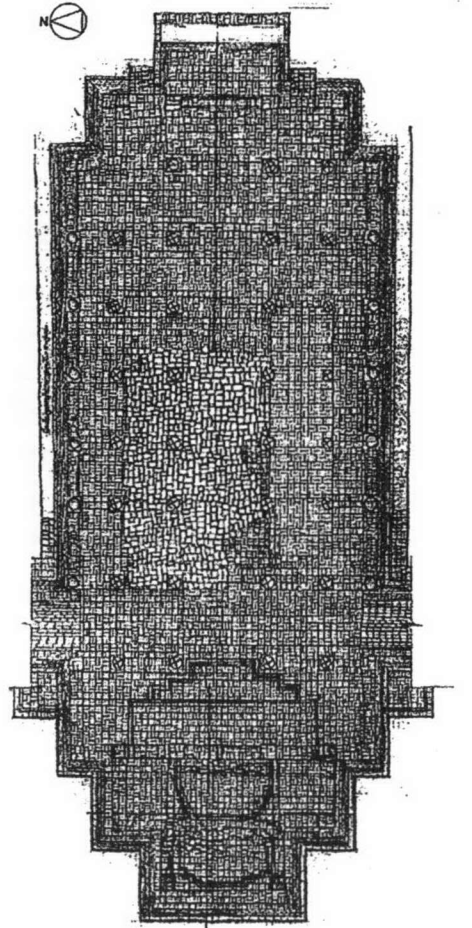
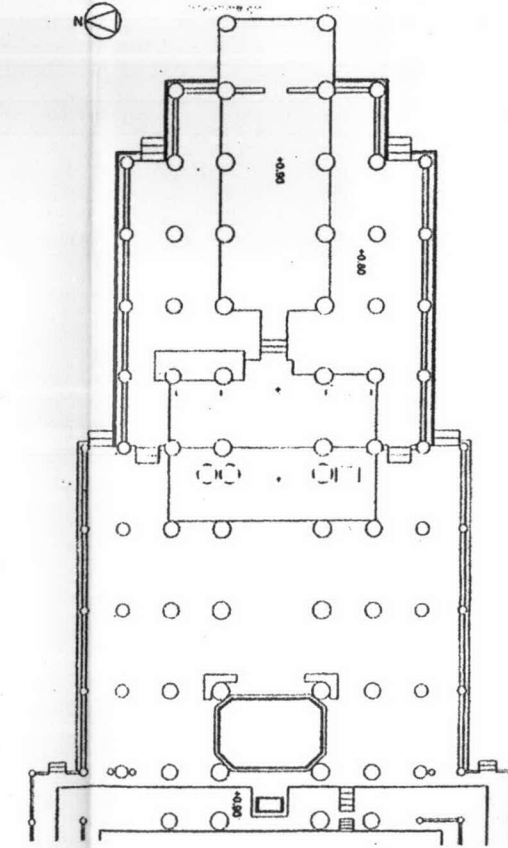
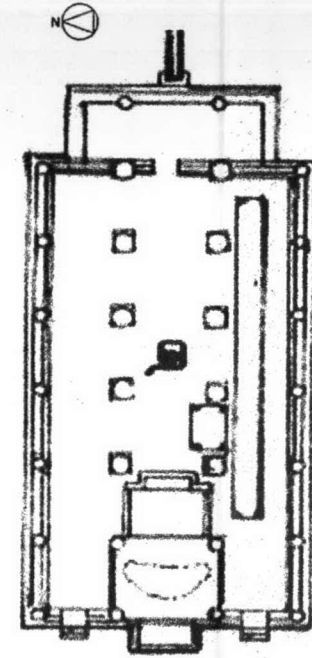
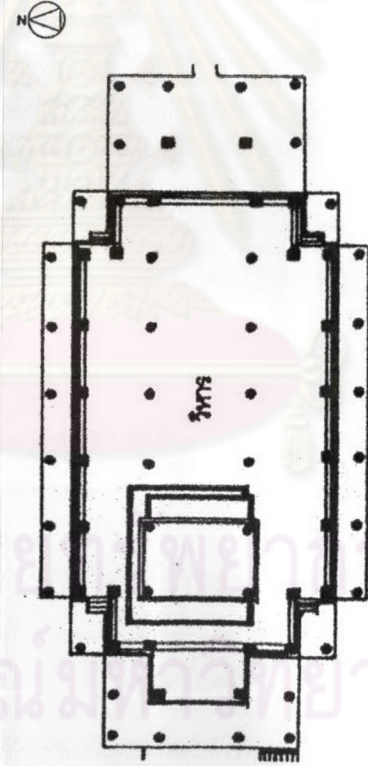
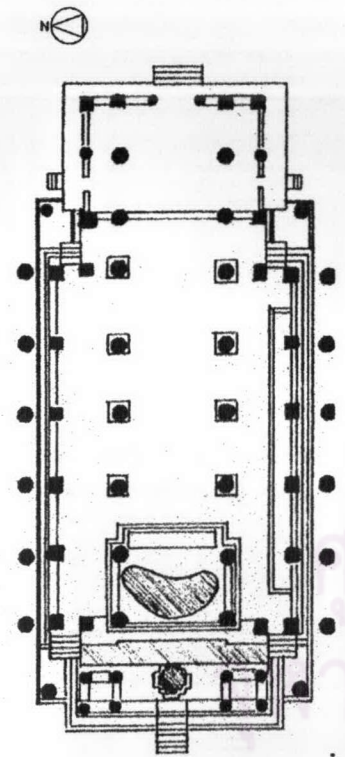
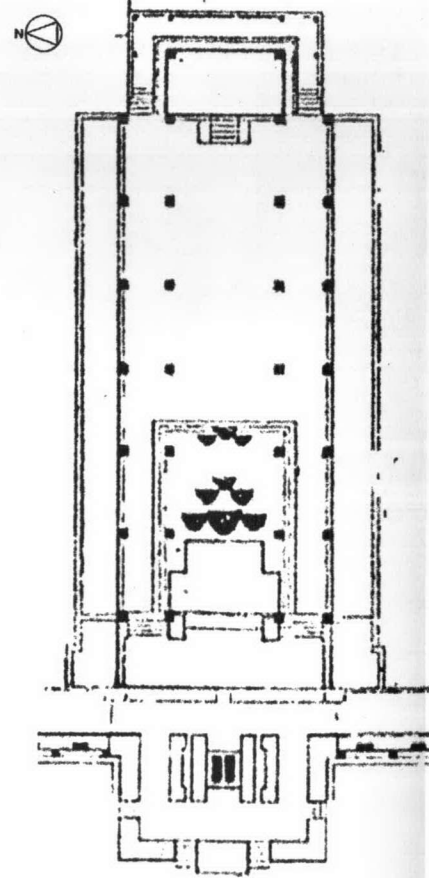
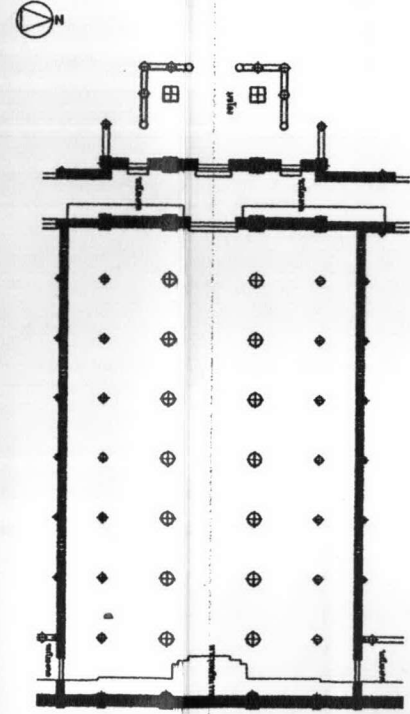
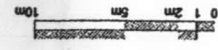
การตั้งพระพุทธรูปในศาลพระมเหศวร

การตั้งพระพุทธรูปในศาลพระมเหศวร

การตั้งพระพุทธรูปในศาลพระมเหศวร

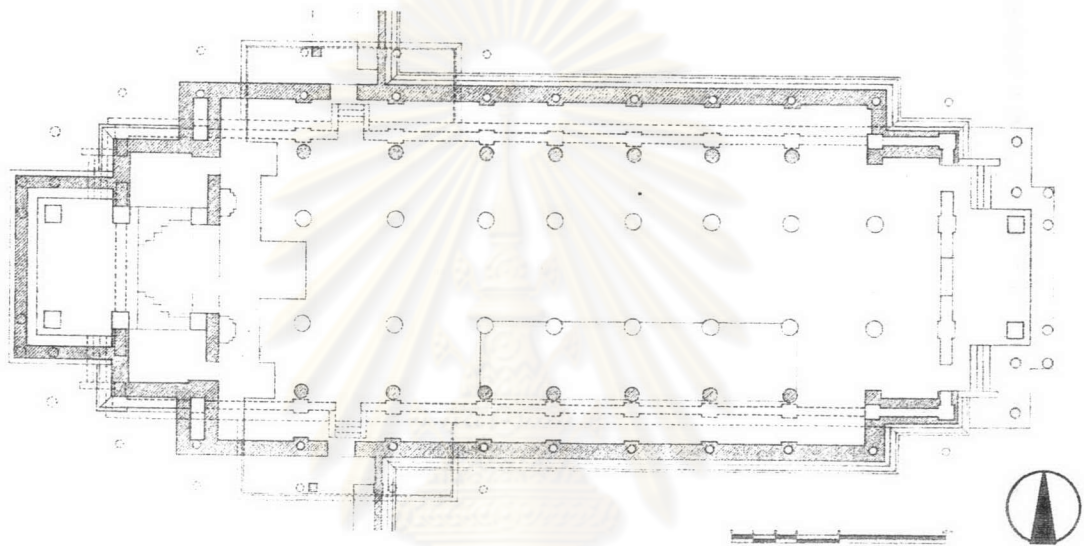
การตั้งพระพุทธรูปในศาลพระมเหศวร

การตั้งพระพุทธรูปในศาลพระมเหศวร

แผนผัง 5.2.4 แสดงการวางพระพุทธรูปในศาลพระมเหศวร

ซึ่งจากการเปรียบเทียบทำให้ทราบว่าในช่วงแรกวิหารวัดอรุณญิกเมืองพิษณุโลกนั้น แต่เดิมมีมุข
ด้านหน้าด้านหลัง และ เสาศาโลด้านข้าง เช่นเดียวกับวิหารในสมัยสุโขทัย วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย วัดช้างล้อม
เมืองศรีสัชนาลัย วัดน้อยจำปีเมืองศรีสัชนาลัย วัดนางพญาเมืองศรีสัชนาลัย และ วัดพระนอนเมืองกำแพงเพชร
ต่อมาเมื่อได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ได้มีการก่อแนวผนังและขยับแนวเสาใหม่พร้อมทั้งทำระเบียงคด
เชื่อมต่อกับด้านหลังพระวิหารซึ่งรูปแบบนี้มีลักษณะคล้ายกับวิหาร กับการต่อเติม วิหารวัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย
วิหารวัดมหาธาตุเมืองศรีสัชนาลัย วิหารวัดพระแก้วเมืองกำแพงเพชร และ วิหารพระพุทธชินราชวัดพระศรีรัตนม
หาธาตุเมืองกำแพงเพชร ซึ่งพัฒนาการของพระวิหารวัดอรุณญิกเมืองพิษณุโลกนั้นสามารถอธิบายเป็นแผนผัง
แสดงพัฒนาการของพระวิหารได้ดังนี้

แนวอาคารที่มีการสร้างในสมัยสุโขทัย

แนวอาคารที่มีการสร้างในสมัยอยุธยา

ภาพลายเส้นที่ 5.2.12 ผังแสดงแนวอาคารของพระวิหารในแต่ละสมัย

ส่วนการสันนิษฐานองค์ประกอบของพระวิหารนั้นจะทำการสันนิษฐานโดยการเปรียบเทียบจากรูปแบบ
ที่หลงเหลืออยู่กับวัดต่างๆ โดยทำการศึกษาเป็นส่วนๆ ไป

ส่วนฐานของพระวิหาร

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าฐานของอาคารนั้นถูกก่อสร้างขึ้นโดยสามารถแบ่งเป็นฐานของวิหารได้ใน 2 ยุคสมัยด้วยกันคือ สมัยสุโขทัย และ สมัยอยุธยา

ฐานวิหารในสมัยสุโขทัยมีอยู่ 2 คือแบบแรกเป็นบัวฐานปัทม์และมีลูกแก้วอกไก่ 1 แนวคาบบริเวณฐานหน้ากระดาน ฐานประเภทที่สองคือแบบที่เป็นฐานปัทม์และมีบัวลูกแก้วอกไก่คาดสองชั้นซึ่งฐานลักษณะนี้พบบริเวณมุขด้านหลังของพระวิหาร ซึ่งจากการเปรียบเทียบกับฐานวิหารต่างๆ ในสมัยสุโขทัยพบว่าฐานชนิดนี้มักใช้ร่วมกับการทิ้งหลังคาพาไลที่มีเสาLOYรองรับ

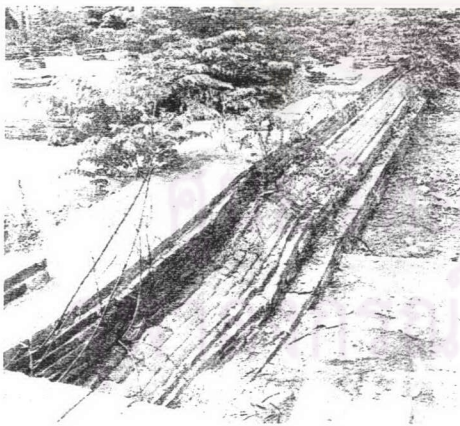

รูปที่ 5.2.21 ฐานบัวพระวิหารสมัยแรก วัดอรุณญิก เมืองพิษณุโลกที่ถูกก่อสร้างไว้

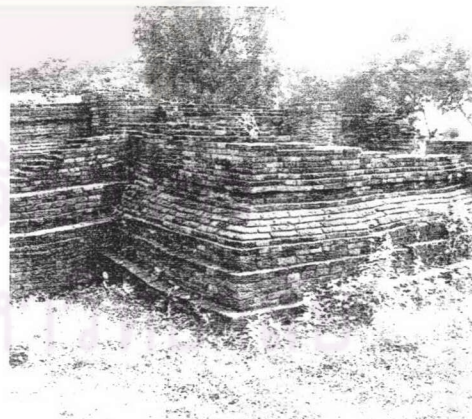

รูปที่ 5.2.22 ฐานบัวพระวิหารบริเวณมุขด้านหลังสมัยแรก วัดอรุณญิก เมืองพิษณุโลกที่ถูกก่อสร้างไว้

ส่วนฐานในสมัยอยุธยานั้นมีอยู่ 2 แบบเช่นกันคือ ฐานบัวคว่ำวางอยู่บนฐานเชิงมุกใช้กับฐานโดยรอบของพระวิหาร และ ฐานเชิงซ้อนกัน 2 ชั้นใช้ในส่วนท้ายของพระวิหารซึ่งฐานชนิดนี้ไม่จำเป็นต้องมีเสาพาไลอยู่ด้านข้างตัวอย่างเช่นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองพิษณุโลก หรือวัดราชบูรณะเมืองพิษณุโลก เป็นต้น

รูปที่ 5.2.23 ฐานบัวพระวิหารสมัยที่สอง วัดอรุณญิก เป็นฐานบัวคว่ำวางอยู่บนฐานเชิง

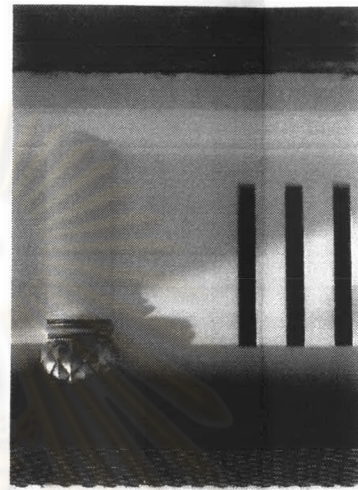
รูปที่ 5.2.24 ฐานบัวพระวิหารสมัยที่สอง วัดอรุณญิก บริเวณมุขด้านหลัง

ดังนั้นการสันนิษฐานรูปแบบที่สมบูรณ์ของฐานวิหารจึงจำเป็นต้องทำการเปรียบเทียบกับฐานของอาคารที่อยู่ในยุคสมัยเดียวกัน

បង្អួចសង្កាត់ ភ្នំពេញ

បង្អួចសង្កាត់ ២៤ កញ្ចប់ ភ្នំពេញ

បង្អួចសង្កាត់ ភ្នំពេញ

លេខ ១២១២
បង្អួចសង្កាត់ ភ្នំពេញ

បង្អួចសង្កាត់ ភ្នំពេញ

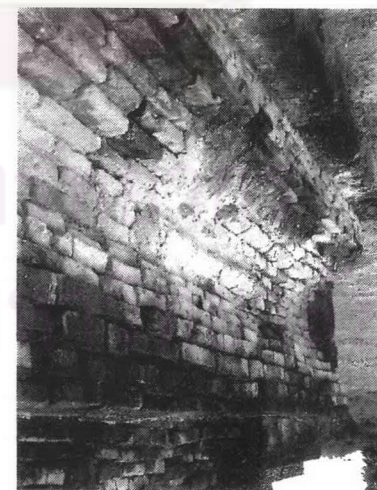
បង្អួចសង្កាត់ ភ្នំពេញ

បង្អួចសង្កាត់ ភ្នំពេញ

បង្អួចសង្កាត់ ភ្នំពេញ

បង្អួចសង្កាត់ ភ្នំពេញ

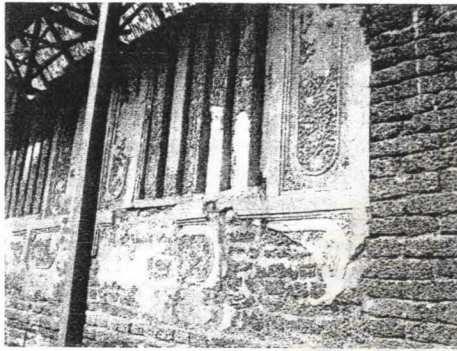
បង្អួចសង្កាត់ ភ្នំពេញ

ស្ថិតិសង្កាត់ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០១២

ส่วนผนัง ช่องแสง และ เสา

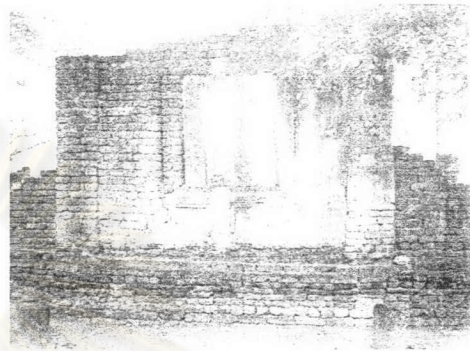
เนื่องจากส่วนผนัง ช่องแสง และ เสาของวิหารวัดอรุณญิกได้พังทลายหมดแล้วจึงจำเป็นต้องอาศัยรูปแบบที่ได้จากการศึกษาของคัมภีระประกอบของอาคารในยุคสมัยต่างๆกัน

ส่วนของผนังในสมัยสุโขทัยมักทำเป็นผนังก่ออิฐมีการฉาบปูนและเจาะช่องแสงเป็นซี่ลูกกรง นอกจากนี้ยังมีการประดับลวดลายลูกฟักคล้ายกับผนังไม้เช่นที่วัด นางพญา วัดน้อยจำปี วัดโคกสิงคาราม และ วัดวังทอง เป็นต้น

รูปที่ 5.2.25 ผนังของพระวิหารวัดนางพญา

เมืองศรีสัชนาลัย

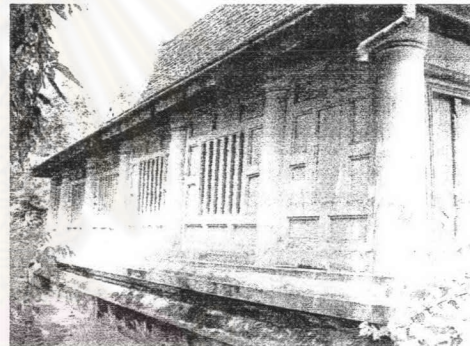
รูปที่ 5.2.26 ผนังของพระวิหารวัดน้อยจำปี

เมืองศรีสัชนาลัย

รูปที่ 5.2.27 ผนังของพระวิหารวัดโคกสิงคาราม

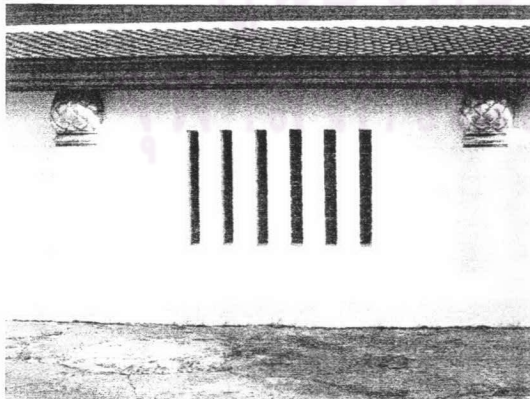
เมืองศรีสัชนาลัย

รูปที่ 5.2.28 ผนังของพระวิหารวัดวังทอง

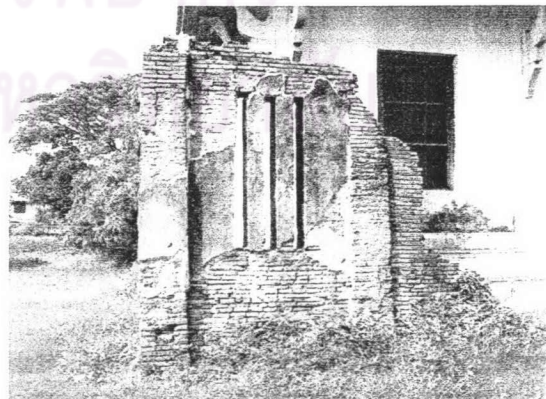
เมืองพิษณุโลก

ส่วนผนังในสมัยอยุธยา นั้นมักทำเป็นผนังเรียบแต่ยังคงมีการเจาะช่องแสงเป็นซี่ลูกกรงเช่นเดิมแต่ไม่มีการปั้นปูนประดับใดๆมักทำเป็นผนังเรียบเท่านั้น

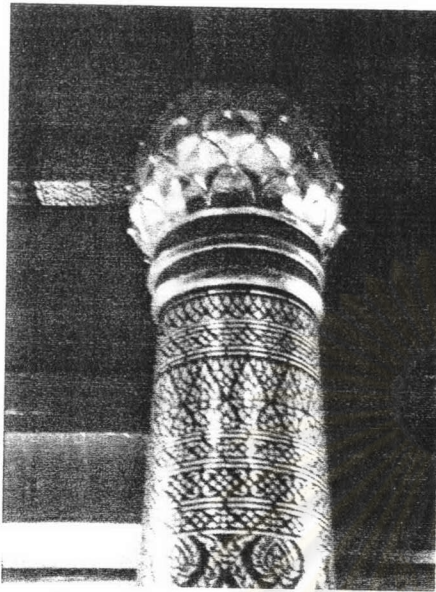
รูปที่ 5.2.29 ผนังของพระวิหารพระพุทธชินราช

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก

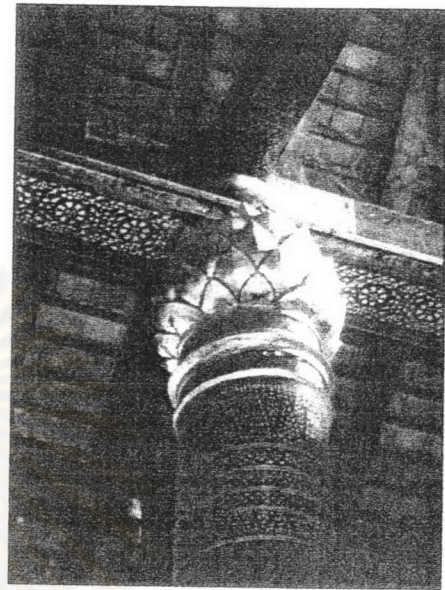

รูปที่ 5.2.30 ผนังของพระวิหารวัดจุฬามณี เมืองพิษณุโลก

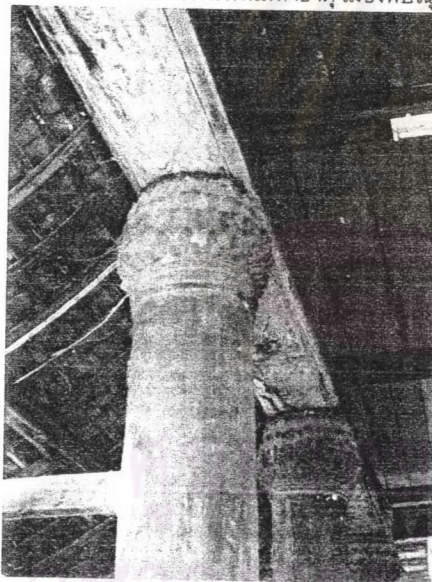
เสาของวิหารในสมัยสุโขทัย และ ออยุธยาตอนต้น มักทำเป็นเสากลมหรือเสา แปดเหลี่ยม มีการทำบัวหัวเสาเป็นบัวกลุ่ม และ มีการเขียนสีหรือลงรักปิดทอง ตัวอย่างของเสาที่ได้ทำการศึกษาได้แก่ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองพิษณุโลก วัดวิหารทอง วัดราชบูรณะ และ วัดวังทองเมืองพิษณุโลก เป็นต้น

รูปที่ 5.2.31 บัวหัวเสาพระวิหารพระพุทธชินราช
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก

รูปที่ 5.2.32 บัวหัวเสาพระวิหารวัดราชบูรณะ
เมืองพิษณุโลก

รูปที่ 5.2.33 บัวหัวเสาพระวิหารวัดวังทอง
อำเภอวัง เมืองพิษณุโลก

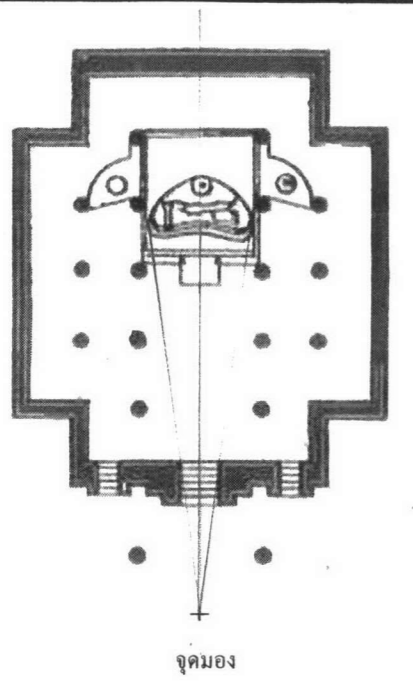
รูปที่ 5.2.34 บัวหัวเสาพระวิหารวัดถ้ำหีบล่าง
เมืองสุโขทัย

ส่วนซุ้มประตู และ บานประตู

ประตูทางเข้าของพระวิหารในสมัยสุโขทัย และ สมัยอยุธยาตอนต้นนั้นมีรูปแบบคล้ายคลึงกันคือน่าจะมีการเน้นประตูที่สำคัญเช่น ช่องประตูกลางมีข้อสังเกตว่าวิหารทุกหลังในสมัยสุโขทัยนั้นจะมีการกำหนดระยะมุมมองขององค์พระให้พอดีกับกรอบประตูโดยหลักการของทัศนียภาพที่เกิดจากสายตาของมนุษย์คล้ายหลักการของการจำลองเ็นภาพ

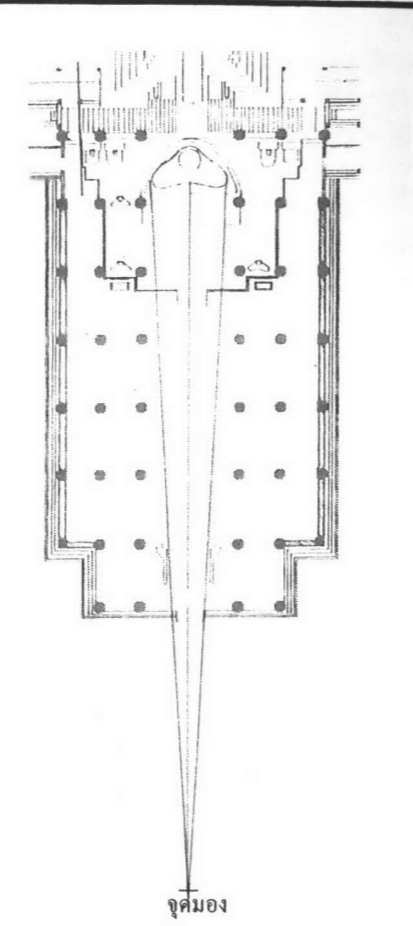
แผนภูมิที่ 5.2.6 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความกว้างของประตูกลางกับระยะมององค์พระประธาน

ผังวิหารวัดเจติยคีรีห้อย เมืองสุโขทัย

ด้านหน้าประตูกลางของวิหารวัดเจติยคีรีห้อย

ผังวิหารวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองศรีสัชนาลัย

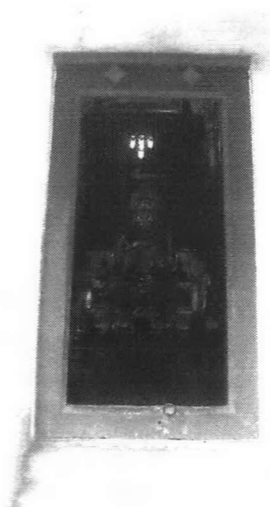
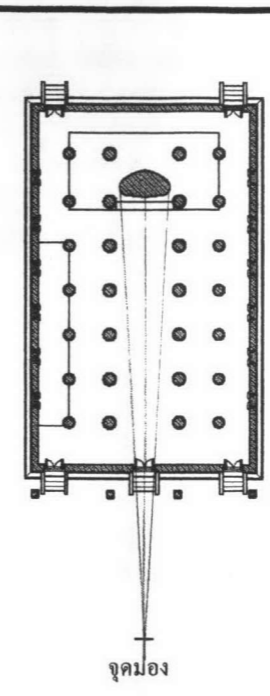
ด้านหน้าประตูกลางของวิหารวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองศรีสัชนาลัย

ผังวิหารวัดพระแก้ว เมืองกำแพงเพชร

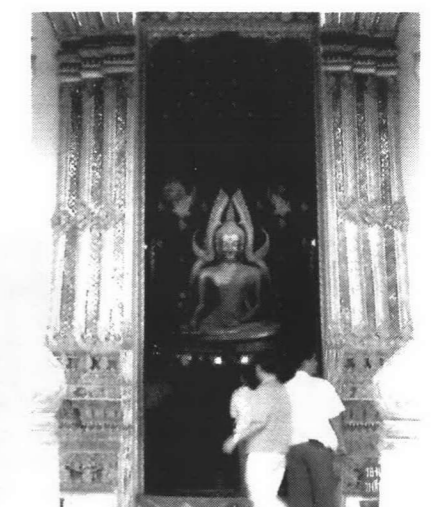
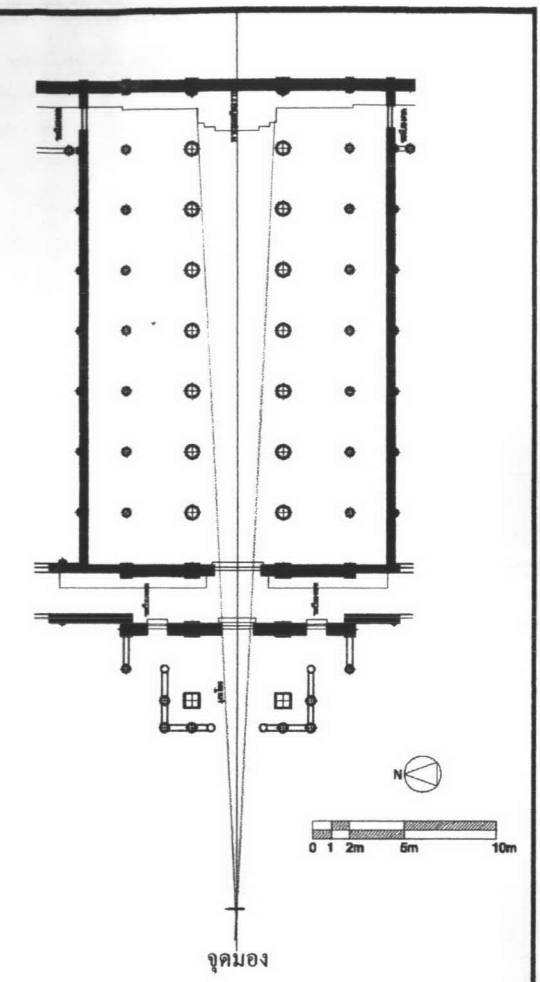
ด้านหน้าประตูกลางของวิหารวัดพระแก้ว

ผังวิหารวัดราชบูรณะ เมืองพิษณุโลก

ด้านหน้าประตูกลางของวิหารวัดราชบูรณะ

ผังวิหารพระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองพิษณุโลก

ด้านหน้าประตูกลางของวิหารพระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองพิษณุโลก

บานประตูกลางนั้นน่าจะมีการประดับตกแต่งเป็นซุ้มประตูโดยทำเป็นเสามีบัวคว่ำและบัวหงาย ด้านบนมีการประดับซุ้มบันแถลงโดยในสมัยสุโขทัยนั้นน่าจะมีทำเป็นซุ้มซ้อนกันสองชั้น ลวดลายที่ใช้ประดับส่วนมากน่าจะมีรูปแบบคล้ายซุ้มประตูที่คันทกภู่วัดตระพังทองกลางเมืองสุโขทัย หรือ ซุ้มพระปรางค์ประจำทิศที่ วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัยเป็นต้น

รูปที่ 5.2.35 ซุ้มปูนปั้นสมัยสุโขทัยที่วัดตระพังทองกลาง เมืองสุโขทัย(สมัยพระมหาธรรมราชาลิไท)

รูปที่ 5.2.36 ลวดลายปูนปั้นรูปกัณฐะ และ พญานาคที่ซุ้ม วัดตระพังทองกลาง

รูปที่ 5.2.37 ซุ้มปูนปั้นสมัยสุโขทัยที่วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย

รูปที่ 5.2.38 ลวดลายปูนปั้นรูปกัณฐะ และ กัณฐิที่ซุ้ม วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย

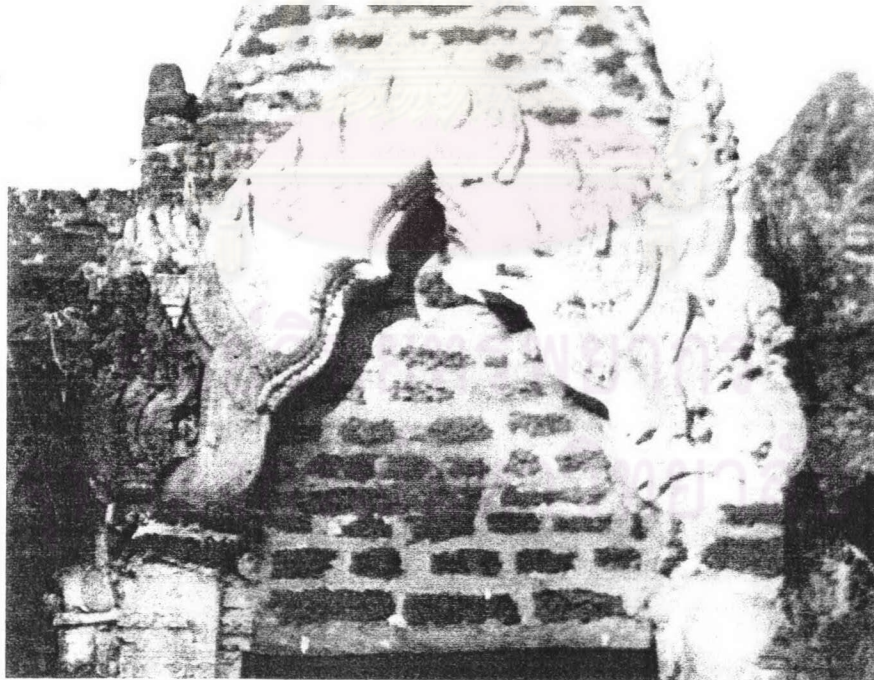
ในส่วนการประดับตกแต่งซุ้มประตูในสมัยอยุธยาตอนต้นน่าจะมีการนำรูปแบบศิลปะแบบขอมเข้ามาใช้ในการประดับตกแต่งดังเห็นได้จากที่ซุ้มประตูขององค์พระปราสาทที่วัดจุฬามณี เมืองพิษณุโลก ซึ่งมีการปั้นปูนทางหงส์เป็นรูปครุฑยุคนาค และมีการใช้รูปของพระนารายณ์มาประดับเหนือตัวครุฑด้วย

รูปที่ 5.2.39 ซุ้มปูนปั้นสมัยอยุธยาที่วัดจุฬามณี
เมืองพิษณุโลก(สมัยพระบรมไตรโลกนาถ)

รูปที่ 5.2.40 ลวดลายปูนปั้นรูปครุฑยุคนาค และ
พญานาคที่ซุ้มวัดจุฬามณี

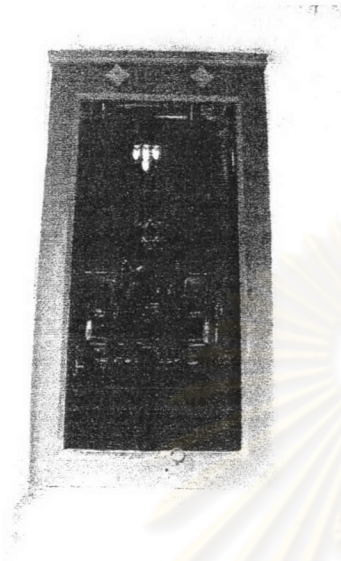

รูปที่ 5.2.41 รวบรวมปูนปั้นทำเป็นรูปตัวนาคคล้ายนาคสะดุ้ง
ใบระกามีการบรรจวลวดลายต่างๆ ที่รวบจอมมีการ
ปั้นเป็นรูปพระพุทธรูปปางห้ามญาติ

ภาพลายเส้นที่ 5.2.13 ชุ่มประตูประปรางค์วัดจุฬามณี
จังหวัดพิษณุโลก

บานประตูของพระวิหารนั้นน่าจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งสองสมัย กล่าวคือ มีธรณีบนรองรับน้ำหนักผนังด้านบน ส่วนด้านล่างมีธรณีสลักยึดติดกับพื้น มีกรอบเช็ดหน้ายึดอยู่กับธรณีบน ธรณีสลัก และ ผนังด้านข้าง ส่วนบานประตูนั้นจะมีเดือยยึดอยู่กับแผ่นไม้ซึ่งประกบกับกรอบประตูด้านบนด้วยฝักจำปา และ ด้านล่างฝังเดือยลงไปในธรณีสลัก จึงทำให้สามารถถอดบานประตูออกได้โดยง่าย

รูปที่ 5.2.42 ด้านหน้าประตูทางเข้าวิหารวัดราชบูรณะ เมืองพิษณุโลก ด้านบนมีฝักจำปาที่กรอบเช็ดหน้าด้านบน

รูปที่ 5.2.43 ด้านในประตูทางเข้าวิหารวัดราชบูรณะ มีกลอนदानตรงกลางบานประตู

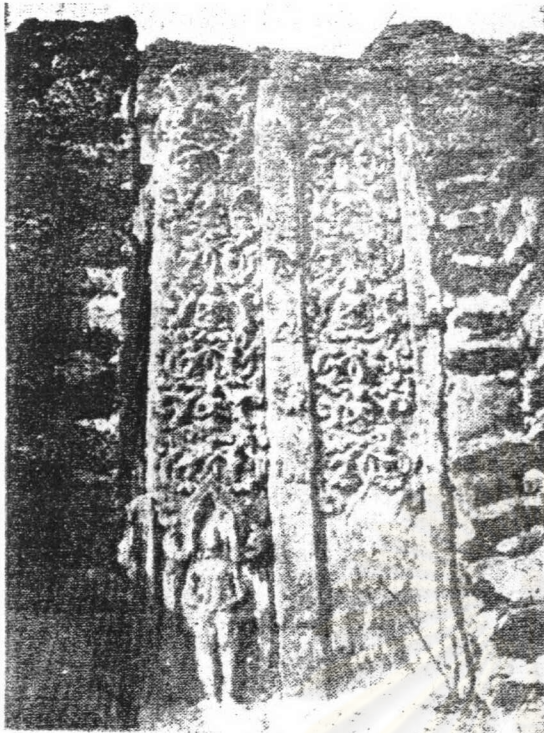

รูปที่ 5.2.44 ด้านบนของบานประตูไม้สำหรับยึดเดือย บานประตูกับกรอบเช็ดหน้าด้วยเดือยของฝักจำปาซึ่งทำให้สามารถถอดบานประตูได้ง่าย

รูปที่ 5.2.45 ธรณีสลักของบานประตูฝังอยู่กับพื้นพระวิหาร

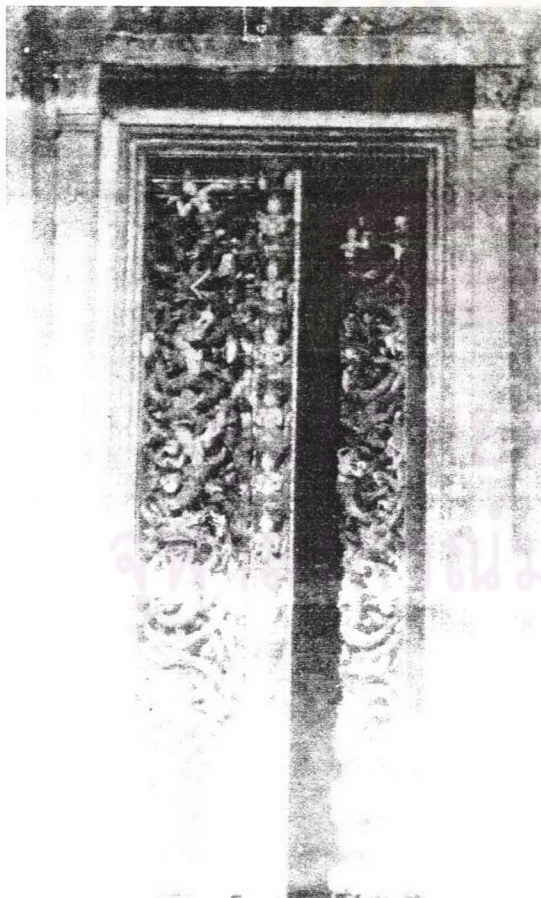
ลวดลายของบานประตูในสมัยสุโขทัยนั้นไม่ปรากฏรูปแบบที่แน่ชัดแต่สมัยอยุธยาจะเป็นลวดลาย เช่นเดียวกับบานประตูปูนปั้นวัดจุฬามณี และ บานประตูไม้แกะสลักบานเก่าที่วัดพระแท่นศิลาอาสน์ซึ่งเป็นบานที่สร้างในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และ ถูกรื้อจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองพิษณุโลกไปไว้ที่วัดพระแท่นศิลาอาสน์ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ลักษณะการประดับตกแต่งที่ชัดเจนคือลายด้านล่างมักทำเป็นรูปทวารบาลที่เป็นยักษ์ จากนั้นด้านบนจึงเป็นลายก้านขดและเป็นรูปเทวดาร่ายรำหรือรูปสัตว์ต่างๆ โดยบริเวณอกเลามักทำเป็นรูปเทพต่างๆ

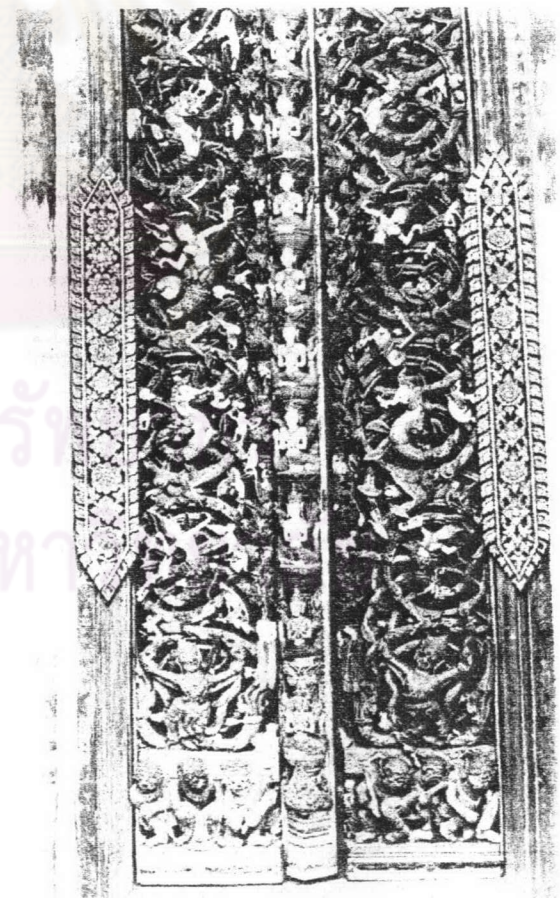
รูปที่ 5.2.46 บานประตูปูนปั้นวัดจุฬามณีในสมัยรัชกาลที่ 5
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

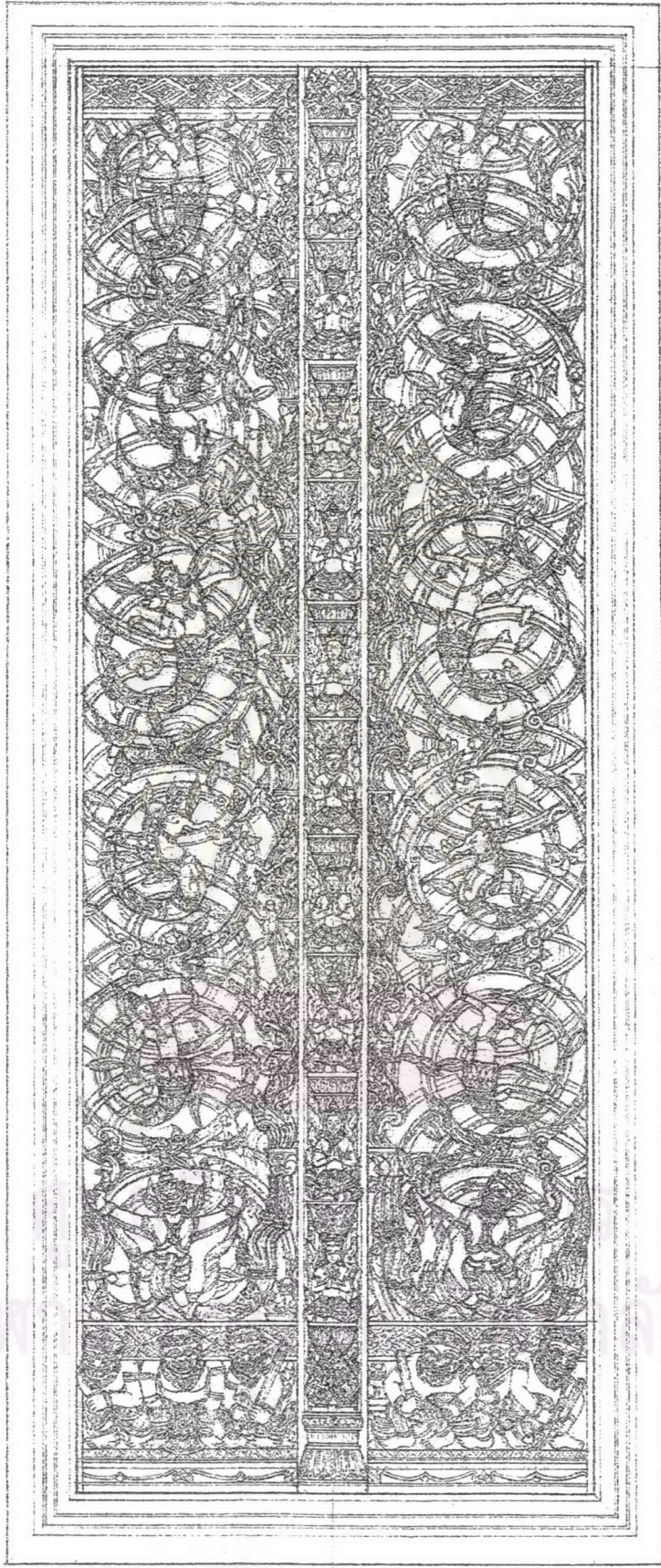
รูปที่ 5.2.47 บานประตูปูนปั้นวัดจุฬามณีบานเดียวกันในปัจจุบัน

รูปที่ 5.2.48 บานประตูไม้แกะสลักวัดพระแท่นศิลาอาสน์
ก่อนโดนไฟไหม้(ศิลปะสมัยพระบรมไตรโลกนาถ)
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

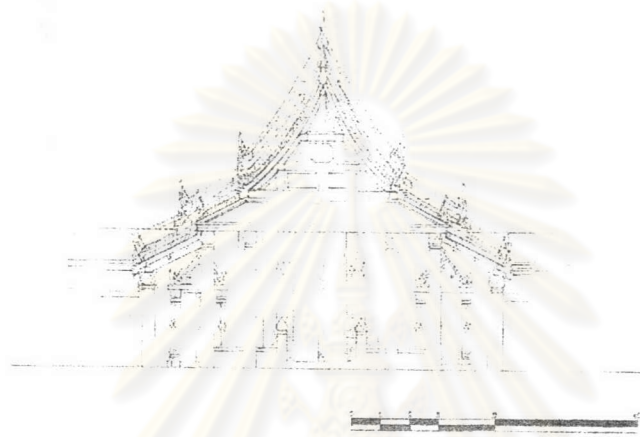
รูปที่ 5.2.49 บานประตูไม้แกะสลักวัดพระแท่นศิลาอาสน์
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพลายเส้นที่ 5.2.14 บานประตูดพระแท่นศิลาอาสน์
คัดลอกจากภาพถ่าย

ส่วนรูปแบบของหลังคาและโครงสร้าง

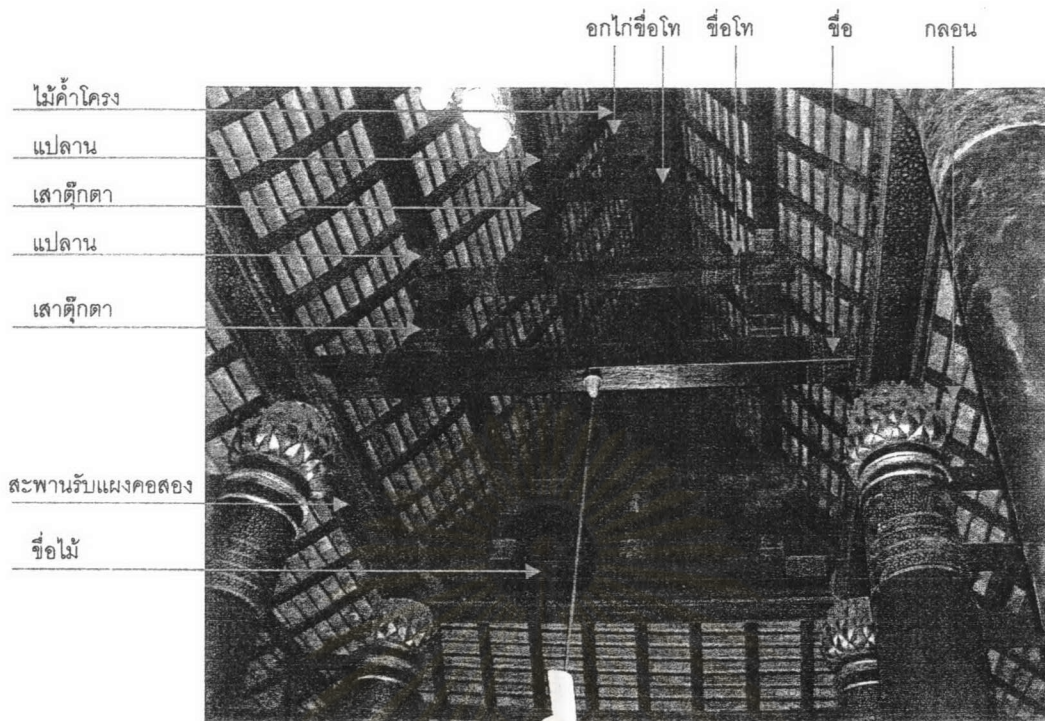
รูปแบบหลังคา และ โครงสร้างนั้นสามารถทำการเปรียบเทียบโดยใช้รูปแบบของผัง และ ระยะเวลาเสามาทำการสันนิษฐานเปรียบเทียบกับอาคารในยุคสมัยเดียวกัน โดยรูปแบบและโครงสร้างหลังคาวิหารวัดอรัญญิกเมืองพิษณุโลกในสมัยสุโขทัยมีการวางผัง และมีระยะเวลาใกล้เคียงของพระวิหารพระพุทธชินราช ต่อมาในสมัยอยุธยาได้มีการปรับเปลี่ยนแนวเสาของวิหารวัดอรัญญิกใหม่ทำให้มีโครงสร้างหลังคาใกล้เคียงกับวิหารวัดราชบูรณะที่เมืองพิษณุโลก ดังนั้นจึงอาจอธิบายเป็นภาพของโครงสร้างในรูปตัดของสมัยต่างๆโดยใช้การเปรียบเทียบได้ดังนี้

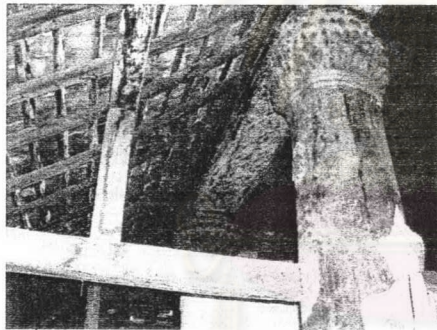
ภาพลายเส้นที่ 5.2.15 รูปด้านหน้าของวิหารพระพุทธชินราชที่
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก

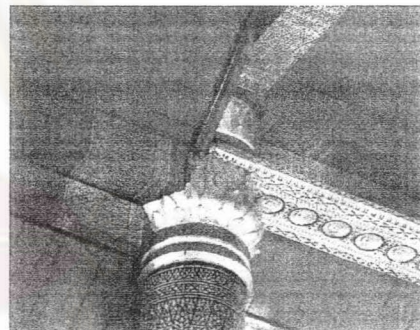
ภาพลายเส้นที่ 5.2.16 รูปด้านข้างของวิหารพระพุทธชินราชที่
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก

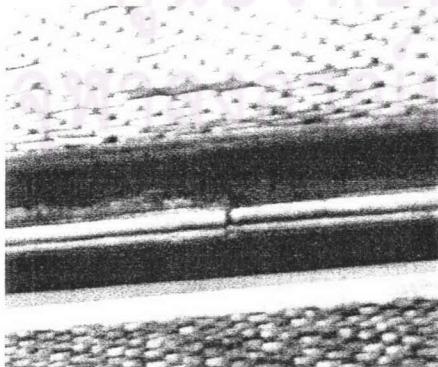
รูปที่ 5.2.50 ภาพแสดงโครงสร้างหลังคาภายในวิหารวัดราชบูรณะ

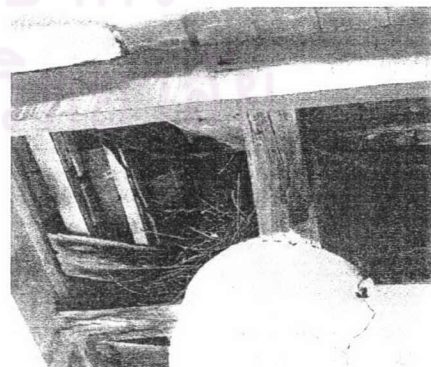
รูปที่ 5.2.51 ภาพแสดงโครงสร้างในวิหารวัดวังทอง มีสะพานรับแผงคอสองอยู่เหนือหัวเสา

รูปที่ 5.2.52 ภาพแสดงโครงสร้างในวิหารพระพุทธชินราช มีสะพานรับแผงคอสองอยู่เหนือหัวเสา

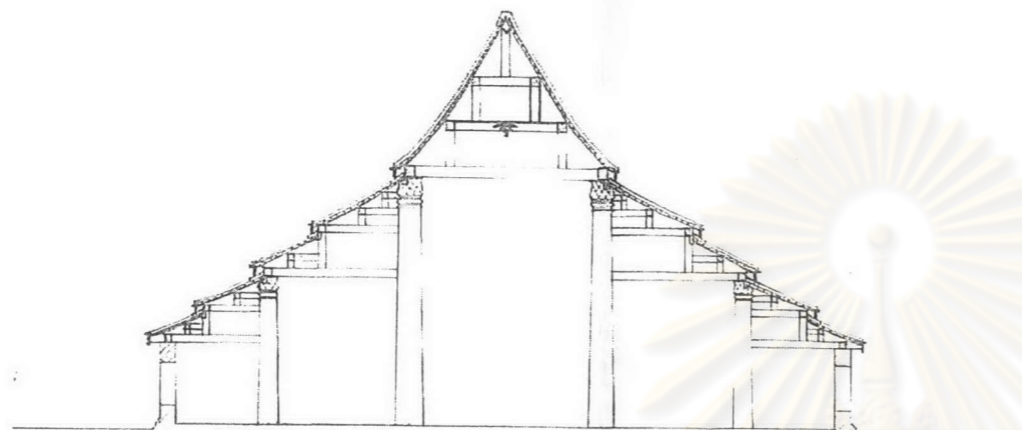

รูปที่ 5.2.53 ภาพแสดงปลายเด้าที่มีเดือยยื่นมารับเชิงกลอน ที่วิหารวัดราชบูรณะ

รูปที่ 5.2.54 ภาพแสดงปลายเด้าที่มีเดือยยื่นมารับเชิงกลอน ที่วิหารวัดวังทอง

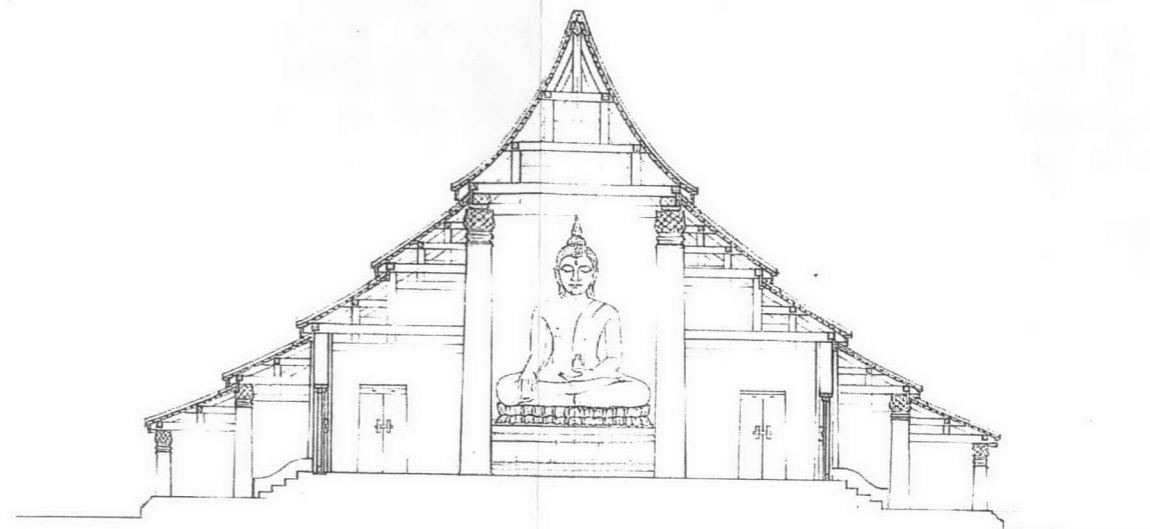
แผนภูมิที่ 5.2.7 แสดงการวิเคราะห์รูปแบบโครงสร้างวิหารวัดอรุณภูมิในสมัยต่างๆ

โครงสร้างวิหารในสมัยสุโขทัย

รูปตัดตามขวางวิหารพระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก

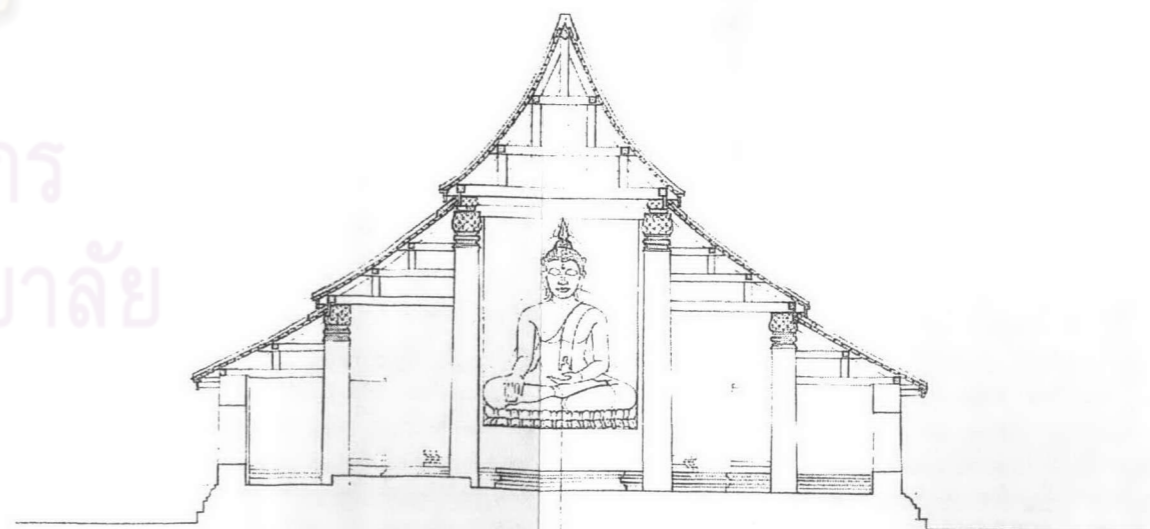
รูปตัดตามขวางวิหารวัดอรุณภูมิ เมืองพิษณุโลก ในสมัยสุโขทัย (สันนิษฐานโครงสร้างหลังคาตามระยะของช่วงเสาในสมัยสุโขทัย)

โครงสร้างวิหารในสมัยอยุธยา

รูปตัดตามขวางวิหารวัดราชบูรณะ เมืองพิษณุโลก

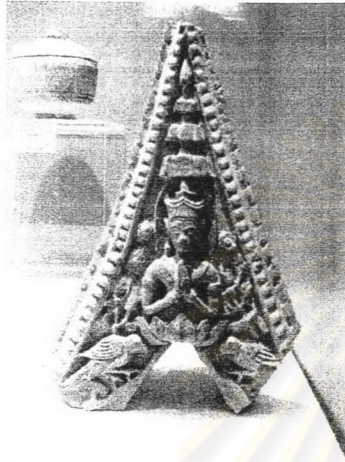

รูปตัดตามขวางวิหารวัดอรุณภูมิ เมืองพิษณุโลก ในสมัยอยุธยา (สันนิษฐานโครงสร้างหลังคาตามระยะของช่วงเสาในสมัยอยุธยา)

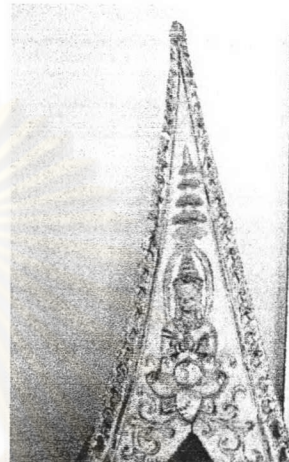

ส่วนของประกอบเครื่องบนของหลังคา

องค์ประกอบของเครื่องบนของหลังคาสมัยสุโขทัยนั้นน่าจะมีการใช้เครื่องสังคโลกในการประดับตกแต่งในส่วนต่างๆ ทั้งทางหงส์และนาคปึกที่เป็นรูปมกร รวยระกาทำเป็นรูปตัวนาค หรือ รวยจอมที่ทำเป็นรูปเทพพนมที่ประดับลวดลายต่างๆ ตลอดจนตัวปัดเชิงกลอน หัวแป และ บราลีซึ่งล้วนทำมาจากเครื่องสังคโลกทั้งสิ้น ตัวอย่างอาคารที่ใช้การประดับองค์ประกอบเครื่องบนของหลังคาในสมัยสุโขทัยคือหอพระที่อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสุโขทัยที่ออกแบบโดยนาวอากาศเอกอาวุธ เงินชุกกลิ่นศิลปินแห่งชาติ โดยหอพระแห่งนี้แสดงถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมของพระวิหารในสมัยสุโขทัยและการใช้องค์ประกอบเครื่องสังคโลกได้อย่างชัดเจน

รูปที่ 5.2.55 รวยจอมสังคโลกในสมัยสุโขทัย

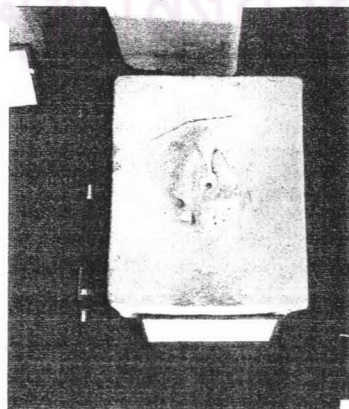
รูปที่ 5.2.56 รวยจอมสังคโลกในสมัยสุโขทัย

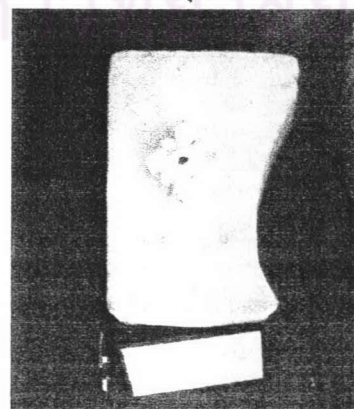
รูปที่ 5.2.57 ทางหงส์รูปมกรทำจากสังคโลก
ในสมัยสุโขทัย

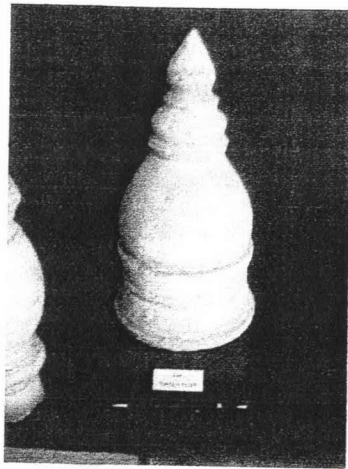
รูปที่ 5.2.58 ทางหงส์รูปมกรทำจากสังคโลก
ในสมัยสุโขทัย

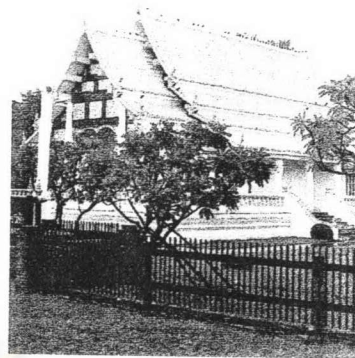
รูปที่ 5.2.59 ตัวปัดปลายชื่อและแปหลังคา
ทำจากสังคโลก

รูปที่ 5.2.60 ตัวปัดสะพานหนูและเชิงกลอน
ทำจากสังคโลก

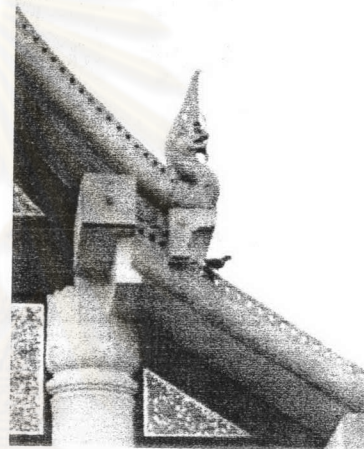
รูปที่ 5.2.61 บราลีประดับบนปูนทับสันหลังคา
ทำจากสังคโลก

รูปที่ 5.2.62 หอพระ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

รูปที่ 5.2.63 การใช้รอยระกาและรวบจอมประดับส่วน
หลังคาหอพระ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

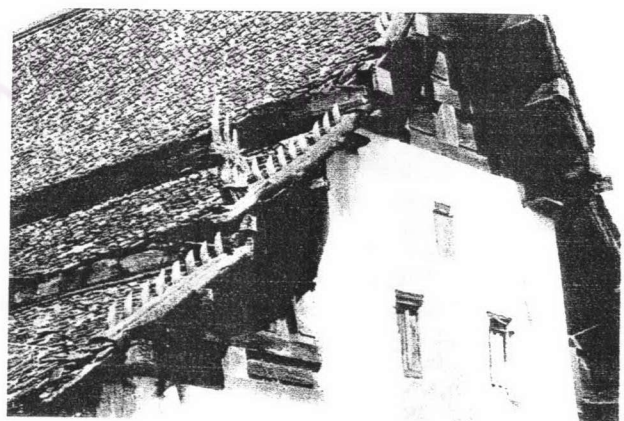

รูปที่ 5.2.64 การใช้หางหงส์รูปมกรที่ทำจากสังคโลกประดับ
หลังคาหอพระ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ส่วนองค์ประกอบของเครื่องบนในสมัยอยุธยาเป็นเครื่องไม้ที่ทำได้ทำการสันนิษฐานรูปแบบจากภาพถ่ายในสมัยรัชกาลที่ 5 แสดงให้เห็นว่าหางหงส์ นาคปัก รอยระกา ไบระกา และ ซ่อฟ้าทำจากไม้ และ น่าจะมีการลงรักปิดทอง โดยหางหงส์นั้นทำเป็นรูปนาค 3 เศียร ส่วนนาคปักนั้นทำเป็นรูปนาค 5 เศียร นอกจากนี้ยังพบว่าที่วัดอรุณญิกน่าจะมีการใช้บราลีประดับบนสันหลังคาเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย

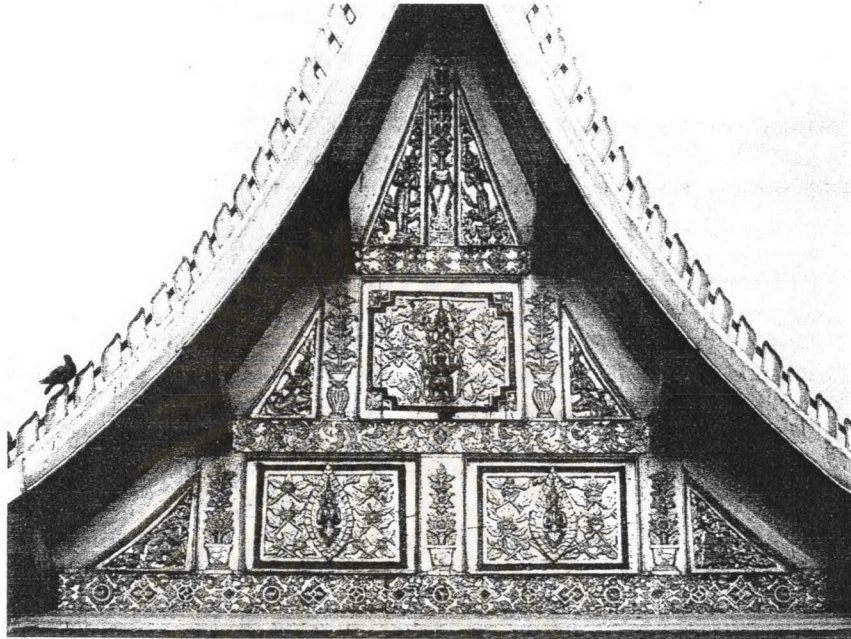

รูปที่ 5.2.65 รูปด้านหน้าหลังคาพระวิหารพระพุทธชินราช
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองพิษณุโลก
ที่มา: กรมศิลปากร

รูปที่ 5.2.66 รูปด้านหน้าหลังคาพระวิหารวัดนางพญา เมืองพิษณุโลก
ที่มา: กรมศิลปากร

หน้าบันของพระวิหารในอาณาจักรสุโขทัยทั้งในสมัยสุโขทัย และ สมัยอยุธยาตอนต้นนั้นน่าจะมีการใช้รูปแบบคล้ายกับหน้าบัน วิหารพระพุทธชินราช วิหารวัดราชบูรณะ และ วิหารวัดสภักดีน้ามันจังหวัดพิษณุโลก คือ มีการบรรจุลวดลายลงในลูกฟักตามโครงสร้างของหลังคา โดยมีการใช้รูปแบบลายต่างๆ ทั้งเทพพนม หรือ ลายพฤกษชาติต่างๆ ในรูปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ประดับอยู่ตรงกลางของลูกฟัก

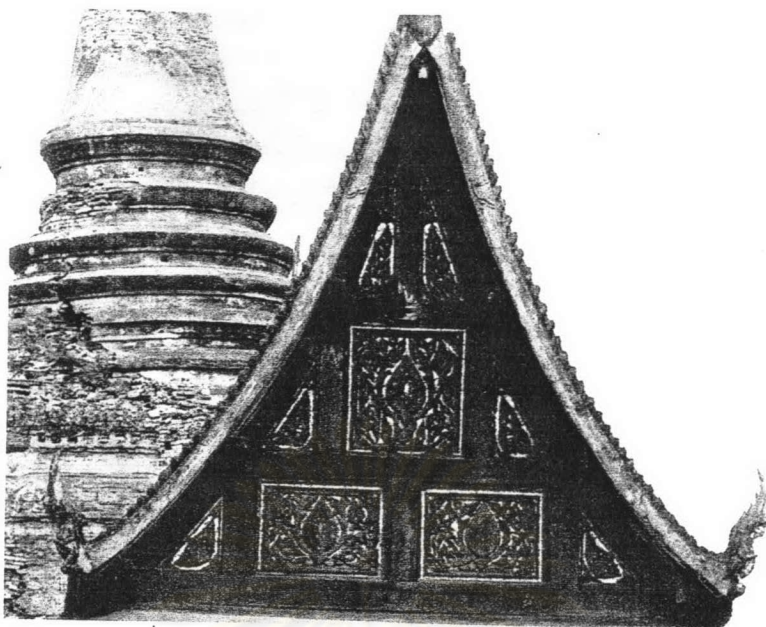

รูปที่ 5.2.67 หน้าบันพระวิหารพระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองพิษณุโลก

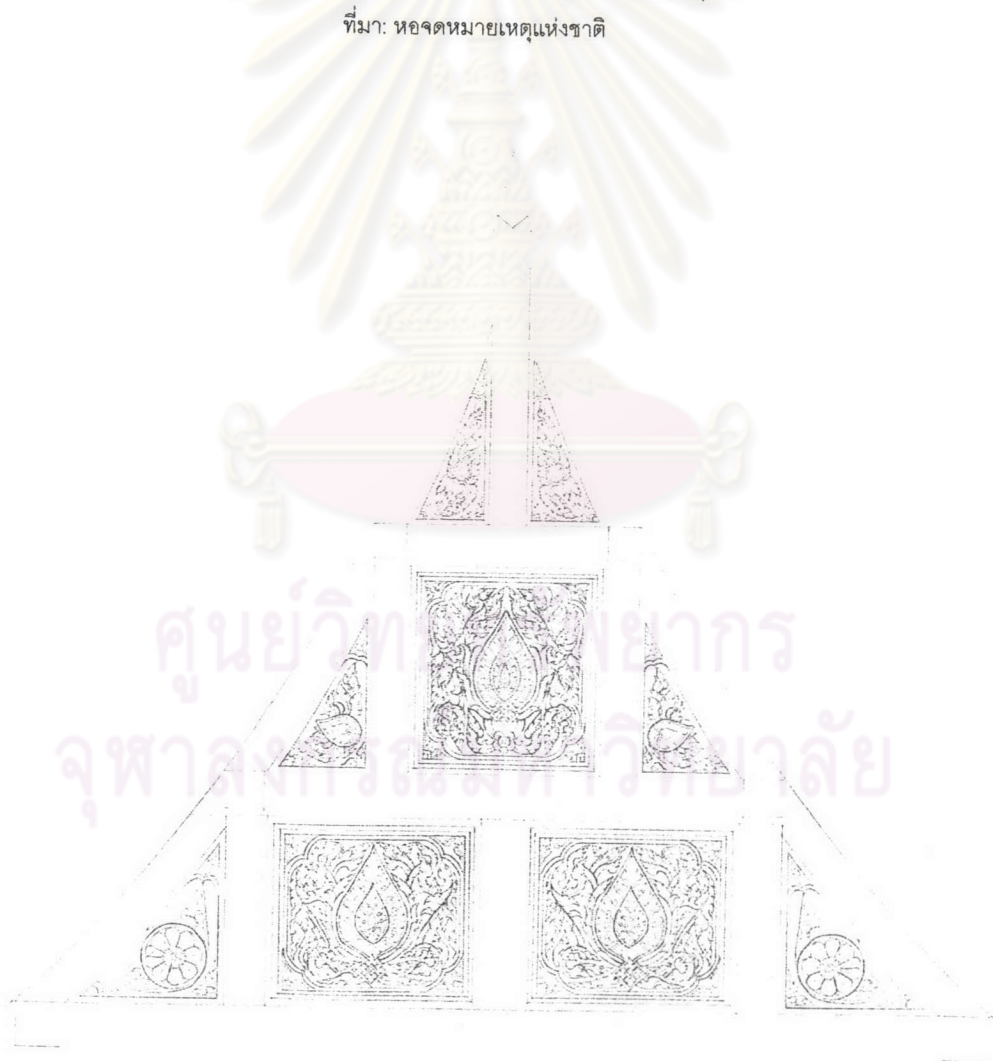

ภาพลายเส้นที่ 5.2.17 หน้าบันวิหารพระพุทธชินราช

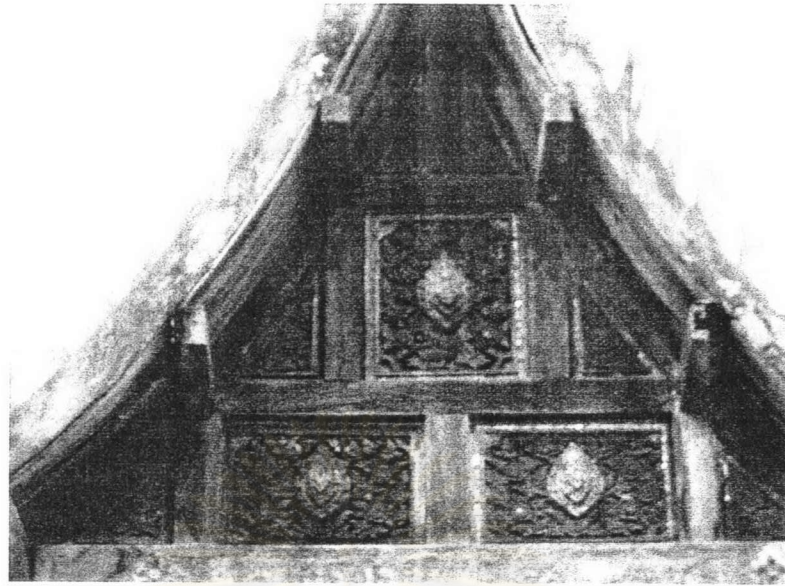
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก

รูปที่ 5.2.68 หน้าบันพระวิหาร วัดราชบูรณะเมืองพิษณุโลก
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.18 หน้าบันวิหารวัดราชบูรณะ เมืองพิษณุโลก

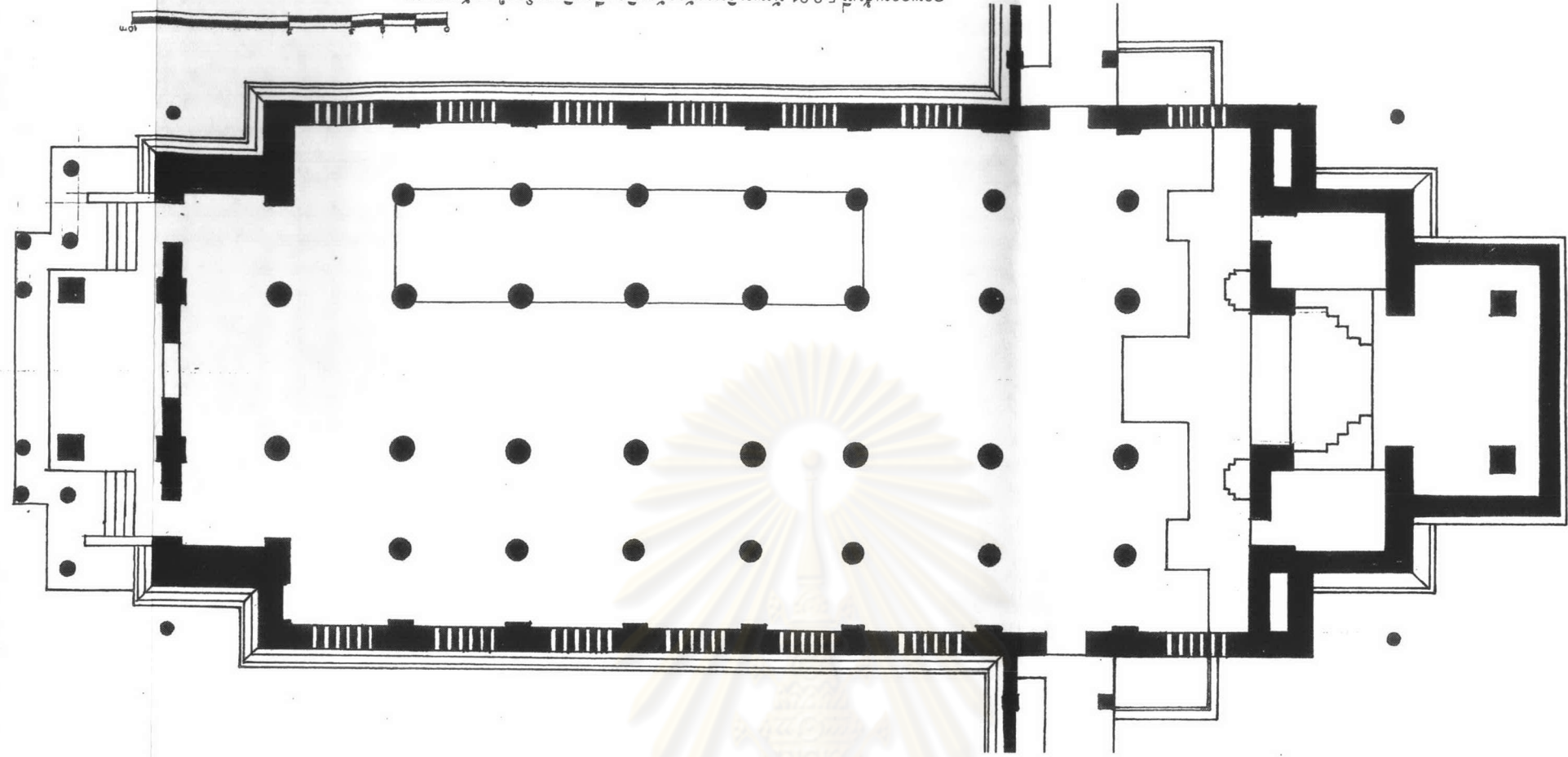

รูปที่ 5.2.69 หน้าบ้านพระอุโบสถวัดสภักดีน้ามันเมืองพิษณุโลก

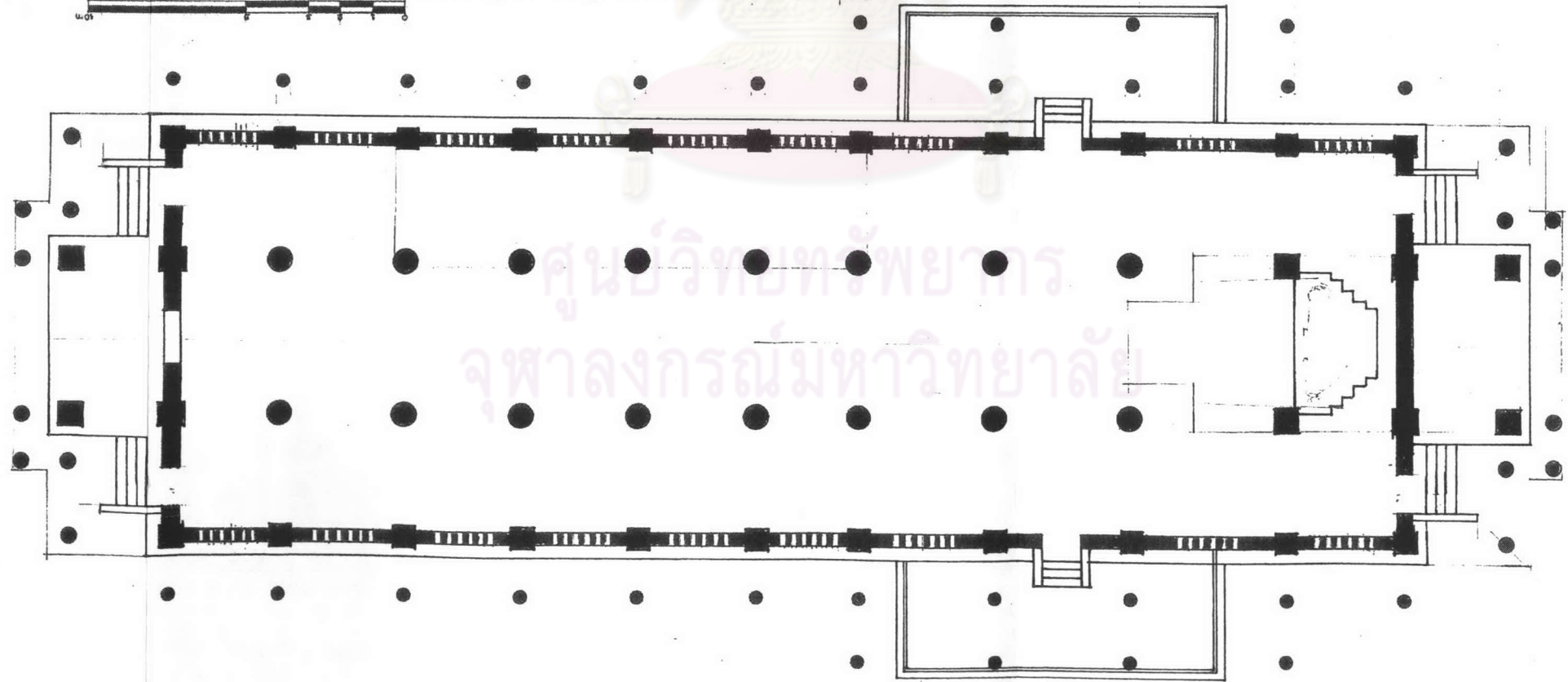

ภาพลายเส้นที่ 5.2.19 หน้าบ้านพระอุโบสถวัดสภักดีน้ามัน เมืองพิษณุโลก

ภาพลายเส้นที่ 5.2.21 ผังพระวิหารวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

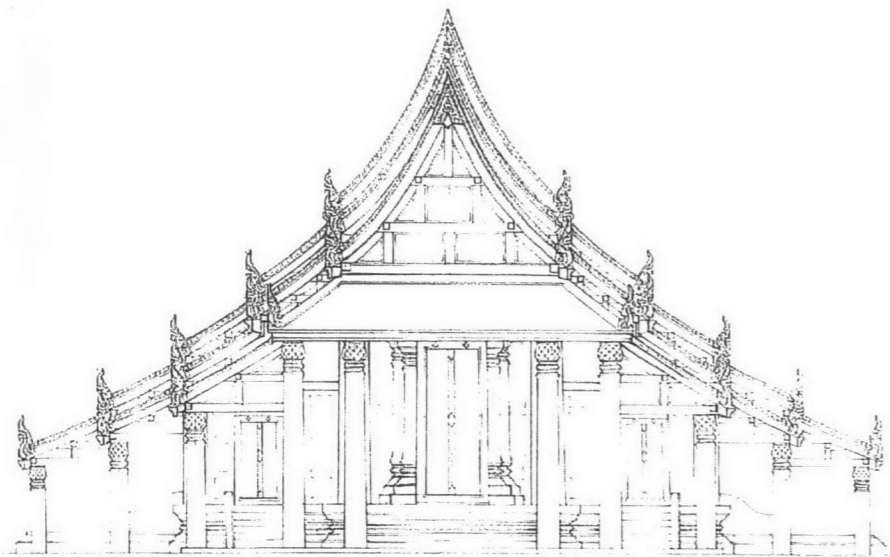

ภาพลายเส้นที่ 5.2.20 ผังพระวิหารวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

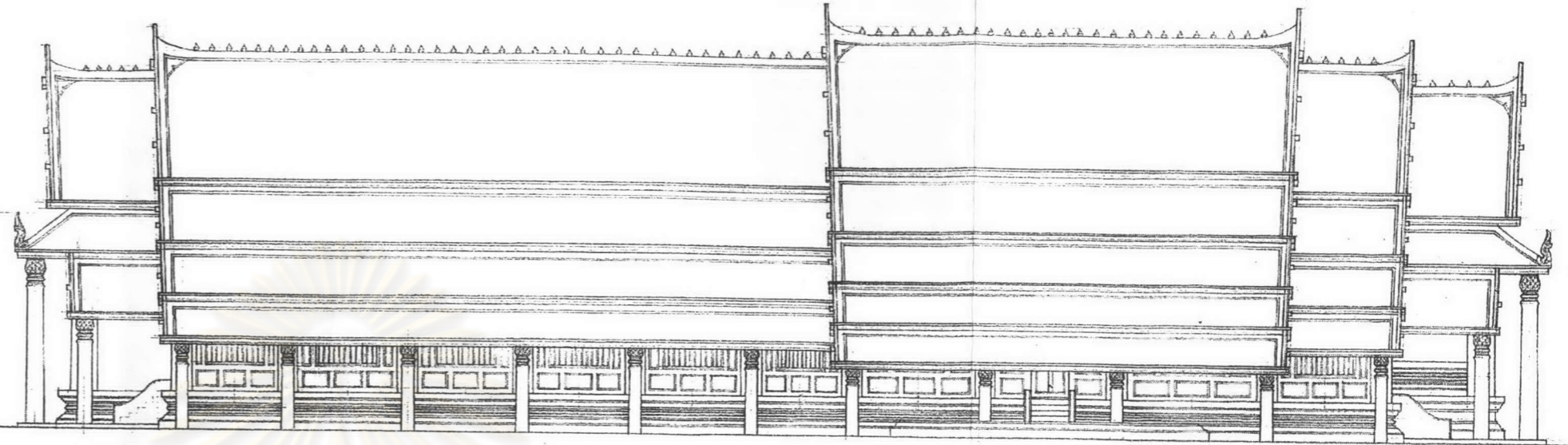

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

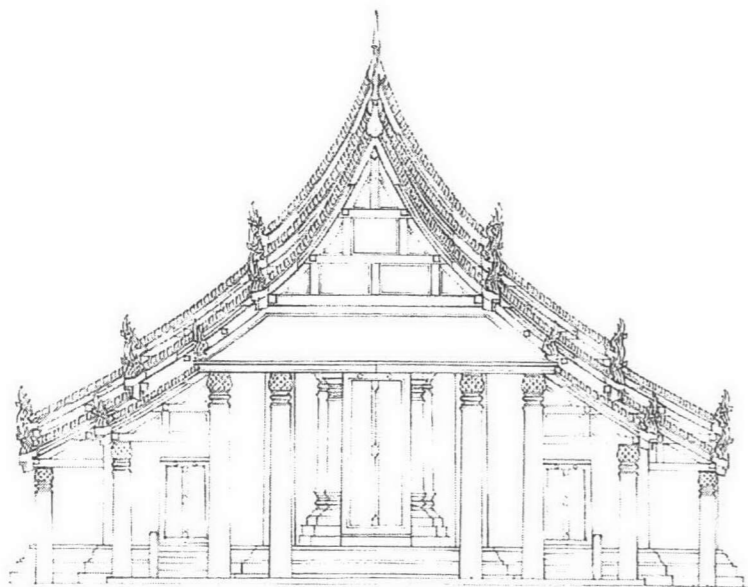
ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์และโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

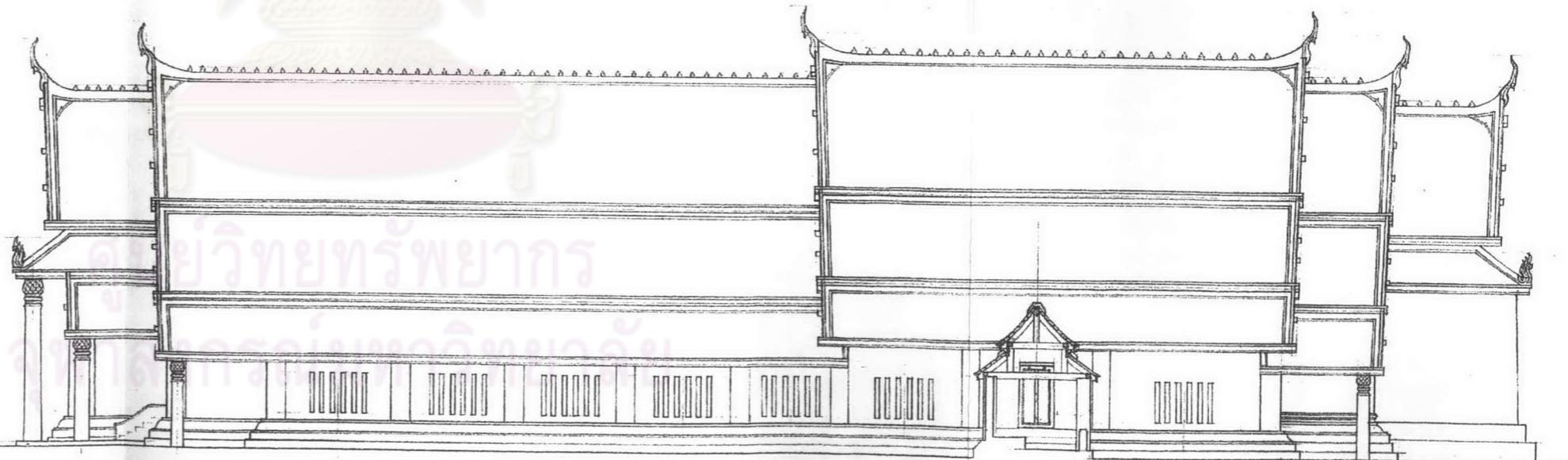
ภาพลายเส้นที่ 5.2.22 รูปด้านหน้าพระวิหารวัดอรัญญิก เมืองพิษณุโลกในสมัยสุโขทัย

ภาพลายเส้นที่ 5.2.23 รูปด้านข้างพระวิหารวัดอรัญญิก เมืองพิษณุโลกในสมัยสุโขทัย

ภาพลายเส้นที่ 5.2.24 รูปด้านหน้าพระวิหารวัดอรัญญิก เมืองพิษณุโลกในสมัยอยุธยา

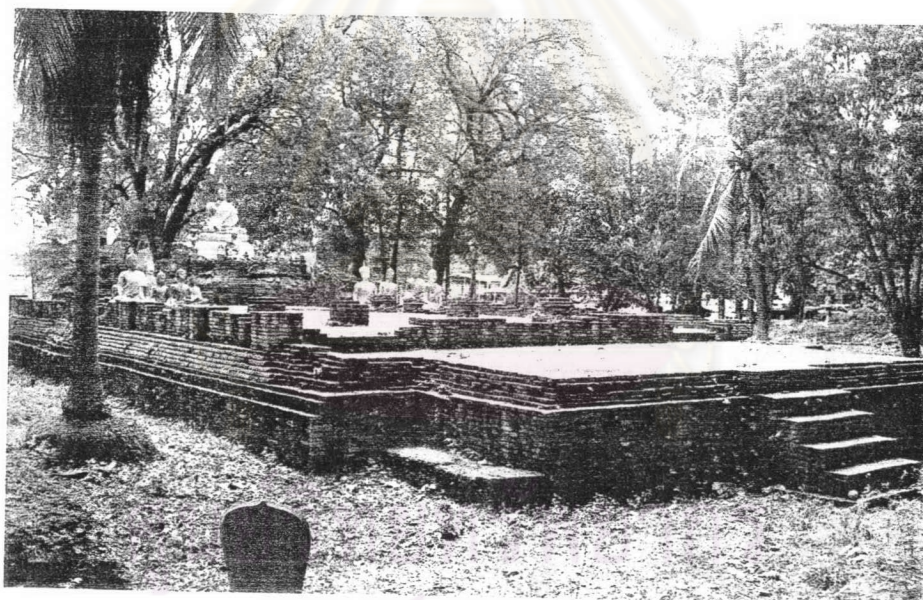
ภาพลายเส้นที่ 5.2.25 รูปด้านข้างพระวิหารวัดอรัญญิก เมืองพิษณุโลกในสมัยอยุธยา

5.2.3 พระอุโบสถ

สภาพปัจจุบัน พระอุโบสถตั้งอยู่นอกพระระเบียงคดทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือนอกแนวแกนขององค์พระเจดีย์ โบสถ์มีขนาด 8 ห้อง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างประมาณ 12 เมตร ยาวประมาณ 26 เมตร หน้าไปทางทิศตะวันออก แนวเสาด้านในเป็นเสากลมเส้นผ่านศูนย์กลาง 90 เซนติเมตร ส่วนแนวเสารอบนอกเป็นเสาสี่เหลี่ยมขนาด 50x50 เซนติเมตร ด้านหน้ามีบันไดทางขึ้นกลางและมีแนวกำแพงในช่วงเสาที่ 3 ถัดจากแนวเสาด้านหน้า มีแนวประตูทางเข้าทั้งทางด้านซ้ายและขวา ส่วนด้านหลังมีทางด้านหลังมีบันไดทางขึ้นและประตูทางเข้าอยู่ทางด้านซ้ายมือขององค์พระประธาน ส่วนในห้องที่สองถัดจากด้านหลังเป็นฐานชุกชีที่ประดิษฐานพระประธาน และมีฐานชุกชีประดิษฐานพระอันดับทั้งด้านซ้าย และ ขวาขององค์พระประธาน ในส่วนด้านหลังซ้ายมือของพระประธานมีการพังทลายของฐานพระอุโบสถ ทำให้เห็นแนวอาคารเก่าซึ่งถูกก่อกอบไว้ซึ่งมีลักษณะระย่อมุมเข้าไปด้านในดังนั้นรูปแบบของพระอุโบสถที่เห็นในปัจจุบันจึงเป็นรูปแบบที่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์แล้ว ในสมัยอยุธยา

ในส่วนของโบสถ์ที่ตั้งอยู่บนทางที่ทิศทั้ง 8 ของพระอุโบสถ ฐานของโบสถ์เป็นฐานก่ออิฐมีขนาด 1.20x1.30 เมตร สูงจากระดับพื้นประมาณ 20 เซนติเมตร โดยหันด้านของโบสถ์เข้าหาตัวพระอุโบสถ โบสถ์ทำด้วยหินชนวนสูง 1 เมตร กว้างประมาณ 50 เซนติเมตรซึ่งเป็นลักษณะของเสมาในสมัยสุโขทัยจนถึงอยุธยาตอนต้น

รูปที่ 5.2.70 สภาพของพระอุโบสถวัดอรุณฯ เมืองพิษณุโลกในปัจจุบัน

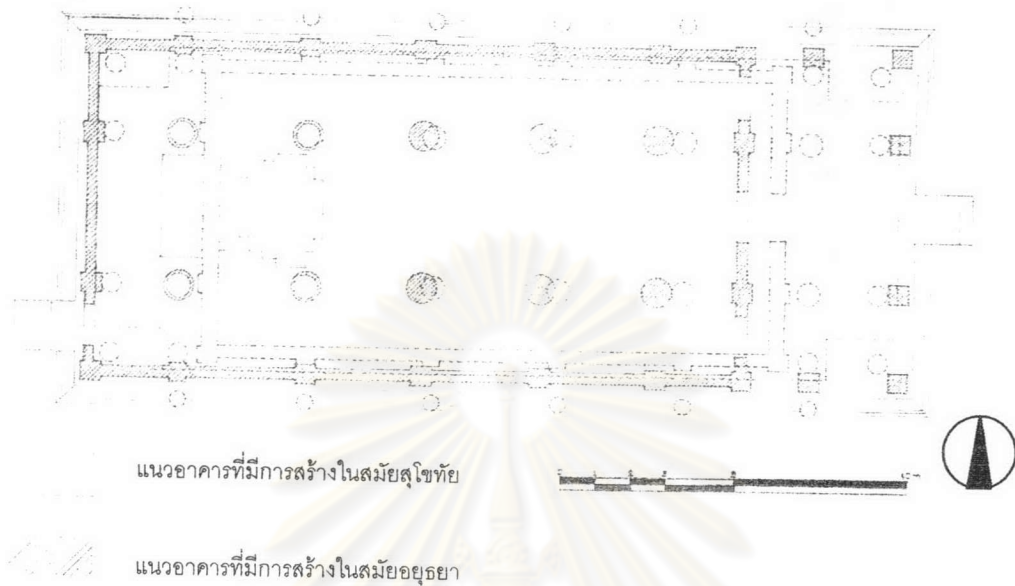
การสันนิษฐานรูปแบบพระอุโบสถ

ในส่วนการวิเคราะห์เพื่อหารูปแบบผังของพระอุโบสถเพื่อหารูปแบบในสมัยสุโขทัยนั้นจะทำการเปรียบเทียบกับผังของพระอุโบสถวัดมังกรเมืองสุโขทัยซึ่งเป็นรูปแบบของพระอุโบสถสมัยสุโขทัยที่คล้ายกับพระอุโบสถวัดอรุณฯ ส่วนการเปรียบเทียบรูปทรงในสมัยอยุธยาจะทำการเปรียบเทียบกับพระวิหารวัดราชบูรณะเมืองพิษณุโลก

จากการเปรียบเทียบทำให้ทราบว่าในช่วงแรกพระอุโบสถวัดอรัญญิกเมืองพิษณุโลกนั้น แต่เดิมมีมุขด้านหน้าด้านหลัง และ เสาศิลาแลงด้านข้าง เช่นเดียวกับพระอุโบสถวัดมิ่งกรมเมืองสุโขทัย ต่อมาเมื่อได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ได้มีการก่อแนวผนังและขยับแนวเสาใหม่ ดังนั้นจึงสามารถสรุปพัฒนาการของผังพระอุโบสถในสมัยต่างๆ ได้ดังนี้

ภาพลายเส้นที่ 5.2.26 ผังแสดงแนวอาคารของพระอุโบสถในแต่ละสมัย

ในส่วนการสันนิษฐานองค์ประกอบของพระอุโบสถนั้นจะทำการสันนิษฐาน โดยการเปรียบเทียบจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ได้กล่าวมาแล้ว ในการสันนิษฐานรูปแบบของพระวิหาร ดังนั้นจึงอาจสรุปรูปแบบของสถาปัตยกรรมเป็นยุคสมัยดังนี้

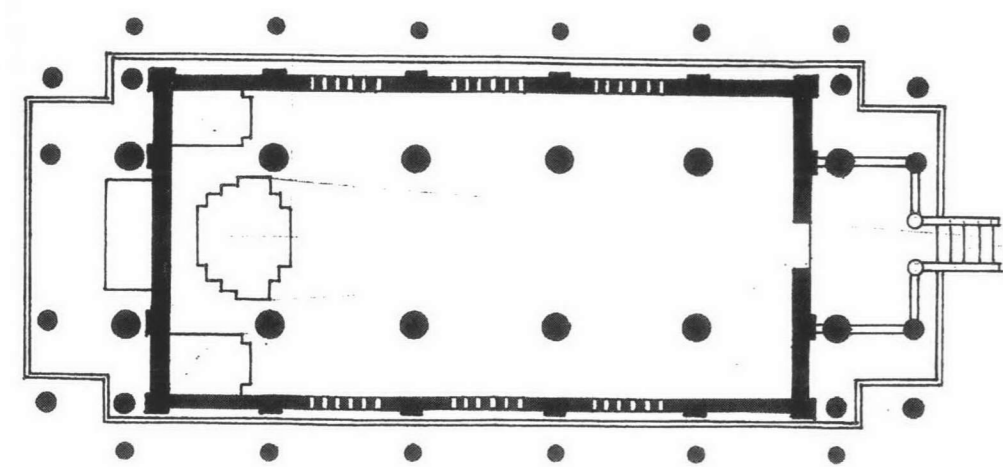
สมัยสุโขทัย ฐานพระอุโบสถน่าจะเป็นอาคารยาว 7 ช่วงเสา โดยมีมุขด้านหน้าและด้านหลัง ระยะของช่วงเสาน่าจะเท่ากับระยะของช่วงเสาศิลาแลงสี่ต้นรอบฐานชุกชีประธาน และน่าจะมีการทิ้งหลังคาพาไลด้านข้าง ส่วนทางขึ้นด้านหน้านั้นมีความเป็นไปได้ 3 กรณีคือมีประตูและบันไดเข้ากลาง ส่วนอีกกรณีหนึ่งคือมีประตู และบันไดทางเข้าด้านข้าง และแบบสุดท้ายคือมีประตูเข้า 3 บาน และมีบันไดขึ้นด้านข้างทั้งสองด้านของมุข เพราะฉะนั้นในการสันนิษฐานรูปแบบจึงนำเสนอแนวทางทั้งสามแบบให้วิเคราะห์

ส่วนฐานอาคารเป็นปัทมมีบัวลูกแก้วอกไก่ ผนังเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนที่มีการเจาะช่องแสงลูกกรงและปั้นปูนเป็นลูกฟักฝาปะกนประดับ เสาเป็นเสากลมมีบัวหัวเสาเป็นบัวกลุ่ม บานประตูนั้นน่าจะมีลักษณะเดียวกับประตูของพระวิหารเพราะมีความกว้างประตูเท่ากัน แต่ไม่น่ามีการทำซุ้มประตูประดับเพราะพระอุโบสถนั้นมีความสำคัญน้อยกว่าพระวิหาร หลังคาของพระวิหารเป็นหลังคาทรงโถงมีการทิ้งกันลาดปีกนกโดยรอบเหมือนวัดราชบูรณะ และ วัดวังทอง จังหวัดพิษณุโลก แต่มีการทิ้งพาไลคลุมผนังด้านข้าง ส่วนองค์ประกอบอื่นๆเช่น เครื่องประดับหลังคา และ หน้าบันน่าจะมียูปร่างคล้ายกับพระวิหาร

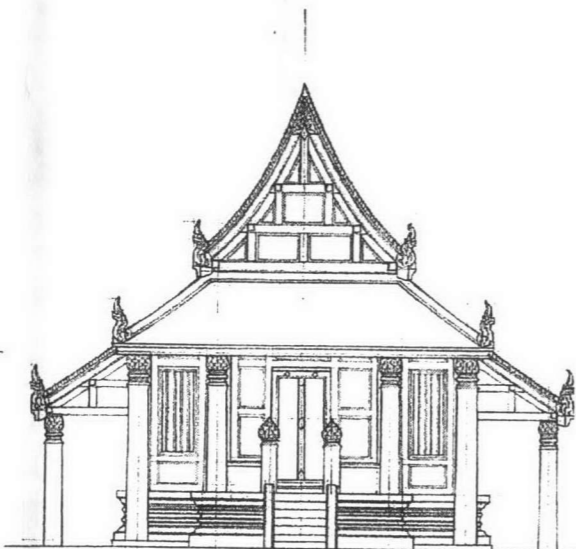
สมัยอยุธยา มีการเปลี่ยนแนวเสาด้านหน้าทำให้ระยะเสาเปลี่ยนไปจึงมีการใช้เสาก่ออิฐในส่วนด้านหน้าของวิหาร มีการขยายฐานอาคารและทำบัวฐานใหม่โดยตัดส่วนที่เป็นพาไลออกไปและทำเป็นอาคารทรงโถง และทิ้งกันลาดปีกนกโดยรอบ ฐานอาคารเปลี่ยนเป็นบัวคว่ำวางอยู่บนฐานเชิง ผนังเป็นผนังก่อเรียบมีการเจาะช่องแสงแบบลูกกรงเหมือนเดิมแต่ไม่มีการปั้นปูนเป็นลูกฟัก องค์ประกอบของเครื่องหลังคานั้นน่าจะมียูปร่างลักษณะเหมือนพระวิหารสมัยอยุธยาดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้นแล้ว

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถจากการสันนิษฐาน

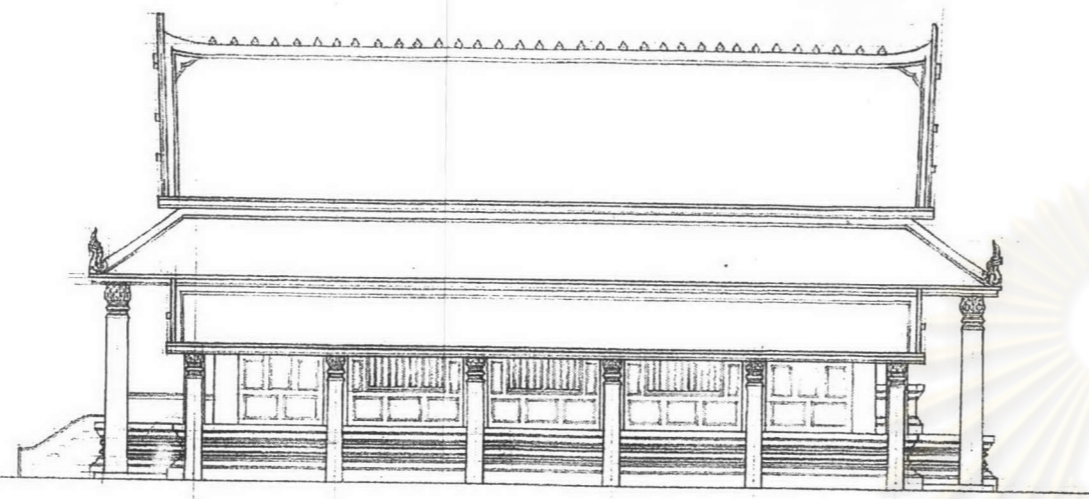
แบบสันนิษฐานสมัยสุโขทัย

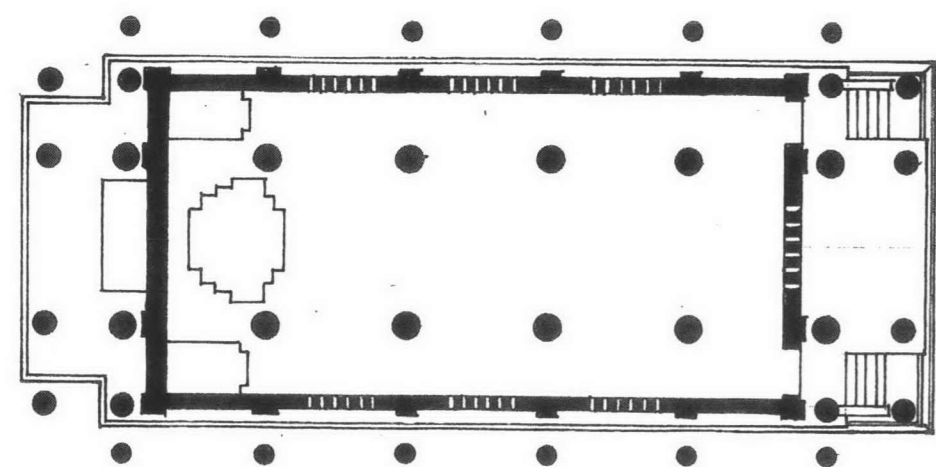
ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.27 ผังพระอุโบสถสมัยสุโขทัยแบบที่ 1

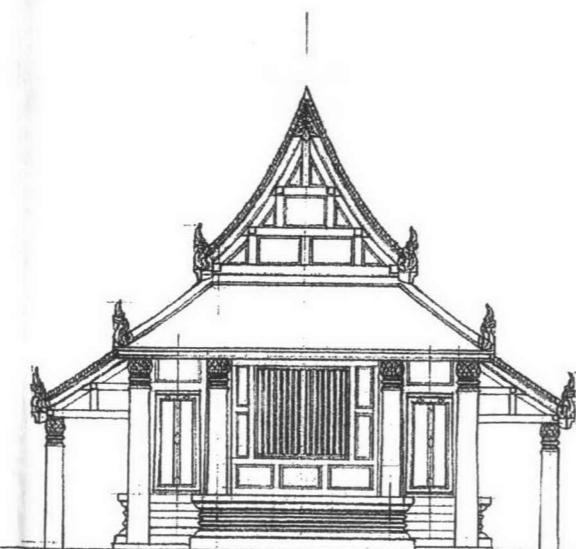
ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.28 รูปด้านหน้าพระอุโบสถสมัยสุโขทัยแบบที่ 1

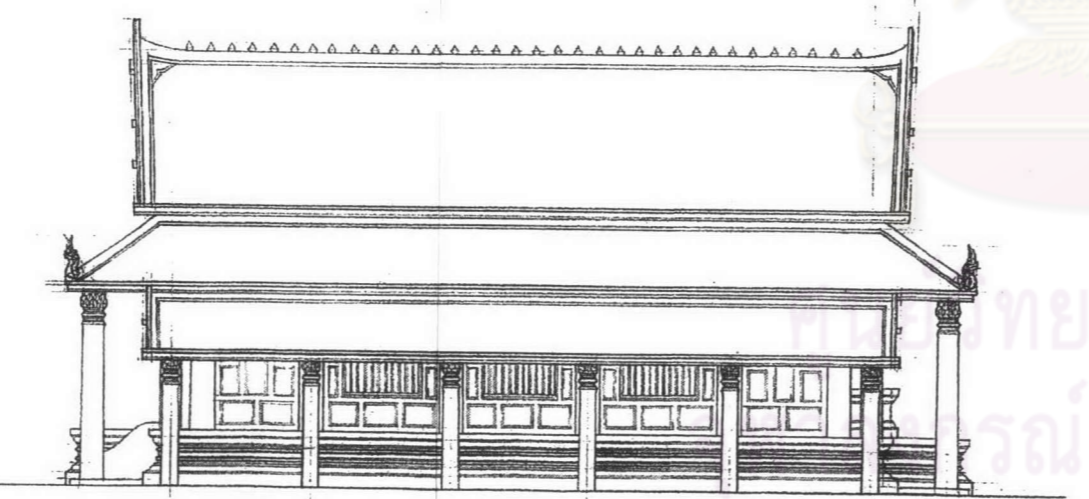
ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.29 รูปด้านข้างพระอุโบสถสมัยสุโขทัยแบบที่ 1

ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.30 ผังพระอุโบสถสมัยสุโขทัยแบบที่ 2

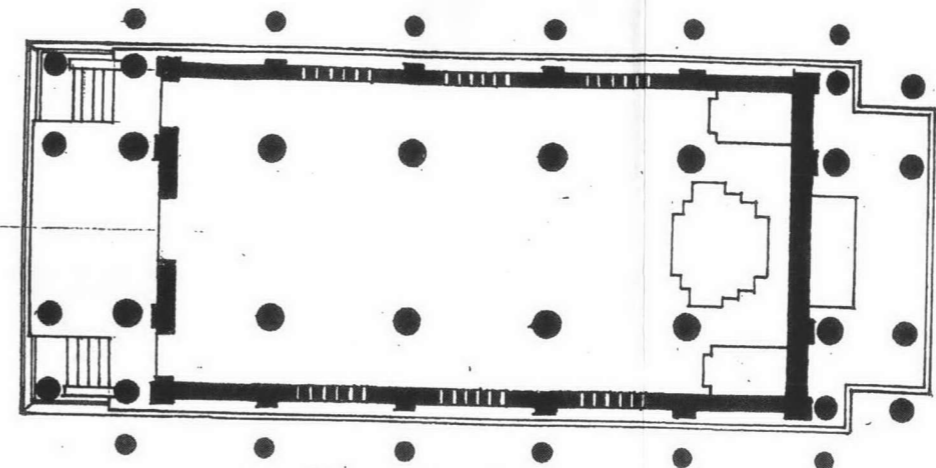

ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.31 รูปด้านหน้าพระอุโบสถสมัยสุโขทัยแบบที่ 2

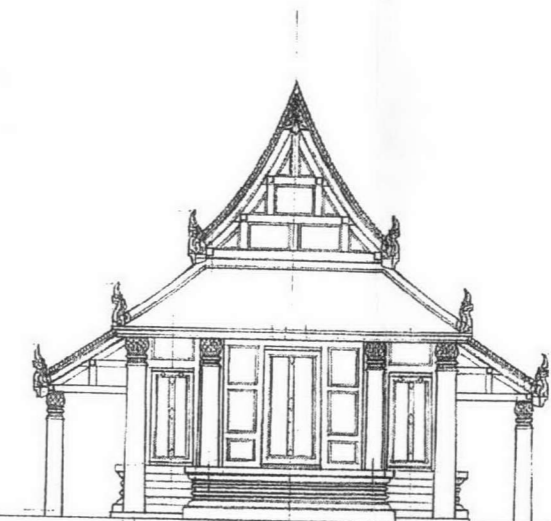

ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.32 รูปด้านข้างพระอุโบสถสมัยสุโขทัยแบบที่ 2

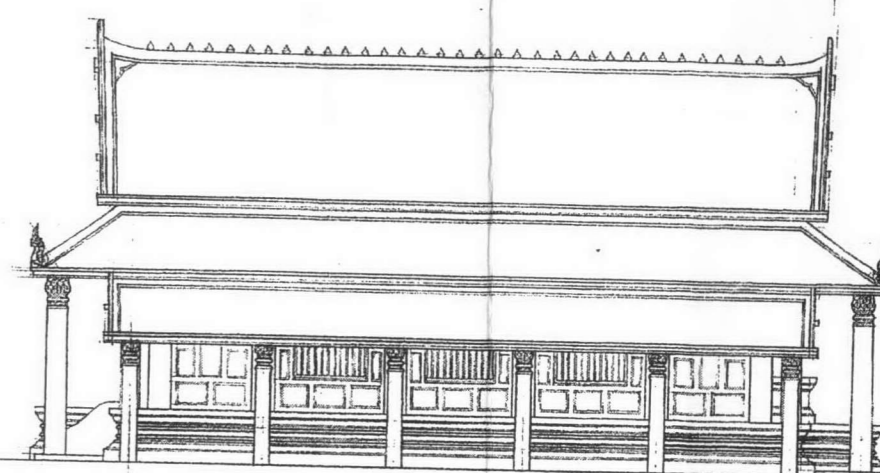
แบบสันนิษฐานสมัยอยุธยา

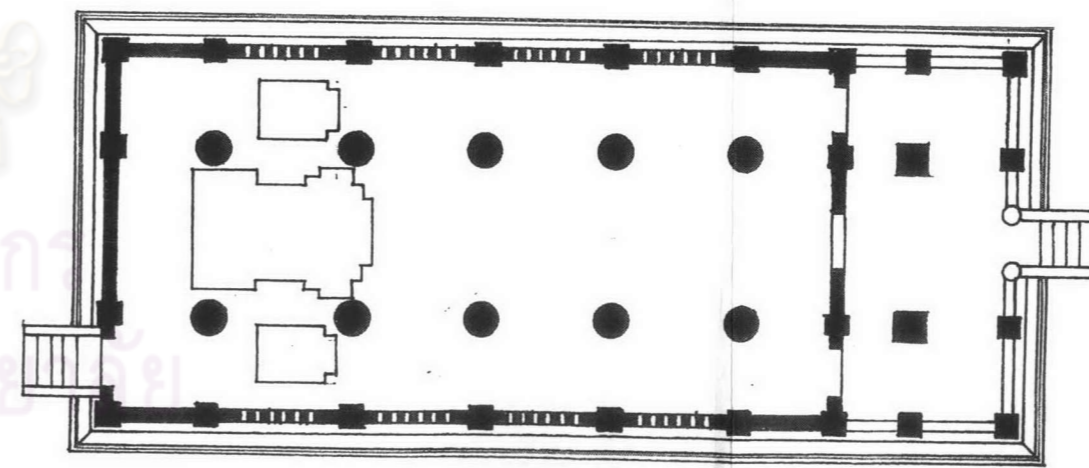
ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.33 ผังพระอุโบสถสมัยสุโขทัยแบบที่ 3

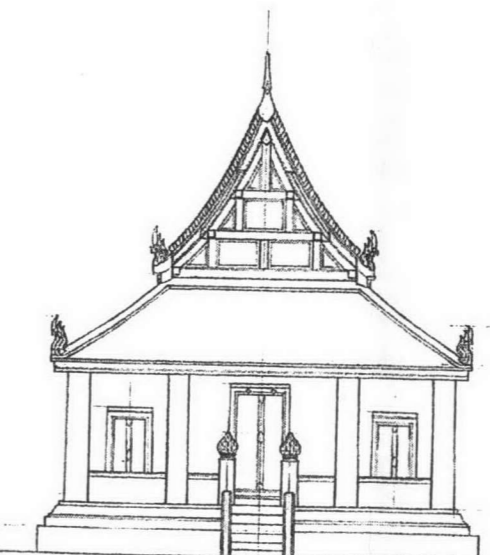
ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.34 รูปด้านหน้าพระอุโบสถสมัยสุโขทัยแบบที่ 3

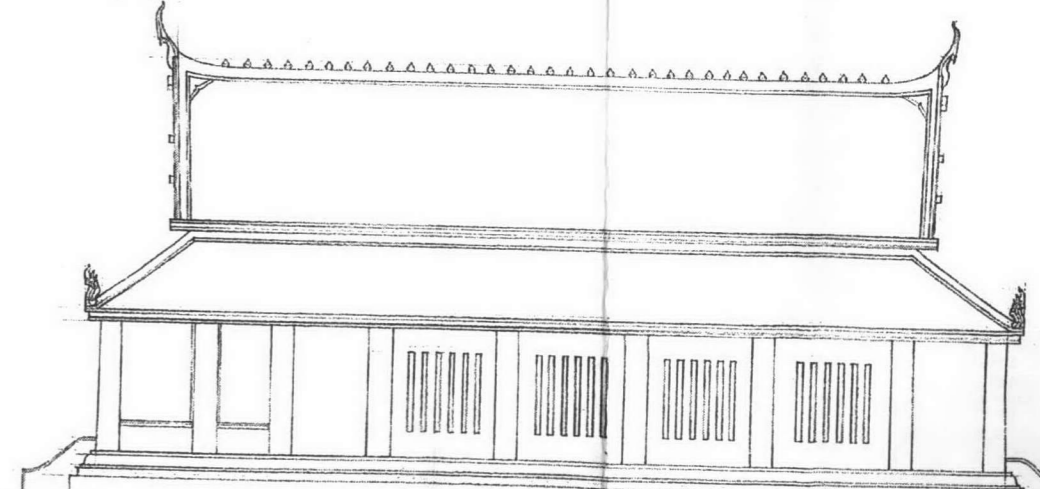
ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.35 รูปด้านข้างพระอุโบสถสมัยสุโขทัยแบบที่ 3

ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.26 ผังพระอุโบสถสมัยอยุธยา

ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.37 รูปด้านหน้าพระอุโบสถสมัยอยุธยา

ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2.38 รูปด้านข้างพระอุโบสถสมัยอยุธยา

5.2.4 คันธกุฎี

สภาพปัจจุบัน คันธกุฎีสองหลังตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกด้านนอกพระระเบียงคด รูปทรงของคันธกุฎีเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมมีขนาดกว้างยาวประมาณ 6 เมตร มีมุขยาวประมาณ 3 เมตรหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ฐานของคันธกุฎีเป็นฐานเขียงสี่เหลี่ยมย่อมุมตามแนวผนังอาคาร ถัดขึ้นมาเป็นฐานปัทม์ บริเวณตรงกลางฐานหน้ากระดานมีบัวลูกแก้วอกไก่สองชั้น ภายในประดิษฐานองค์พระพุทธรูปหน้าตักกว้างประมาณ 2.9 เมตรหันหน้าไปทางทิศตะวันออก

รูปที่ 5.2.71 คันธกุฎีวิคตอรัญญิก เมืองพิษณุโลก

ภาพลายเส้นที่ 5.2.39 ผังพื้นและรูปด้านคันธกุฎีวิคตอรัญญิกเมืองพิษณุโลก

ที่มา: กรมศิลปากร

การสันนิษฐานรูปแบบคันธกุฎี

ในส่วนการวิเคราะห์เพื่อหารูปแบบคันธกุฎีนั้นเนื่องจากเป็นอาคารที่สร้างในยุคสมัยเดียวเท่านั้นคือสมัยสุโขทัย ดังนั้นในการศึกษารูปแบบอาคารตัวอย่างจึงเลือกทำการศึกษาจากคันธกุฎีสมาชิกสุโขทัยที่ยังหลงเหลือรูปแบบที่สมบูรณ์อยู่ได้แก่ วัดพญาคำ วัดสระปทุม วัดสระไช้หน้า วัดชมชื่น วัดกุฎีราย และ วัดสวนแก้วอุทยานน้อย ในเมืองศรีสัชนาลัย

รูปที่ 5.2.72 คันธกวีวัดพญาดำ เมืองศรีษณาลัย

รูปที่ 5.2.73 คันธกวีวัดสระปฐม เมืองศรีษณาลัย

รูปที่ 5.2.74 คันธกวีวัดสระไชน้ำ เมืองศรีษณาลัย

รูปที่ 5.2.75 คันธกวีวัดชมชื่น เมืองศรีษณาลัย

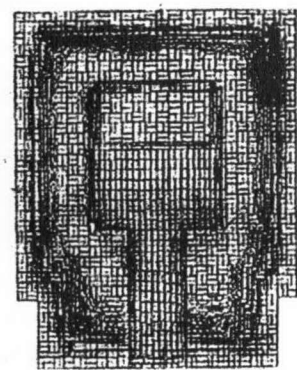

รูปที่ 5.2.76 คันธกวีวัดกุฎีราย เมืองศรีษณาลัย

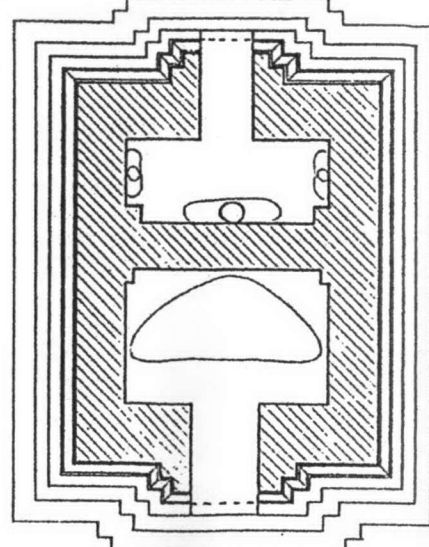

รูปที่ 5.2.77 คันธกวีวัดสวนแก้วอุทยานน้อย เมืองศรีษณาลัย

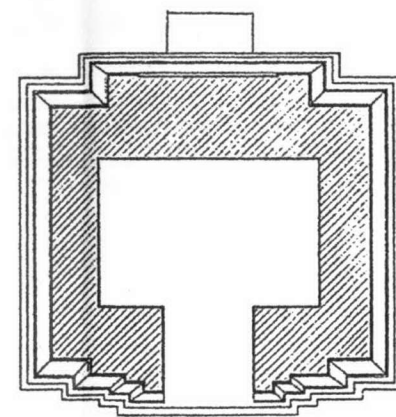
ดังนั้นจึงต้องทำการเปรียบเทียบรูปแบบของอาคารคันธกวีโดยจะทำการเปรียบเทียบทั้งผังพื้น รูป
 ด้านหน้า และ ด้านข้าง เพื่อทำการสันนิษฐานโดยใช้ขนาดของฐาน และ องค์พระประธานเป็นเกณฑ์ในการ
 สันนิษฐานรูปแบบ

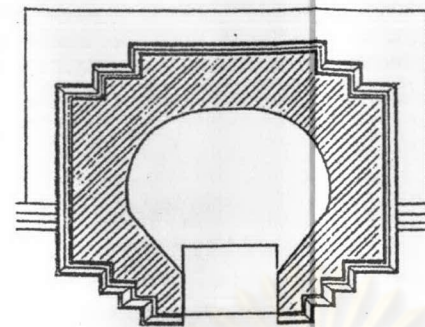
ผังคันทอกรีตวัดธรมญิก เมืองพิษณุโลก

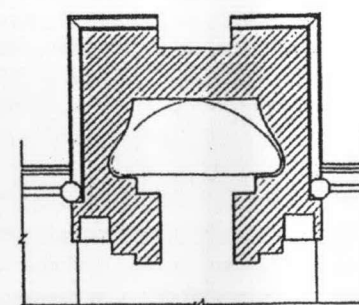
ผังคันทอกรีตวัดพญาดำ เมืองศรีสะเกษ

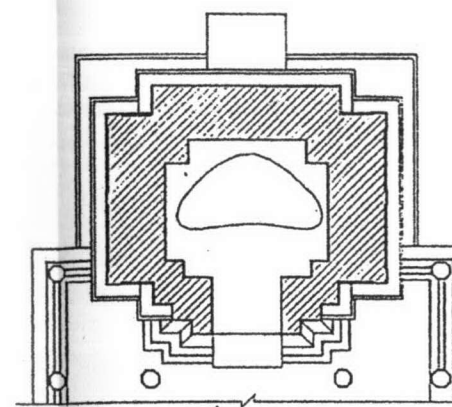
ผังคันทอกรีตวัดสระปทุมเมืองศรีสะเกษ

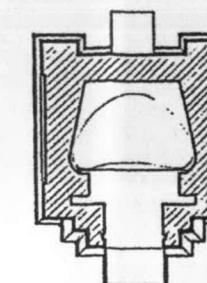
ผังคันทอกรีตวัดสระไ้เมืองศรีสะเกษ

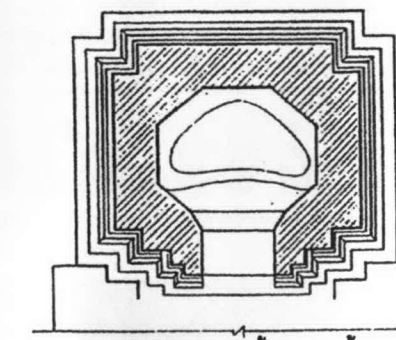
ผังคันทอกรีตวัดชมชื่น เมืองศรีสะเกษ

ผังคันทอกรีตส่วนพระวิหารวัดกุฎีราย เมืองศรีสะเกษ

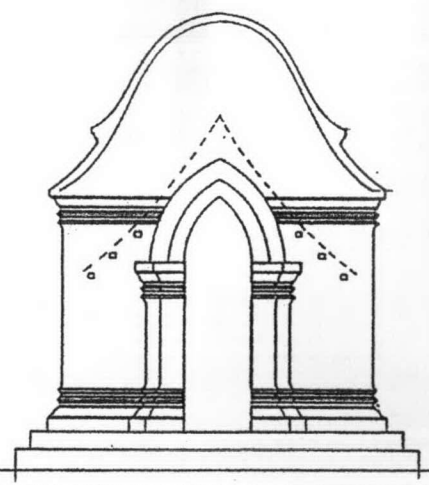
ผังคันทอกรีตส่วนพระอุโบสถวัดกุฎีราย เมืองศรีสะเกษ

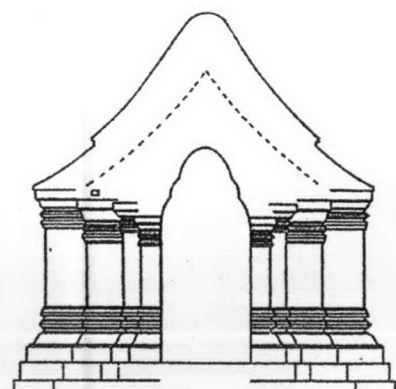
ผังคันทอกรีตวัดสวนแก้วอุทยานน้อย เมืองศรีสะเกษ

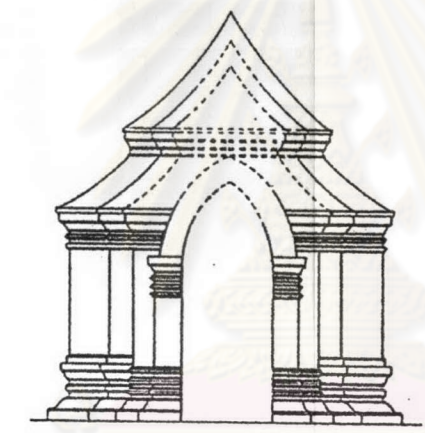
รูปด้านหน้าคันทอกรีตวัดธรมญิก

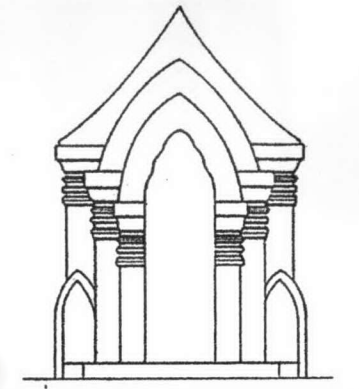
รูปด้านหน้าคันทอกรีตวัดพญาดำ

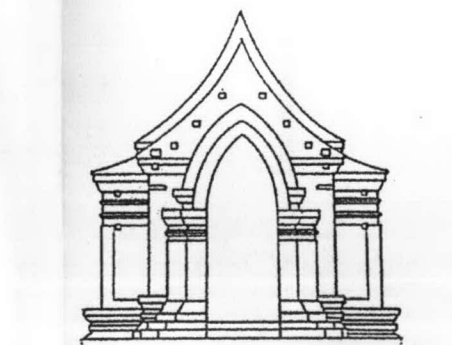
รูปด้านหน้าคันทอกรีตวัดสระปทุม

รูปด้านหน้าคันทอกรีตวัดสระไ้

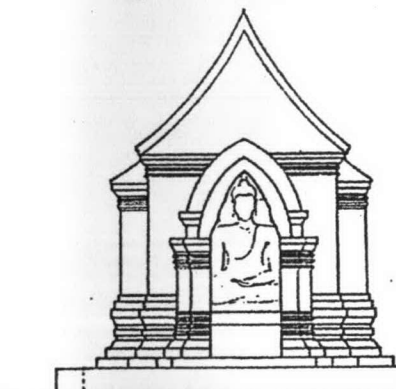
รูปด้านหน้าคันทอกรีตวัดชมชื่น

รูปด้านหน้าคันทอกรีตส่วนวิหารวัดกุฎีราย

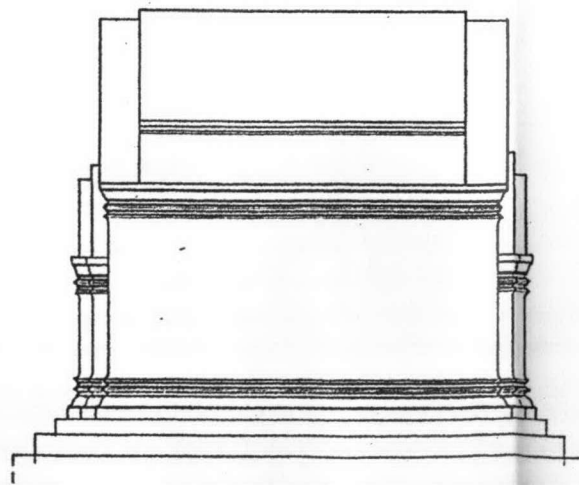
รูปด้านหน้าคันทอกรีตส่วนพระอุโบสถวัดกุฎีราย

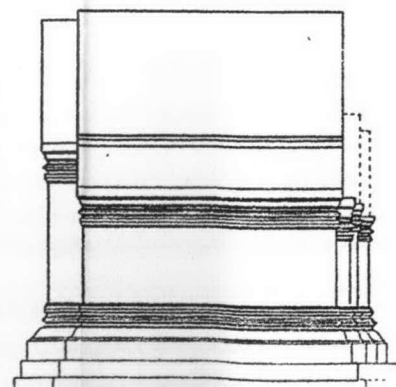
รูปด้านหน้าคันทอกรีตวัดสวนแก้วอุทยานน้อย

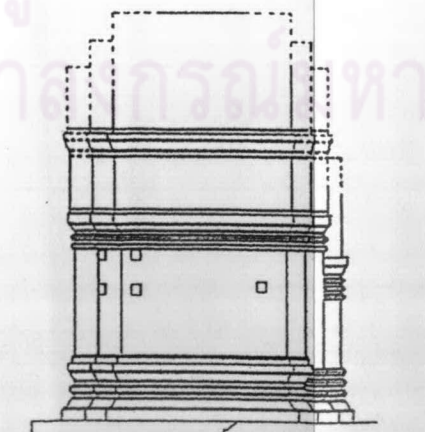
รูปด้านข้างคันทอกรีตวัดธรมญิก

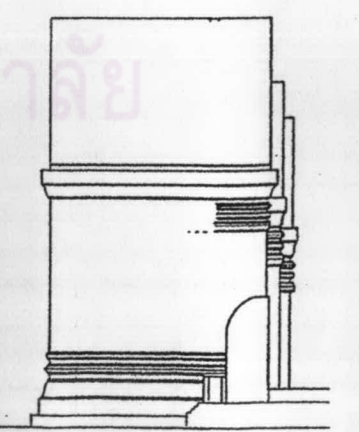
รูปด้านข้างคันทอกรีตวัดพญาดำ

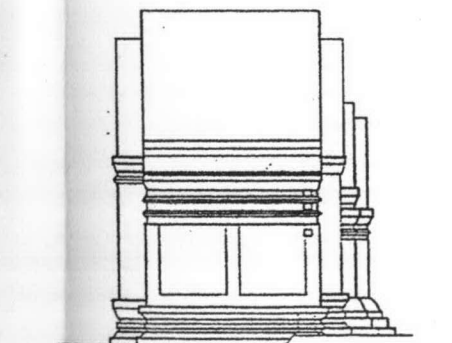
รูปด้านข้างคันทอกรีตวัดสระปทุม

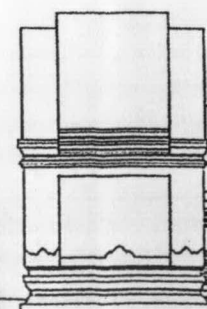
รูปด้านข้างคันทอกรีตวัดสระไ้

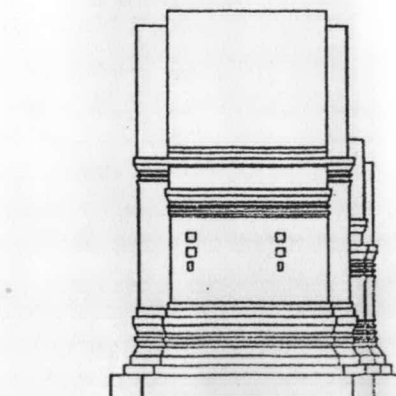
รูปด้านข้างคันทอกรีตวัดชมชื่น

รูปด้านข้างคันทอกรีตส่วนพระวิหารวัดกุฎีราย

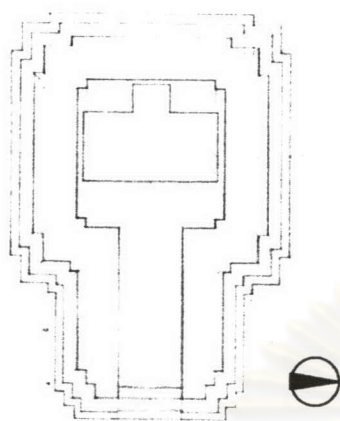
รูปด้านข้างคันทอกรีตส่วนพระอุโบสถวัดกุฎีราย

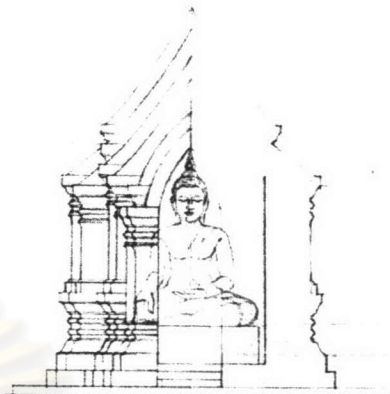
รูปด้านข้างคันทอกรีตวัดสวนแก้วอุทยานน้อย

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปแบบสถาปัตยกรรมคันธกวิวัตอร์ญิกเมืองพิษณุโลกที่ได้จากสันนิษฐาน

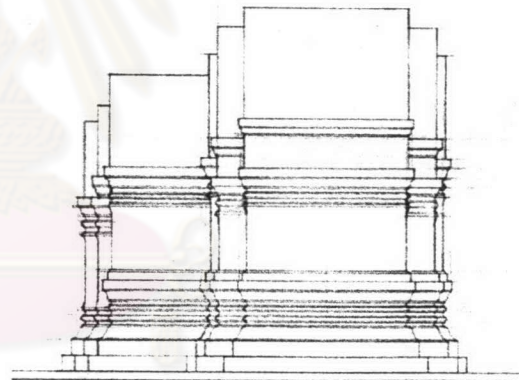
ภาพลายเส้นที่ 5.2.40 ผังพื้นคันธกวิวัตอร์ญิก
เมืองพิษณุโลก

ภาพลายเส้นที่ 5.2.41 ภาพการขึ้นรูปคันธกวิวัตอร์ญิก
เมืองพิษณุโลกโดยเปรียบเทียบกับ
ขนาดขององค์พระพุทธรูปภายใน

ภาพลายเส้นที่ 5.2.42 รูปด้านหน้าคันธกวิวัตอร์ญิก
เมืองพิษณุโลก

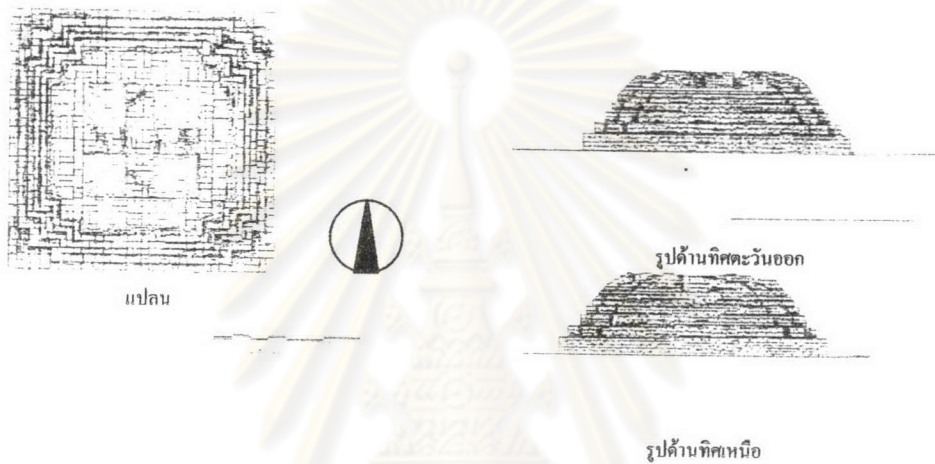
ภาพลายเส้นที่ 5.2.43 รูปด้านข้างคันธกวิวัตอร์ญิก
เมืองพิษณุโลก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

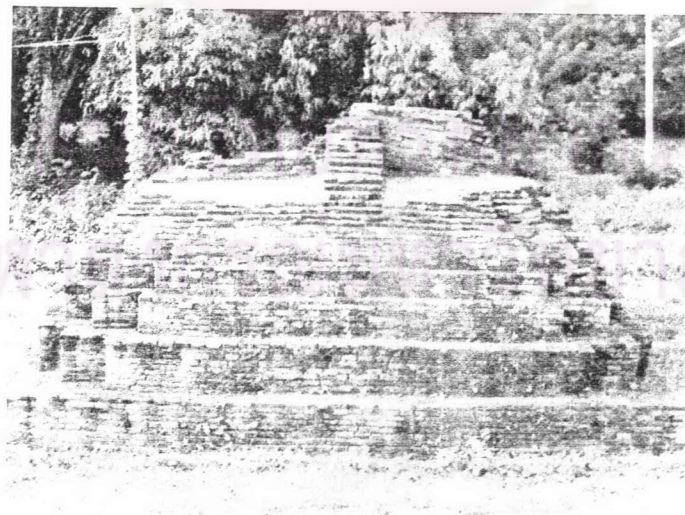
5.2.5 เจดีย์ราย

สภาพปัจจุบัน เจดีย์รายตั้งอยู่ทั้งสี่มุมขององค์พระเจดีย์ประธานโดยเจดีย์รายคู่หน้าทางทิศตะวันออกเป็นเจดีย์รายที่มีฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมขนาด 7x7 เมตร ฐานขององค์เจดีย์เป็นฐานเรียงซ้อนกันสามชั้น ถัดขึ้นมาเป็นชั้นของฐานปัทมซึ่งมีความสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 3.4 เมตร ส่วนชั้นถัดไปน่าจะเป็นส่วนของชั้นบัวถลา และ องค์ระฆังซึ่งปัจจุบันได้พังทลายลงหมดแล้ว

ส่วนเจดีย์รายคู่หลังด้านทิศตะวันตกเป็นเจดีย์รายที่มีฐานแปดเหลี่ยมกว้าง 7 เมตร ฐานขององค์เจดีย์เป็นฐานเรียงซ้อนกันสามชั้น ถัดขึ้นมาเป็นชั้นของฐานปัทมซึ่งมีความสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 3.4 เมตร ส่วนชั้นถัดไปน่าจะเป็นส่วนของชั้นบัวถลา และ องค์ระฆังซึ่งปัจจุบันได้พังทลายหมดแล้วเช่นเดียวกับพระเจดีย์คู่หน้า

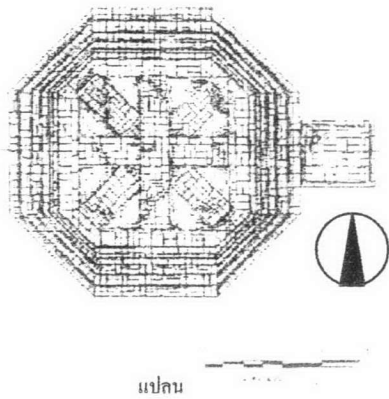

ภาพลายเส้นที่ 5.2.44 ผังพื้นและรูปด้านเจดีย์รายทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
ที่มา: กรมศิลปากร

รูปที่ 5.2.78 แนวการก่ออิฐเพื่อเป็นแกนภายใน
ฐานขององค์เจดีย์

แปลน

รูปด้านทิศตะวันออก

รูปด้านทิศเหนือ

ภาพลายเส้นที่ 5.2.45 ผังพื้นและรูปด้านเจดีย์รายทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
ที่มา: กรมศิลปากร

รูปที่ 5.2.79 แนวการก่ออิฐเพื่อเป็นแกนภายใน
ฐานแปดเหลี่ยมขององค์เจดีย์

การสันนิษฐานรูปแบบเจดีย์ราย

ซึ่งจากการสำรวจศึกษาพบว่าขนาด ความสูง และ รูปแบบองค์ประกอบของเจดีย์คู่นำทางทิศ ตะวันออก และ คู่นำทางทิศตะวันตก มีความสัมพันธ์กันโดยมีความกว้าง และ ความสูงของชั้นฐานเท่ากัน แตกต่างกันที่รูปทรงของเจดีย์ซึ่งคู่นำเป็นเจดีย์ฐานย่อมุมแบบอยุธยา ส่วนคู่นำหลังเป็นเจดีย์ฐานแปดเหลี่ยมแบบ สุโขทัย ซึ่งการสร้างเจดีย์ทั้งสองแบบคู่นำนี้จะสร้างรูปแบบที่สร้างภายหลังที่อาณาจักรสุโขทัยได้รับอิทธิพล จากอยุธยาแล้ว ตัวอย่างของการสร้างเจดีย์ทั้งสองแบบคู่นำนี้ได้แก่ เจดีย์รายที่วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย หรือ เจดีย์รายที่วัดอวาลาใหญ่เมืองกำแพงเพชร เป็นต้น

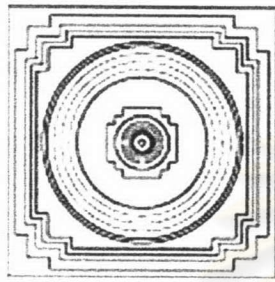
รูปที่ 5.2.80 เจดีย์รายคู่ที่วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย

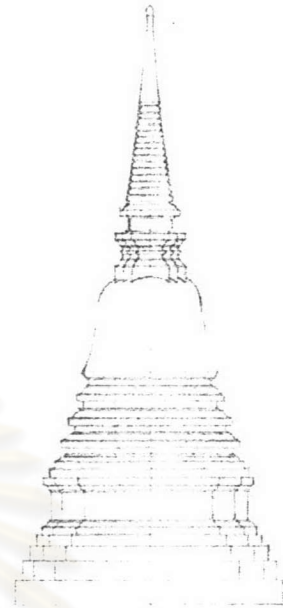
รูปที่ 5.2.81 เจดีย์รายที่วัดवासใหญ่เมืองกำแพงเพชรซึ่งมีเจดีย์ราย
ฐานย่อมุม และ เจดีย์รายฐานกลมอยู่บนฐานไพทีเดียวกัน

ดังนั้นจึงทำการสันนิษฐานโดยการใช้รูปแบบของพระเจดีย์ประธานของวัดอรุณภูมิในการสันนิษฐาน
ส่วนบนตั้งแต่ส่วนฐานรองรับเรือนธาตุขึ้นไปทั้งสองแบบ

รูปแบบสถาปัตยกรรมเจดีย์รายวัดอรุณญิกเมืองพิษณุโลกที่ได้จากสันนิษฐาน

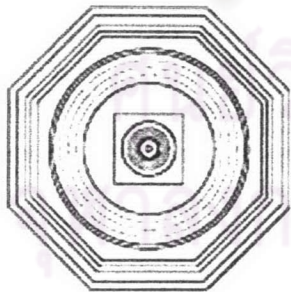

ผังพื้น

รูปด้าน

ภาพลายเส้นที่ 5.2.46 ผังพื้นและรูปด้านเจดีย์รายคู่น้ำทิศตะวันออก

ผังพื้น

รูปด้าน

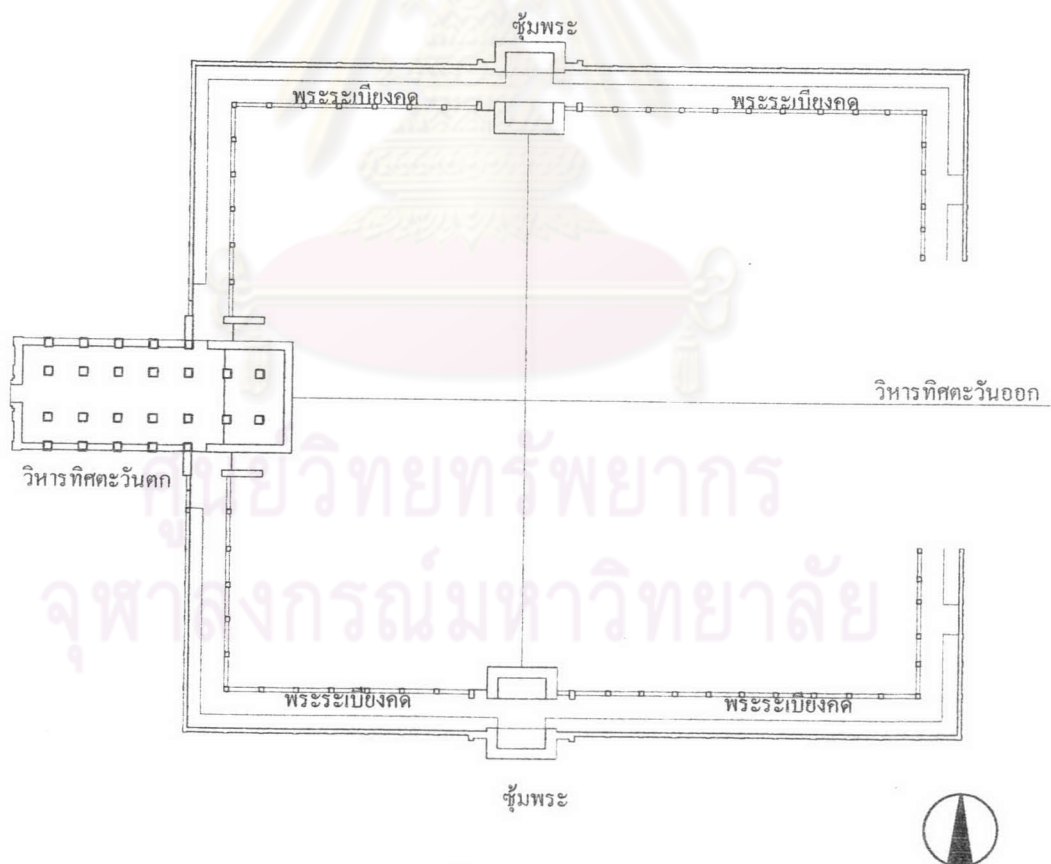
ภาพลายเส้นที่ 5.2.47 ผังพื้นและรูปด้านเจดีย์รายคู่น้ำทิศตะวันตก

5.2.6 พระระเบียงคด ชุ่มพระ และ พระวิหารทิศตะวันตก

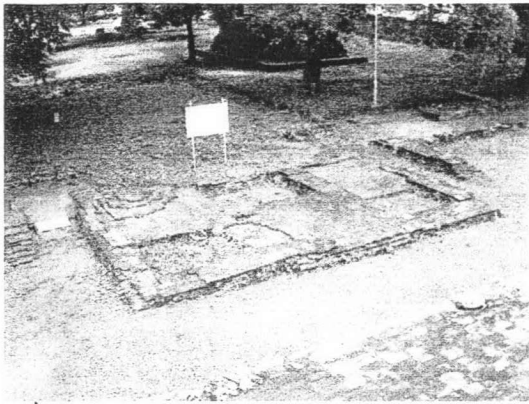
สภาพปัจจุบัน พระระเบียงคดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างประมาณ 50 เมตร ยาวประมาณ 57 เมตร ช่วงเสาด้านกว้างยาวประมาณ 3.40 เมตร ฐานบัวที่ใช้เป็นฐานบัวทึมบัวคว่ำ แนวเสารอบก่ออิฐขนาดประมาณ 40x40 เซนติเมตร แนวเสาด้านในก่อเป็นแนวกำแพงแก้วตามระยะห่างเสาด้านในของพระระเบียงคด ผนังด้านนอกก่ออิฐหนาประมาณ 30-35 เซนติเมตร ติดกับผนังมีฐานพระกว้างขนาด 1.00-1.10 เมตร สูงประมาณ 60 เซนติเมตร โดยวางพระพุทธรูปที่พระระเบียงคดหันหน้าเข้าหาองค์พระเจดีย์

ระหว่างกึ่งกลางพระระเบียงคดทางด้านทิศเหนือ และ ทิศใต้มีชุ่มพระด้านละ 1 ชุ่มลักษณะเป็นห้องยื่นจากพระระเบียงคดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายื่นออกไป มีขนาดกว้างประมาณ 5.10 เมตร ยาวประมาณ 6.80 เมตร ฐานที่ใช้เป็นฐานบัวทึมบัวคว่ำถัดขึ้นไปเป็นผนัง ด้านหน้าและด้านหลังเป็นผนังทึบตันไม่มีทางเข้ามีแต่ทางเข้าด้านข้างที่เชื่อมต่อกับพระระเบียงคดเท่านั้น

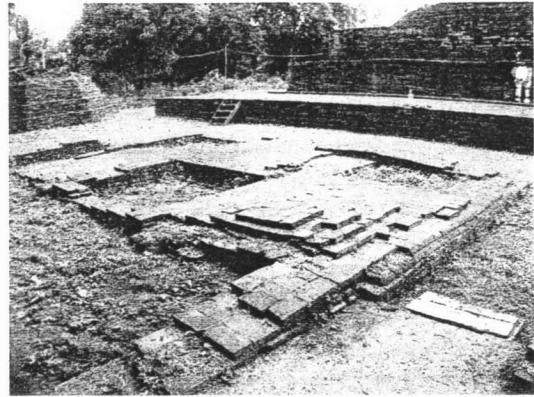
ส่วนวิหารทิศตะวันตกนั้นเป็นวิหารหน้ากว้าง 3 ช่วงเสา ยาว 8 ช่วงเสา เสาที่ใช้เป็นเสาสี่เหลี่ยม ด้านหน้าทางเข้าพระวิหารซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกมีแนวการก่อชุมประตูประตูปมลงเหลืออยู่ให้เห็น ด้านหลังของวิหารทางด้านทิศตะวันออกเป็นนํ้าจะเป็นฐานชุกชีปัจจุบันโดนขุดจนเหลือแค่แนวอิฐเท่านั้น ถัดมาบริเวณห้องที่สองและสามของพระวิหารมีแนวก่อผนังขนาดใหญ่และมีการต่อเชื่อมกับพระระเบียงคดจึงน่าจะมีการทิ้งหลังคาพาไลในช่วงเสาดังด้วย

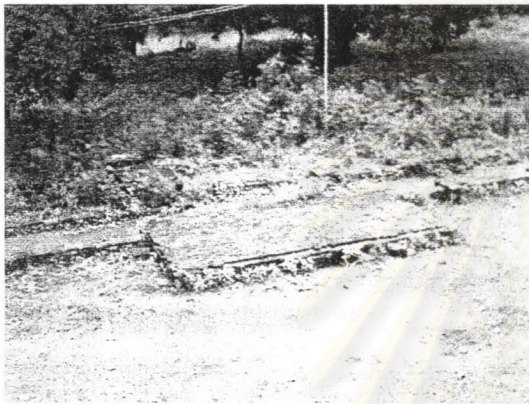
ภาพลายเส้นที่ 5.2.48 ผังพื้นพระระเบียงคด ชุ่มพระ และ พระวิหารทิศตะวันตก

รูปที่ 5.2.82 พระวิหารด้านทิศตะวันตกขององค์พระเจดีย์ข้างล้อม

รูปที่ 5.2.83 แนวการก่ออิฐฐานรากของพระวิหาร

รูปที่ 5.2.84 ชุ่มพระทางทิศเหนือ

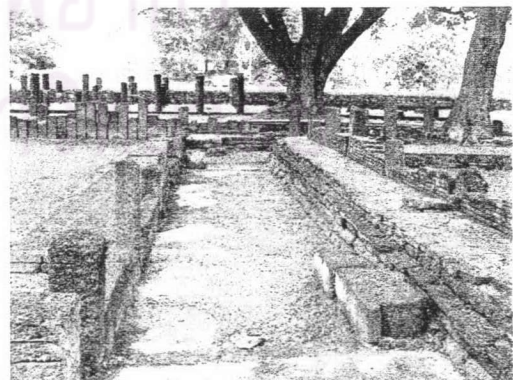
รูปที่ 5.2.85 ชุ่มพระทางทิศใต้

การสันนิษฐานรูปแบบพระระเบียงคด ชุ่มพระ และ พระวิหารทิศตะวันตก

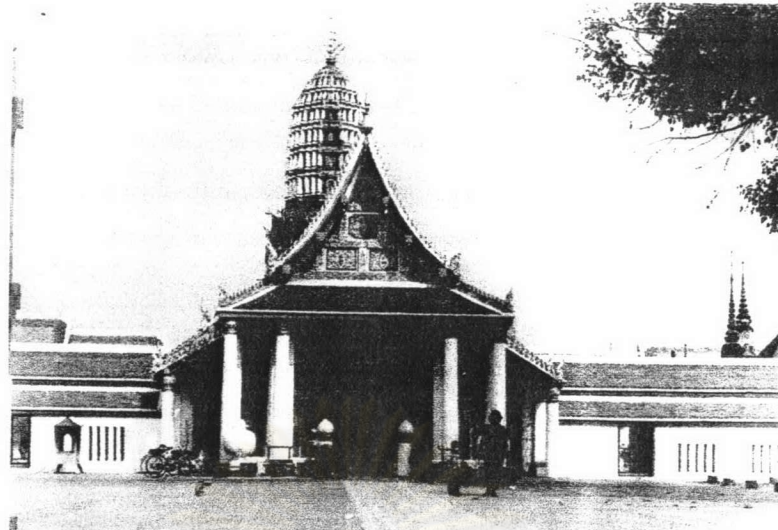
พระระเบียงคดของวัดอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลกนั้นมีรูปแบบคล้ายคลึงกับ พระระเบียงคดที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองพิษณุโลก วัดสระศรีเมืองสุโขทัย และ วัดพระแก้วเมืองกำแพงเพชรซึ่งในการสันนิษฐานพระระเบียงคด ชุ่มพระ และ พระวิหารทิศตะวันตก จะทำการเปรียบเทียบรูปแบบกับระเบียงคด พระวิหารพระศรีสदा วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และใช้รูปแบบของพระเบียงคดที่อื่นประกอบการสันนิษฐานด้วย

รูปที่ 5.2.86 แนวระเบียงคดวัดสระศรี เมืองสุโขทัย

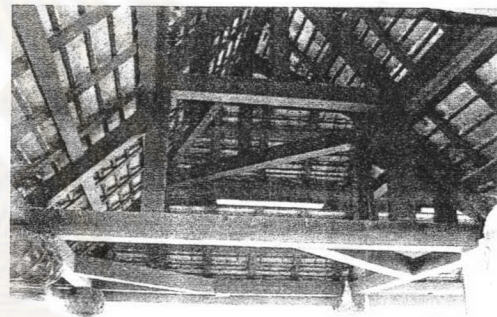
รูปที่ 5.2.87 แนวระเบียงคดวัดพระแก้วเมืองกำแพงเพชร

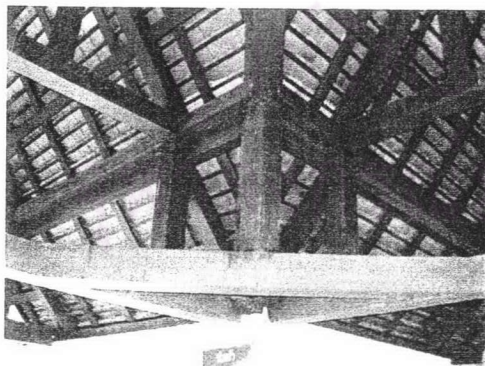
รูปที่ 5.2.88 วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลกจะเห็นว่าเสาของ
พระระเบียงคดเป็นเสาสี่เหลี่ยมไม่มีบัวหัวเสา
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

รูปที่ 5.2.89 หลังคาของพระระเบียงคดที่เข้าไปชนกับหลังคา
ของพระวิหารมีการใช้ตะเข้วางเป็นปูนรับกระเบื้อง

รูปที่ 5.2.90 โครงสร้างหลังคาของพระวิหารมีการยก
ชั้นลดของหลังคาเป็นสองชั้น

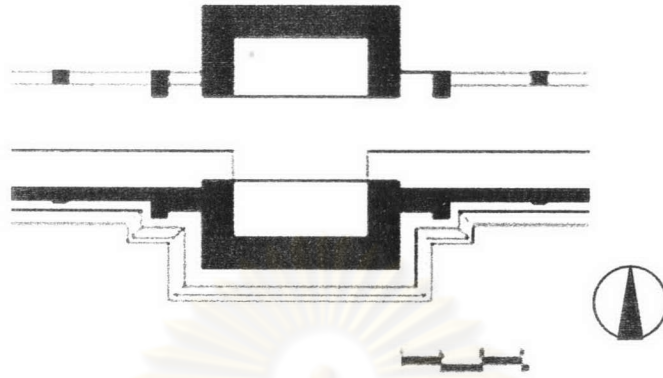

รูปที่ 5.2.91 โครงสร้างหลังคาพระระเบียงคดมีการใช้ข้อฝากกับ
ข้อหลักเพื่อรับเสาดั้งที่รับหลังคาชั้นบน

รูปที่ 5.2.92 วิหารพระศรีศาสดาที่ใช้อาคารใน
การเปรียบเทียบรูปแบบสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมพระระเบียงคด ชุ่มพระ และ พระวิหารทิศตะวันตกวัดอรุณญิก
เมืองพิษณุโลกที่ได้จากสันนิษฐาน

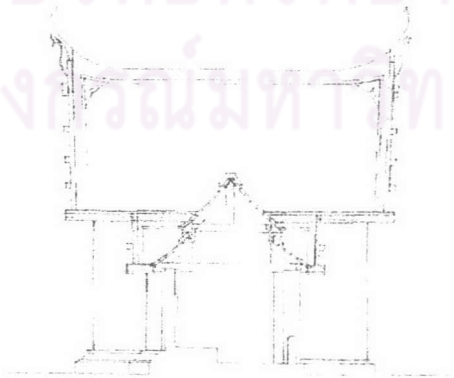

ภาพลายเส้นที่ 5.2.49 ผังพื้นพระระเบียงคด และ ชุ่มพระ

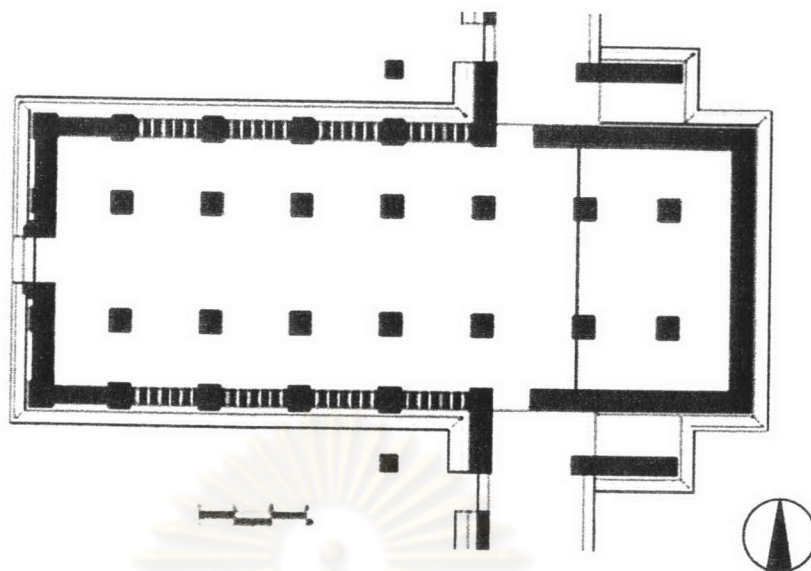

ภาพลายเส้นที่ 5.2.50 รูปด้านหน้าพระระเบียงคด และ ชุ่มพระ

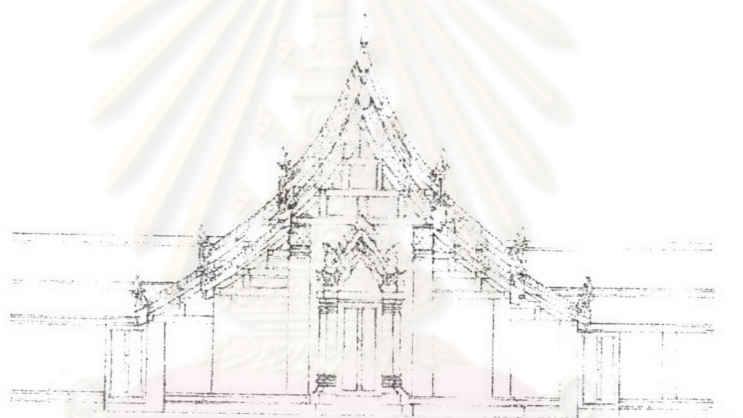
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 5.2.51 รูปด้านข้างพระระเบียงคด และ ชุ่มพระ

ภาพลายเส้นที่ 5.2.52 ผังพื้นพระวิหารทิศตะวันตก

ภาพลายเส้นที่ 5.2.53 รูปด้านหน้าพระวิหารทิศตะวันตก

ภาพลายเส้นที่ 5.2.54 รูปด้านข้างพระวิหารทางทิศตะวันตก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย